

KA
OS
GL

Orada

Kimse Var mı?

Orada Kimse Var mı? Kaos GL

Gazi Mustafa Kemal Bulvarı, 29/12, Demirtepe / Kızılay - Ankara

Telefon : +90 312 230 0358

Faks : +90 312 230 6277

E-postal : kaosgl@kaosgl.org

URL : <http://www.kaosgl.org>

Yayına Hazırlayan : Umut Güner, Semih Varol

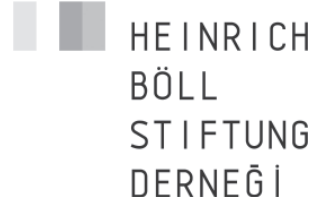
Kürtçeye Çeviri : Abdurrahman Önen, Fehim Işık

Kapak Fotoğrafı : Serpil Odabaşı

Grafik : Abdurrahman Seyhan

İlk Basım : Aralık 2010, Ankara

Baskı ve Cilt : Ayrıntı Basımevi, Ostim, Ankara
0312 394 5590

Bu proje Heinrich Böll Vakfı, Hevjin LGBT Oluşumu ve Kaos GL Derneği finansal olarak desteklenmektedir.

KA

OS

—

GL

eşcinsellerin kurtuluşu
heteroseksüelleri de
özgürleştirecektir

Orada Kimse Var mı?

Erkekleğin Gölgesinde,

Heinrich Böll Vakfı'nın destekleriyle Hevjin LGBT Oluşumu ve Kaos GL Derneği olarak Ankara ve Diyarbakır'da bir dizi etkinlik gerçekleştirdik. Panel, söyleşi ve atölyelerden oluşan bu etkinlik dizisini daha geniş kitlelerle paylaşmak için sunumları "Erkekleğin Gölgesinde" kitabı ile yayına hazırladık.

Erkekleğin Gölgesi Programı kapsamında, Serpil Sancar, Yıldırım Türker, Umut Tümay Arslan, Yeliz Kızırlarlan, Aksu Bora, Elif Dumanlı, Tanıl Bora, Ali Erol, Cihan Hüroğlu, Fırat Söyle, Nevin Öztop, Umut Güner, Berk İnan Berkant, Fatih Özgüven, Yaşar Çabuklu, Nevin Öztop'un yazılarını Türkçe-Kürtçe sizlerle paylaşıyoruz.

Bu söyleşi programı kapsamında söyleşilere katılan ve okuma atölyelerinde metinlerini tartıştığımız bütün yazarlarımıza Kaos GL Derneği ve Hevjin LGBT Oluşumu olarak teşekkür ediyoruz.

Heinrich Böll Derneğine teşekkür ederiz.

1. Herkesin Ötekisi, Yıldırım Türker
2. Orda Kimse Var Mı? Ali Erol
3. Egemen Erkeklik Karşısında Farklı Erkeklikler, Serpil Sancar
4. Erkeklik Krizi, Aksu Bora
5. Erkeklik Ve Futbol, Tanıl Bora
6. Heteroseksüel Melankoli, Umut Tümay Arslan
7. Arkadaş Z. Özger, Yeliz Kızırlarlan
8. Sol Ve Homofobi, Ali Erol
9. Sol Neremizden Geçer? Cihan Hüroğlu
10. Nefret Ve Erkeklik, Fırat Söyle
11. Erkeklerle Sevişen Lezbiyenlik, Nevin Öztop
12. Her Türk Asker Doğar, Umut Güner
13. Erkek Transeksüellik, Berk İnan Berkant
14. Erkeklerin Şefkati, Fatih Özgüven
15. Eğitimde Erkeklik Görüntüleri, Elif Dumanlı
16. Erkek Dansçı ve Modernlik, Yaşar Çabuklu.

Herkesin Ötekisi!

Yıldırım Türker

Konuşacağımız başlık, çok rahatsız edici ve çok hassas bir konu. Neden rahatsız edici? Bu konuyu anlamaya en açık insanlar, hatta bu konunun göbeğinin içinde yaşayan ve bu konunun öznelere olanlar için dahi rahatsız edici bir konu. Rahatsız edici olmasının nedeni ise, bu konunun gündeme gelmesinin dahi bozgunculukla eşdeğer tutulabilir olması. Yaşadığımız bu topraklarda, bütün hayatımızı inşa ettiğimiz, selamlaştığımız, ittiğimiz, kaktığımız, düşman ve dost olduğumuz bütün ilişkiler bütününden çimentosundan ve ideolojik örüntüden bahsetmemiz gerekiyor öncelikle. Ve bu çimento da ideolojik bir şey...

Hepimiz -biri birer ve toplu olarak- cinsellikten tiksiniyoruz. Öncelikle bu kararı kabul ederek sohbete başlamamız gerektiği kanısındayım. Cinsellikle ilgili çok ciddi bir problemimiz var ve cinselliğin herhangi bir şekilde bir kimlik olarak bize dayatılmasından hoşnut değiliz. Cinselliğin geçirtilmesi, mümkünse bastırılması ve hatta mümkünse hiç yaşanmaması, aslında bizim tercihimiz olurdu diye bir inancım var.

Selma Aliye Kavaf diye bir devlet bakanımız var -biliyorsunuzdur herhalde. Kendisi, Denizli'nin çıkardığı ilk kadın milletvekili olduğu için, fevkalade çıkışlarla AKP tarafından Çocuk ve Aileden Sorumlu Devlet Bakanı yapıldı. Tabi şöyle de bir gelenek vardır: Türkiye Cumhuriyeti'nde böyle bir bakanlık açılalı beri, buranın bakanı olabilmek için, kadın olmak gerekir. Çünkü bu bir vitrin.

ŞBir kadının, kadın ve aileden ille de sorumlu olan bakan seçilmesinin arkasında gene ideolojik bir şey sırtıyor. Çok kirlili bir ideolojik sırtıma var: "Yuvayı yapan dişi kuştur." ve "Ailenin sıvası kadındır." üstüne kurulu bir anlayış.

Selma Aliye Kavaf hanımefendi, Türkiye'deki kimi dizilerin "ahlaka ve Türk aile yapısına aykırı" olduğunu iddia ederek, onlara karşı bir

Orada Kimse Var mı?

sansürcülük savaşı başlattı geçenlerde. Şifreli yayına geçilmesi için çalışmalar yapacağını söyledi. İtiraz ettiği görüntüler ise, sevişme ve öpüşme sahneleri... Bunlar, Selma Aliye Hanım'ı -kendi tabiri ile- iğreti ediyormuş. Şunu gözden kaçırmak mümkün değil: Cinsellik deyince kirliliği; kirliliği de kadını anlıyoruz. Bence hepimizin sorunu -kadınları da buna tabii ki dâhil ediyorum- kadınlardan hoşlanmıyor oluşumuz. En uygar olmuş ve kendini en demokratik olarak tanımlayan insanlar, -en hafif tabiriyle- kadınlardan hoşlanmıyor. Kadından tiksineyme ve kadını yok edip parçalamaya yönelik bir hayat dili kurmaya kadar gidiyor bu yelpaze... Kadından hoşlanmıyoruz; cinsellik deyince görmek istemediğimiz şey, Selma Aliye Hanım'ın görmek istemediği şey ile aynı. Bir kadınla bir adamın öpüşmesi ya da bir kadının "açık saçık" görünmesi onu çok rahatsız ediyor.

Öte yandan, "erkek cinselliği" diyebileceğimiz şey veya erkek cinselliğinin taşınma biçimleri; erkek olmanın Türkiye'de insanlara sunulan ve dayatılan varoluş ve duruş biçimleri ve imkânları, son derece meşru... Mesela Recep İvedik filmi, televizyonlar defalarca gösterebiliyor; orada bütün çeşitli salgılarıyla, saldırganlığıyla ve zorbalığıyla sergilenen ve çok abartılı bir biçimde gözümüze sokulan erkek cinselliği, bütün o kaba saba şakalarıyla Selma Aliye Hanım'ı rahatsız etmiyor. Hiç kimseyi rahatsız etmez; en fazla "Bana göre değil." der ve geçeriz. Ancak kadın düşmanlığımız, bu toplumun intihal toplumu olmasını getiren şeydir; ben hayati derdimizin, kadın düşmanlığı olduğuna inanıyorum.

Burada, aynı çatlaktan sızıntı yapan insanlar olduğumuzu düşünüyorum. Böyle bir konuda düşünmek, konuşmak ve dinlemek için bir araya toplanmış; dolayısıyla çatlakları belirli ve aynı yerden sızıntı yapan insanlar olduğumuza inanıyorum. Öncelikle de becerdiğimiz şeyin -en azından bir hücre gibi, becermemiz gereken şeyin- içten ve dürüst olmak olduğunu düşünüyorum. Çeşitli alanlarda hak, kimlik ve çeşitli inançların mücadelesini veren; kimi çok demokrat olan, kimi sosyalizm

için savaşılan erkeklerin de, evlerine gittiklerinde karılarını dövdüklerini biliyoruz. En iyi ihtimalle karılarına hakaret ettiklerini, ayaklarını yıkatmalarını, hizmete koştuklarını ve onları en azından küçümsediklerini...

Dolayısıyla ben siyasetle, siyasi olmakla, doğru düşünmekle veya örgütlü olmakla üstesinden gelinemeyecek bir deritten bahsediyorum, "kadın düşmanlığı" derken. Kadını, sürekli sinsi bir öteki ve her zaman bir sorun yaratabilecek; korunması, ıslah edilmesi ve denetim altında tutulması gereken canlılar olarak görüyoruz. Bu yüzden de dilimiz böyle oluyor. Yeni bir dünya üstüne düşündüğümüz hayaller, son derece kısıtlı ve güdük kalıyor. Sonuç olarak da, bu dünyada bizim kaderimizi belirlemek AKP hükümetiyle CHP muhalefetine kalıyor. Çok ve iyi şeyler düşündüğümüzü söylüyoruz ama bunların kendi hayatımızda karşılıklarını kuramıyoruz. Uzun bir girizgâh oldu ancak bu toplumda çok çabuk kabul gören ve meşru olan kadın düşmanlığından bahsetmeden, homofobiye geçmeyi çok mantıklı bulmadım. Çünkü homofobi, kadın düşmanlığının küçük kardeşi ve ikisi birbirinden beslenen ve güç alan iki nefret suçu: Misojeni ve homofobi.

Peki, nedir bu homofobi? Homofobi, öncelikle bütün dünyayı, heteroseksüel yapılanma dışında herhangi bir biçimde görmeye tahammülün olmaması demek... Selma Aliye Hanım'ın -bugün kendisini çok andık; kulakları çınlıyordur- "Türk aile yapısı" dediği şeyin inançlı bir savunucusu olmak demek çünkü bakanın dediğinden şu anlaşılıyor: Türk aile yapısı diye çok özel bir durum var. Yıllar boyunca bütün anti-komünist söylemin üstüne kurulu olan şey... Eşcinsellik de, "toplumumuz hazır değil grubu"na atılmış bir şeydir.

Geçen sene Avrupa Konseyi'ndeki bir toplantıda, gene aynı bakan hanım, AB'nin koşullarının değişik aile yapılanmaları ve farklı aile örgütlenmeleri ile ilgili maddesine itiraz etti. "Türkiye'de biz eşcinsellerin çocuk sahibi olmalarına da, evlenmelerine de izin vermeyiz." dedi. Bunun üzerine, Avrupa Konseyi'nin "farklı ülkelerde koşullar değişebilir" falan gibi muğlak bir yorum koymasına neden oldu. Zafer kazandı

Orada Kimse Var mı?

bu konuda; bir kez daha eşcinsellik konusu, sınır dışı edilmiş oldu çünkü biliyorsunuz eşcinsellik, üstünde en çok, en yoğun, en kalabalık ve en zengin mitolojiler üretilmiş alandır. Basbayağı Yunan Mitolojisi'nden çok daha katmanlı ve zengindir eşcinsellik üzerine üretilmiş mitolojiler... Bu mitolojilerin olumlu gibi olanları vardır, fevkalade dışlayıcıları vardır ama hepsi mitolojidir... Eşcinsellerin sanata yatkın olması da bir mitolojidir. Eşcinsellerin 24 saat cinsellik ve seks düşündükleri de... Yalancı oldukları da... Çalışkan oldukları da... Üretilmiş mitolojiler var, bizi kısılcı altında tutan. Tabii bu mitolojileri, kadın-erkek konusunda da görmek mümkün.

Erkeklik ve delikanlılık mitolojisi çok derin alanlardır. Eşcinsellik mitolojisi de, bu topraklarda tam da bu delikanlılık mitolojisinin karşısına oturtulmuştur. Eski Türk Sineması'na düşkün ya da yaşı 70'in üzerinde olanlar çok iyi hatırlar: Türk filmlerinde şarkıcı kadının çantasını taşıyan -efendime söyleyeyim- gülünç, son derece kahkaha toplamaya yönelik, yalancı ve sahtekâr bir takım eşcinsel karikatürler vardır. İngilizler'le verdiği mücadelesini anlatmak için kullandığı bir lafı vardır Gandhi'nin: "Önce bizi görmezden gelirler, daha sonra bizle alay ederler ve sonra da kavga etmeye başlarlar." Gandhi'nin emperyalistlerle mücadelesi sırasında özetlediği şeyi, eşcinsellerin durumuna uyarlamak mümkündür.

Bu toplumun şu an gelmiş olduğu nokta kavga aşamasıdır çünkü zaten uzun süre görmezden gelindi. Zeki Müren'in bile bilmem kaç kadınla nişanlılık yaşadığı, ince ruhlu bir heteroseksüel olarak resmi tarihlere geçti. Herkesin "Paşa"sı olarak 12 Eylül'de ettiği bir laf vardır: "Halk size niçin "paşa" diyor?" sorusuna, "Çünkü paşalara ibne diyemiyorlar." yanıtını verir. Zeki Müren'i bile kabul etmeyen bir toplumdan bahsediyoruz... Çok uzun süre eşcinseller görmezden gelindi; tamamıyla yer altı hayatlarına yönlendirildiler ve daha sonra basının çok salyalı bir merakına şahit olduk çünkü -nefretle dışlanan ve tabu edilen her konu gibi- insanların magazin merakını çok kıskırtan bir

konu oldu eşcinsellik. Bir takım siyasetçilerin ve en son bakanın da söylediği gibi, biz bu toplumda eşcinselliğin olmadığına inandık çünkü eşcinsellik, Batı'dan gelen kötü bir alışkanlık, burjuvazinin yozlaşmışlığı ve sol çevrelerce sonradan üstünde düşünülecek, onları şu an hiç ilgilendirmeyen bir konuydu. Bu arada on binlerce insan, yalnızlığa ve ıstıraba mahkûm edilmiş ve yok sayılmıştı.

Dediğim gibi 12 Eylül'den sonra siyasetin tamamıyla yasaklanmasının ardından, feminizmin yükselme imkânı bulmasıyla birlikte eşcinsellerin de yavaş yavaş görünürlük edindiklerini görüyoruz. Hâlbuki o zamana kadar da çok görünürdüler ancak adları konmamıştı. Daha sonra adları kondu fakat -daha çok bir güldürü objesi olarak görüldükleri için- ciddiye alınmadan gittiler. Fakat Kaos GL'nin 15 sene önce başlattığı şey, inanılmaz devrimci bir adımdı. Bu adım, ne görünmez kalmayı, ne de alay nesnesi olmayı kabul eden bir yaklaşımdı. Son derece politik bir dili vardı; cinsel kimlik odaklı siyasetin bir takım tuzaklarına arada bir düşse de, bu tuzakları sorgulayan bir siyasete de sahipti. Şimdilere kadar geldi ve çok yol kat etti. Davalarda çok önemli kazanımlar edildi ve şimdi artık Diyarbakır'da bu konuyu konuşabilir hale geldik. "Bu programın başlığı ne olsun?" denilince, "Herkesin Ötekisi" demek geldi içimden çünkü şunu çok iyi biliyorum ki, hiçbirimiz -buradaki eşcinseller de dâhil olmak- eşcinsellerden hoşlanmıyoruz. Kadınlardan hoşlanmayı, kadınları içimize sindirmeyi, hayatımızda yaşatmayı ve örgütlenmelerini nasıl ki reddediyorsak, eşcinsellerin de varlığından çok büyük bir huzursuzluk duyuyoruz. Çünkü bütün bildiğimiz ezberleri sorgulamak zorunda kalacağımız bir noktadır eşcinsellik.

Bugün eşcinsellik, bir komik unsur olarak ötekileştirilmekten öteye geçmiş ve suçlulaştırılmıştır. Şimdiki aşama, eşcinselliğin tehlikeli bir akım olarak bir takım kurumları ve ideolojik yapılanmaları tehdit etme noktasına geldiği iddiasıdır çünkü adını koyduğun anda, toplum düzenine ve kurulu aile yapısına tehdit oluyor. "Hoşlanmıyoruz" derken şunu demek istiyorum: Soframızdaki yeri öküzümüzden sonra geliyor.

Orada Kimse Var mı?

Demokrat olmanın bir nişanesi olarak, artık kimi sol örgütler, eşcinselliği ve transgender bireylerin varlığını kabul ediyor ve böylelikle demokrat olmayı garanti altına alıyor. Ben çok demokrat adamım, bir tane eşcinsel arkadaşım var gibi... Şık da bir şey...

Ne kadar zengin, ne kadar demokrat, ne kadar azınlık bir adamsın ki bir eşcinselle de arkadaş olabiliyorsun. Ne kadar eşitlikçisin. Fakat gerçekten görmeye ve anlamaya çalışıyor muyuz? Eşcinseller, kendilerini hazmetme ve kendileri olma konusunda ne kadar yol kat etmiş ki, eşitlikçi ve ayrımcılığın her çeşidine karşı olan demokratlar, solcular, anarşistler ya da Marksistler nereye kadar hazmetmeye hazırlar? Meşhur devlet deyişle, kırmızıçizgiyi nereden çekiyorlar? Bunu sorguluyor muyuz, bilemiyorum.

Ancak şunu biliyorum ki sol düşünceden gelen insanlar olarak, bir takım hiyerarşilere ve öncelikler sıralamasına çok yatkınız. "Millet açlıktan ölüren, hayvan haklarını düşünmek de ne?" dediğimiz anda çok tehlikeli bir laf etmiş oluyoruz ancak bu tür bir laf etmeden de kendimizi ifade edemeyiz. Bu hiyerarşik düşünme ve öncelikler sıralaması da, aslında çok erkek egemen ve iktidarcı bir söylem. Burada hepimiz Kürt olmanın ve bir Kürt olarak büyük şehirlerin bir tanesinde var olmanın bize yaşatacağı ve yaşattığı gerilimleri tanıyoruz. Kürt olmanın nasıl gerilimli bir varoluş olduğunu hepimiz biliyoruz. Peki, herkesin ötekisi olmak -hem Kürt, hem eşcinsel- nasıl bir şey olurdu acaba? Ya da Kürt ellerinde yaşayan bir eşcinsel olmak nasıl olurdu? Acaba Türk eşcinsellerin sorunlarına bakıp "Ya bunlarınkı de şımarıklık..." dediğimiz olmuş mudur? Mutlaka olmuştur. Sonuç olarak, öncelikler hiyerarşisi de ötekileştirme de birbirinin kuyruğunu oluşturan şeyler. Çark içinde nefret ve ölüm üreten; kapitalizmin sarı-kara suratı gibi bir şey bu... Elimizden, insani bütün iletişim noktalarımızın ve insanlara dokunacağımız her şeyimizin bizden alınmasından bahsediyorum. Türk Kürt'ü eziyor, Kürt Süryani'yi, Süryani karısını, karısı çocuğunu, çocuk köpeğini, köpek de kediyi... Korkunç bir zulüm çarkı oluşuyor burada.

Acaba zulüm menzilineki insanlar olarak, diğer zulüm çekenler karşısında kendimizi nasıl konumlandırıyoruz? Dikkat gösteriyor muyuz? "Bu insanlara dokunmayalım; insandır ne de olsa..." gibi bir aşāđılayıcı ve hoşgörü tabirlerine sığınan bir budalalıktan bahsetmiyorum. İnsanın sonsuz çeşitli ve sonsuz tercihi olma hakkına inanıyor muyuz? Bunu hazmetmiş miyiz? Hem eşcinselliğin, hem de homofobinin çok çeşidi var. Hülya Avşar, kendisini eşcinsel haklarının savunucusu olmak ile itham ediyor, ama konuşmaları korkunç bir homofobi örneği. Sirk hayvanı çıkarır gibi bir takım insanları programına çıkarıp, "Ay ben sizi çok seviyorum." demenin insanlıkla -veya benim bahsettiklerimle- bir alakası yok.

Erkek: Orada Kimse Var Mı?

Ali Erol

Heteroseksüel Erkek, Eşcinsel Erkek, Biseksüel Erkek...

Kim Bunlar?

Bu sunumda Eşcinsel Erkeğin Türkiye'deki seyrini okumaya ve resmetmeye çalışacağım. Tabii ki bunu Eşcinsel Hareketle ilişkisi zemininde ele alabiliriz.

Türkiye toplumunda eşcinsel erkeğin kurulumu veya tersinden kendi cinsine dönük erkeklerin eşcinselliklerini kurları ve şekillendirmeleri tam da Türkiye Eşcinsel Hareketinin 15-20 yıllık kısa tarihinin ürünüdür.

Türkiye Eşcinsel Hareketi'nin yaratıcı örgütlenmelerinin başında Kaos GL gelmektedir. Kaos GL'nin ortaya çıkış gerekçelerinden biri, cinsiyetin toplumsal yönüne dair eylemlerle eleştiridir. Tabii ki hedefini cinsiyetsiz toplum ütopyası oluşturmaktadır.

Kaos GL olarak heteroseksüel erkek iktidarının yıkılmasının mümkün olduğuna inanıyoruz.

Bu yıkım bir tür tersinden iktidar fethi anlamına gelmemektedir. Hem heteroseksüel hem eşcinsel erkeklerin özgürleşebilmesi için birlikte dönüşüm süreci olarak tanımlanabilir.

Belirtmem bile gereksiz ama hetero erkekleri rahatlatmak için söyleyebilirim ki birlikte özgürleşmenin imkânlarını sağlayabilecek bu dönüşüm için hetero erkelerin bir cinsel yönelim olan heteroseksüellikten vazgeçmeleri gerekmektedir!

Hepimiz "erkek çocuğu" olarak dünyaya geliriz!

Hepimizin malumu olduğunu sanıyorum! Erkek egemen ve heteroseksist bir toplumda yaşıyoruz. Haliyle "hepimiz" erkek çocuğu olarak dünyaya geliriz.

"Erkek çocuklar" olarak içine girmeye ve ona uyum göstermeye yönlendirildiğimiz, baskılandığımız ve zorlandığımız "ERKEKLİK" bizden

önce ve bizim dışımızda belirlenmiş ve tasarlanmıştır.

Bizden uymamız ve uygulamamız beklenen erkeklik, değişmez ve dönüşmezmiş gibi bir başka deyişle ezelî ve ebedî olarak sunulur. Toplumsal bir kategori olarak Erkeklik (Oysa) ERKEKLİK, toplumsal bir kategori olup, değişmekte, dönüşmekte ve sürekli yeniden kurulmaktadır.

Bu süreci bizlere Kadın Kurtuluş Hareketi, aynı anlamda kullanacak olursak Feminizm ve Eşcinsel Kurtuluş Hareketi politika ve pratikleriyle göstermiştir.

Son 15 yıldır Türkiyeli erkek eşcinseller erkekliklerinden daha az kuşku duymakta ve kendilerini erkek eşcinsel ve/veya gey olarak tanımlamaktalar.

Pek çok travesti ve transeksüel samimi gözlemlerini ve fikirlerini paylaştıklarında, son 15 yıldan bu yana "dönen" ve/veya "kestiren" tv ve ts sayısında gözle görülür bir azalma olduğunu söylemektedirler. Pek çok heteroseksüel erkek, kendisine bir iktidar sunan ve/veya en azından belli bir rant sağlayan mevcut erkeklikten yorulduğunu ve gönülsüzlüğünü daha fazla ve daha belirgin bir şekilde belli etmeye başlamıştır.

Kendi cinsine dönük erkekler ve/veya doğrudan kendini eşcinsel erkek olarak adlandıran erkekler arasında da farklı erkeklikler ve erkeksilikler şekillenmektedir.

Varolan durum

Peki, var olan durum bize hangi imkânları sunmakta...

Mevcut erkekliğin direnç noktası ne...

Ne mutlu bize ki heteroseksüel erkek iktidarının tüm söylemlerine ve uygulamalarına rağmen mevcut ERKEKLİK'in yekpare olmadığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Artık Erkeklikten bahsetmek yerine mevcut erkekliği besleyebilen erkeksiliklerden söz edebiliriz. Tabii ki bu erkeksilikler farklı kanallar-

dan akacaktır...

Mevcut erkekliğin homofobiyi ürettiğini, beslediğini ve de karşılıklı homofobi üzerinden kendini kurduğunu biliyoruz.

Tam da bu noktada yine bir imkân olarak tespit edebiliriz, mevcut erkeklik, yalnızca heteroseksüel olmayan erkekleri baskılamıyor. Aynı zamanda kalıba uymayan heteroseksüel erkekleri de baskılamakta ve hayatlarını çekilmez kılmaktadır.

Mevcut erkeklik, toplumun farklı sosyokültürel, sosyoekonomik ve sosyopolitik kesim ve ortamlarında farklı şekillerde tanımlanmaktadır. Haliyle bu tanım farklı erkeksi pratiklerle şekillenmektedir.

Tahmin edilebileceği gibi söz konusu toplumsal süreçler ister eşcinsel ister heteroseksüel olsun tüm erkekler için geçerli olmaktadır. Heteroseksüel erkeklik yekpare olmadığı halde, heteroseksist zihniyet, eşcinsel erkekleri hâlâ "erkek" olarak görmeye yanaşmamaktadır.

Hangi Eşcinsellik? Hangi Dönemin Eşcinselliği?

Konuşmama başlarken, Türkiye toplumunda eşcinsel erkekliğin kurulumunu, Türkiye Eşcinsel Hareketinin 15-20 yıllık kısa tarihinin ürünü olarak kaydetmiştim.

Peki, bu kısa tarihin daha öncesinde ne oldu?

Daha öncesi derken kabaca iki dönemden söz edebiliriz. Böylece "hangi eşcinsellik" ve "hangi dönemin eşcinselliği" sorularını da cevaplamayı deneyebiliriz.

Bunlardan ilki, sosyal-kültürel gerçeklik ile oryantalist efsane ve fantezilerin birbirine karıştığı saray-hamam muhabbetleri ile Osmanlı! Bilmeyen, duymayan kalmış mıdır?

Şark-İslam klasikleri üzerinden bazen düz bazen edebi bir anlatımla, eşcinsel varoluşun sosyal-kültürel hayatına dair ipuçlarına ve gerçeklerine ulaşmak mümkün.

Pekâlâ, herkes kendi fantezisine göre fesli bıyıklı veya tüysüz na-

zenin Türk erkeklerinin arzı endam ettiği bir dünyada salınmak da isteyebilir...

İkinci dönem ise Cumhuriyet ile kurumsallaşıyor.

Aslında Cumhuriyet öncesi, Osmanlı'nın son döneminde başlıyor ikinci dönem.

Bu dönemde Türkiyeli eşcinseller için bir görünmezlik sürecine giriyor.

Eşcinsellik realitesi, bürokratik seçkinler arasından kovuluyor; sosyal, kamusal alanlarda telaffuz edilmemeye başlanıyor.

"Eşcinsel", günümüze kadar süren, suçu olmayan suçlu konumuna itiliyor.

Görünmezlik ablukasıyla kuşatılan eşcinseller sosyal ve kültürel hayattan tümüyle dışlanıyorlar.

Karanlık park köşelerine, kıyıda köşede kalmış bir iki hamama hap-sedilen hayatlar, "ahlâksız", "hasta" ve "sapkın" diye damgalanıyor. Yüzünü Batı'ya dönmüş Cumhuriyet Türkiye'sinde, eşcinsellerin payına da bunlar düşüyor...

Tüm bu dönem boyunca, eşcinsellik, daha doğru bir anlatımla erkek erkeğe cinsel ilişki, sosyal-kültürel bir kıskaca alınıyor.

Bu durum ikili bir hayat tarzını şekillendiriyor.

Eşcinsel birey, sosyal kültürel hayatını norm olan hetero erkek hayatına göre kuruyor, kurmak zorunda kalıyor, böylece adını koymadan gizlice eşcinsel ilişkilerini yaşıyor.

Eşcinselim diye ortaya çıkmayıp, erkeklik kategorisinden beklenen davranışları yerine getirdiği sürece sosyal, ahlakî, dinî, siyasî kurumların şemsiyelerinin altında kolayca kendine bir yer bulabiliyor.

Oyunu kurallarına göre oynayamadığı için veya riyakâr vicdanların topluca rahatlatılması için seçilen kurban niyetine, elbette köyün delisi misali her mahallenin bir "ibne"si olacaktır!

12 Eylül!

Derken 12 Eylül askeri darbesi ile Türkiye’de taşlar yerinden oynuyor.

Tüm toplumsal kesimler gibi eşcinsel erkekler ve travestiler de büyük zulümlere maruz kalıyorlar.

İkili oynayıp kendini gizleyemeyenler, kıyıya köşeye itilip zaten dışlanmış vaziyette olanlar metropollerden zorla sürülüyorlar. Buna paralel özellikle travestilere yönelik baskılar kısa sürede geri tepiyor. Ahlak polisinin, devlet televizyonunun ve diğer resmi kurumların eşcinsel ve travestilerin hayat alanlarındaki çemberi baskı, zulüm ve işkence ile daraltması, sorunun odaklaşmasına ve daha da görünür olmasına yol açıyor.

Yine askeri darbe ile sosyal kültürel ilişkiler değişikliğe uğruyor.

Hâlihazırdaki örgütlenmeler ve bu örgütlenmelerin şekillendirdiği insan ilişkileri dönüşmek zorunda kalıyor.

Daha önce sesi çıkmayanlar, söz hakkını kullanamayanlar, hâkim ilişkilerin kıyısında, gölgesinde kalanlar yeni sesler ve yeni açılımlar olarak sosyal hayatta bir bir ortaya çıkmaya başlıyorlar.

Eşcinsel sesler de bunlardan biri olarak gün ışığına çıkıyor...

Bugün bile Türkiyeli eşcinsellerin büyük çoğunluğu için “out” olmak bir kâbus olma özelliğini sürdürse de artık eşik aşılımıştır.

Keyfi ve fiili onca zulme maruz kalınmış olsa da eşcinsel olma hali zaten “suç” değildi...

Özgüveni ve kendisine olan saygısı artan eşcinselin haliyle ahlâksız, hasta, günahkâr veya sapık olarak damgalanması artık işe yaramıyordu...

Orada Kimse Var mı?

80 öncesinin asi ve devrimci -tabii ki hetero!- erkeğinin uzun saç

kısalıyor, kestirmeyeninki ise "atkuyruğu" halini alıyor...

Asilik akla bile gelmezken atkuyruklu uzun saçlı bir erkek, "entel" diye durumu kurtaramıyorsa arkasından "karı kılıklı" veya "ibne" lafını yiyor...

"Karı kılıklı ibneler" ise aynı dönemde Zeki Müren ya da Bülent Ersoy "gibi" olmadan da "eşcinsel" olabileceklerini öğreniyorlar...

Arkasından konuşulan "o biçim" veya "ibne"nin yerini kendi adına konuşan ve eyleyen eşcinsel veya gey alıyor...

Eşcinsel, aynı bir varoluş olarak kendini ortaya koydukça hetero erkekler "Erkeklik"lerini ispatlamak için kılıktan kılığa girme eziyetinden kurtuluyorlar...

Eşcinsel erkeği yarısı "kadın" yarısı "erkek" şeklinde resmeden medya, masa başında çizdiği bu resmin realiteye uymadığını çabuk kabul ediyor...

Bıyıktan çoktan vazgeçmişken göğüs kıllarını tıraş etmenin erkeklığe halel getirmeyeceğini tecrübe eden hetero erkek, "farklılaşma"da sınır tanımadığı gösteriyor...

Diğer taraftan hetero erkeğin vazgeçtiği bıyık, kıl ve tüy ve hatta maçoluğu devralan yeni erkek erkeğe varoluşlar, eşcinsellikler şemsiyesi altındaki pratikleri çeşitlendiriyor...

Tabii ki tüm bu süreçlerin aynı zamanda sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik kanallarla ilişkilerini de akılda tutmalıyız...

Eğer ki bu değişiklikler ve farklılaşma pratikleri birer "sorun" olarak görülüyorsa veya ahlaki açıdan damgalanıyorsa açıktır ki yoksulların ve alttan gelenlerin erkeklerinde de görülmeye başlanmasındandır!

Biliniz, burjuva ve zengin erkekler yaptığında görmezlikten gelinir.

Daha doğrusu alt kesimlerdeki insanlar aynı şeyleri yapmaya başlana kadar ses çıkarılmıyor.

Orada Kimse Var mı?

Alt kesimlerde benzer davranışlar görülmeye başlandığında yaygara koparılıyor.

Tabii ki bu noktada egemen ahlakın ikiyüzlülüğü kaydı düşmek gerekecektir...

Bu ikiyüzlülüğün burjuva sınıfı tarafında yaşananlar güya gizlidir! Hafta sonu travestiliğinden, 'bi' kereden bir şey olmaza kadar o cephede her şey meşrudur.

Kılıfına uydurabilirsen her şey denenebilir gerisi magazin muhabirleri ile danışıklı dövüşe kalmıştır.

Onlardan biri yaparsa macera olur, yoksullardan biri yaparsa sapıklık olur.

Onlardan biri yaparsa çılgınlık olur, yoksullardan biri yaparsa soytarıklık olur.

Onlardan biri yaparsa kendini bağlar, yoksullardan biri yaparsa genel ahlaka uymaz.

Egemen Erkeklik Karşısında Farklı Erkeklikler

Serpil Sancar

Farklı farklı erkeklik tiplerinin olduğunu görmeye başlamak gerek. 1970'lerdeki feminist kuramcılar genellikle homojen bir erkeklik üzerinden bir eleştiri geliştirmeye başlamışlardı. Bütün erkeklerin kadınların baskı altında tutulmasından ve ikincilleştirilmesinden bir çıkar sağladığı kabul ediliyordu. Ben böyle homojen bir erkeklik olmadığını görmeye başladım. Farklı farklı erkeklikler politik, ekonomik ve kültürel olarak farklı eril iktidarlar ortaya çıkartıyor. Örneğin zengin bir iş adamının gücü ile asgari ücretle geçinen ailesini zar zor geçindiren, evli ve çocukları olan bir aile babasının erkek olarak sahip olduğu ayrıcalıklar farklıdır. İş adamları, patronlar, aile babaları, sokak serserileri, tetikçiler, askerler, savaşçılar, orta sınıf meslek sahibi beyaz erkekler; bunların hepsi birbirinden farklı erkeklik konumlarına sahipler. Bu kadar farklı erkeklikler varken nasıl oluyor da erkek ve kadın diye homojen kategorilerden bahsedebiliyoruz? Ezilen kadınlar ve bu ezilmenin nimetlerinden yararlanan erkeklerden mi bahsediyoruz? Öteki erkekler, böyle olmayan erkekler yok mu? Böyle olmayan erkekler aslında erkek olmayı başaramayan erkekler mi? Yani para kazanmayı beceremeyen erkekler, bir mesleği, işi, ev geçindirecek parası olmayan erkekler, ya da böyle olmayı reddeden erkekler: vicdani retçiler, anti-militaristler, eşcinseller, vs. Aslında gerçek hayatta egemen erkeklik değerlerine uymayan ya da bunları benimsemeyen çok farklı erkekler olmasına rağmen bu erkeklerin büyük bir kısmı sessiz, kendi deneyimleri hakkında çok konuşmuyor; kendilerine dair bir öznellik hikâyesini anlatmayı daha çoğu erkek öğrenemedi. Sessizliği bozup 'politize' olmuş erkekler eşcinsel hareketle, vicdani ret hareketiyle ya da savaş karşıtı hareketle buluşmuş erkekler genellikle. Ama bunların eleştirileri de zaten erkeklik eleştirisi olarak tanımlanamaz. Örneğin vicdani retçiler genellikle bir erkeklik eleştirisi yapmaktan çok bir devlet eleştirisi yapıyorlar. Bu eşcinsel hareket içindeki bazı erkekler için de söylenebilir. Eşcinsellik

ya da trans-seksüellik de büyük ölçüde egemen erkeklikle hesaplaşarak gelinen bir yer pek değil.

Aslında egemen erkeklik diye bir şey var mı diye sormak lazım. Bütün farklı tarzda erkekliklerin hepsi yöneten bir erkeklik tarzı tanımlanabilir mi Bütün erkeklere örnek olan rol modeller, yani bir kere her şeyden önce gücü bedensel kas gücü olarak temsil edecek, kadınsı olanı dışlayıp duygusal olandan uzak duracak, duygularına kolay yenilmeden aklıyla hareket edecek, heteroseksüel ve homofobik olacak, biraz dindar ve mutlaka meslek sahibi olup para da kazanacak; baba olacak, yani bir kadını ve çocuklarını yönetebilir olacak. Egemen erkeklik bu değerleri egemen kılmanın stratejisi ve ancak böyle olmayı başardığı zaman aslında erkeklerin egemen erkekler kulübüne kabul edilebildiğini görüyoruz. Erkekler bu özellikleri bir biçimde belli süreçlerde öğreniyor; öğrenmek istemeyen, ayak direnen, başarısız olan, beceriksiz olan, retçi olanlar değişik dozlarda şiddet ya da dışlama ile karşı karşıya kalıyorlar. En azından iş birliğine, suç ortaklığına yönlendiriliyorlar; ya da tamamen erkekler cemaatinden dışarı atılıyorlar. Egemen erkeklik üretme stratejilerinin idealize ettiği erkeklik değerleri öyle bir şey ki aslında birçok erkek için başarılması mümkün olmayan bir konum. Birçok erkek hem para kazanıp, hem güçlü olup, hem akıllı olup, hem kadınla çocukları yönetip, hem dindar olup bütün bunları yapamaz. O kadar süper olmak gerek ki yani mutlaka bir yerde aksayacak. Dolayısıyla her erkek için erkeklik ulaşılmaz bir eksiklik duygusu olarak yaşanan bir süreç olmaya mahkûm oluyor.

Peki, erkeklik bu kadar zor bir şeyse, hep bir eksiklik, hep bir ulaşılmaz hedef ise erkekler niye bu durumdan şikâyetçi değil? Niye erkeklerin kendi arasında bu konuda çatışma, gerilim, tartışma ya da ret olmuyor? Aslında erkeklik değerleri şöyle ya da böyle, gizli ya da açık benimseniyor, birçok erkek tarafından öyleymiş gibi yapılıyor en kötü ihtimalle; güçlüymüş gibi yapılıyor, babaymış gibi, aile reisiymiş gibi, heteroseksüelmiş gibi, para sahibiymiş gibi oluyor. Bu değerleri reddetmek erkeklerin büyük bir çoğunluğu için çok zor.

Acaba tarihe baktığımızda geçmişte de böylemiydi diye sorabiliriz. Ortaçağda, feodal toplumlarda, toprağa bağlı geniş kandaş topluluklar halinde yaşayan insanlar arasında da böylemiydi erkeklik tanımları? Modern yaşam bunu ne kadar besledi, değiştirdi acaba?

Aslında bugün çok normal gördüğümüz erkek ve kadın tanımlarının büyük bir kısmının 18. ve 19. yüzyıllarda endüstrileşme ile birlikte ortaya çıktığını görüyoruz. Endüstrileşme tam gün çalışan fabrika işçisi erkeğin ortaya çıkışı ile şekilleniyor. Toprağa bağlı üretimden kopup endüstriyel topluma dönüşte bildiğimiz işçi sınıfının ortaya çıkışı tam gün yani 8 saat, 12 saat fabrikada çalışan endüstri işçisi bir kadın olabilir miydi? Hayır olamazdı. Endüstri işçisi erkek oldu, niye? Evet, endüstriyel makinenin imgesi, erkek bedeninin kas yapısı ile bütünleşik biçimde şekilleniyor. İkinci olarak, kadın doğurganlığının endüstriyel üretim tarafından hoş görülebilecek bir yanı yoktu. Yani yorulana kadar çalışan bir işçi istiyor endüstri. Dolayısıyla bu bir erkek oldu; işçi sınıfı erkekti yani. Endüstriyel kapitalizmin doğuşuyla birlikte işçi sınıfı erkek olarak ortaya çıktı ama bu işçi sınıfının içine kadınlar karışmayı çok istediler. 19. yüzyıl boyunca Avrupa'daki sosyalist işçi hareketleri, kadın sendikacılık hareketi bu mücadeleyi çok uzun süre içinde barındırdı çalıştı. Ama kadınlar bu süreçte başarısız oldular. Sendikalar erkek egemen yapılar haline dönüştüler dünyanın her yerinde. Kadınlar bu mücadeleden erkeklere ödenen aile geçim ücretleriyle çıktılar. Dendi ki bu sınıf mücadelesidir ve sonunda erkeklere aileyi geçindirecek ücret ödenince kadınlar evde oturup çocuklara yeterli düzeyde bakabilirler. Bu yapılanma yaklaşık 200 yılda şekillendi. Sonuçta ortaya çıkan erkek tipi, parayı kazanan, aileyi geçindiren dolayısıyla bu parayı kazanmak için her şeyi yapmak zorunda olan bir erkek oldu. Yani erkekliği kapitalizmin gelişimine bağlayan sınıfsal boyut böyle şekillendi. Erkeklere verilen aile geçindirme yükümlülüğü kapitalizmin can direği yani bir erkek bu ücretlerle çalışmak hiç de mantıklı değil, ben grev yapayım, çekeyim gideyim başka yerde daha iyi bir iş bulayım diyemeyecek. Çünkü bakmakla yükümlü olduğu birileri var ve para kazanmayan erkek erkeklik cemaatinden atılıyor.

İkinci boyutu 17. yüzyıldan başlayarak sömürgeciliğin ortaya çıkışıyla şekilleniyor. Yani kapitalizmin gelişimi aynı zamanda dünyanın da bir anlamda fethedilmesiyle ilgili bir sömürgeci sistemin gelişimidir. Sömürgecilik beyaz, Batılı erkeğin dünyanın geri kalanındaki erkeklere diz çöktürmesi hareketidir aslında. Sömürgecilik tarihine baktığımızda sömürgeci bir subay, asker, bir misyoner ya da bir seyyah veya bir tüccar olsun bunların hepsi beyaz erkeklerdir. Bu beyaz erkeklerin imgesel tanımı bilimi, akla dayalı üstünlüğü, gelişmişliği, uygarlığı temsil etmeleridir. Sömürge coğrafyaların erkekleri ise barbardır, cinsel olarak tehlikeli, vahşi bir erkektir; kadınları döver, eziyet eder vs. yani dizginlenmesi ve yönetilmesi gereken bir erkektir. Aslında erkeklik üzerinden bir karşıtlık kuruluyor: dünyanın Doğusu-Batısı ya da Kuzeyi-Güneyi tanımlanırken aslında erkeklikler üzerinden bir tanımlama yapılıyor. Uygur erkekler dünyayı yönetmeyi hak eden erkekler oluyor ve diğerleri de yönetilmeyi hak eden erkekler oluyor. Aynı karşıtlık kadınlık üzerinden de kuruluyor. Uygur kadını temsil eden beyaz, Batılı kadın haklarını bilen, mücadele edebilmesini bilen bir kadın olarak kadın olmanın temel değerlerini, kadın haklarını temsil ediyor. Dünyanın geri kalanının kadınları ezilen, sürekli boyun eğen, haklarını bilemeyen, baş kaldıramayan mağdur ve zavallı kadınlar. Diğer yandan bu tür kadınlık erotize edilip ve cinsel cazibe nesnelere olarak da konumlandırılabilir. Sömürgecilikle ilgili siyasi mücadele, erillik ve dişillik anlamları üzerinden o kadar çok fazla gelişiyor ki zaman zaman düşman erkekleri tanımlamak için onların dişil hale getirildiğini bile görüyoruz: düşman erkek güvenilirmez, hafif, erkekliliği tartışmalı erkekler halinde tanımlanabilir. Dolayısıyla sömürgeciliğin gelişiminin bugünkü anlamda erkeklik ve kadınlık tanımlarının gelişiminde çok önemli bir yeri var. Üstün erkek imgesini büyük ölçüde sömürgecilikle kuruluyor. Batı'nın akıl ile uygarlıkla bağlantısı büyük ölçüde sömürgeci söylemler ile oluşuyor.

Başka boyutlar da var tarihe baktığımızda. Örneğin sermayedarların yani sermayeyi yöneten, burjuvazinin temsilcisi olan işadamları ve patronların neden ve nasıl erkek olduğunu sormak gerek. Yani ser-

maye niye erkek? Sermayenin tanımında erkeklik erillik var. Nedir o erillik? Şunu söylemeye çalışıyorum, somut insanlar kadın veya erkek olarak yaşayıp var oluyorlar. Bir de toplumsal ilişkilerin eril ya da dişil karakterleri var. Yani insanları yönetmek, çıkarları için gerektiğinde mesela başka insanlara zulmedebilmek... Bu eril bir davranış mıdır, dişil bir davranış mıdır? Bunu bir kadın yaparsa erkekleşmiş oluyor, bunu bir erkek yaparsa zaten erkek. Dolayısıyla cinsiyet dediğimiz şey insanların biyolojik özellikleri olmaktan çıkıyor; toplumsal davranışların cinsiyeti var: yönetmek, başkasına bir şeyi zorla kabul ettirmek, eril bir davranış. Endüstriyel kapitalizm koşullarında işçi sınıfının oluşumu, sömürgeciliğin gelişimiyle şekillenen beyaz erkek üstünlüğü ve sermayenin tahakkümcü mantığının iç içe geçişiyle ortaya çıkıyor bu erkek egemen toplumsal düzen.

Modern toplumlar deyince modern ulus devletin en önemli kurumu olan yurttaş-orduların modern egemen erkekliğin kuruluşundaki çok önemli yerini de unutmamak gerek. Orta çağa baktığımızda bugünkü vatandaş ordularının yerine ya aristokratların ve toprak sahiplerinin kendi besledikleri silahlı adamları, hanedanların kendi hassa ordularını görüyorsunuz. Bunların yanı sıra, savaş zamanlarında bazı etnik gruplar silahlandırılarak savaşa götürülüyor; paralı askerler toplanıyor, ya da hapisanelerden suçlular getirilerek savaşçı birlikler oluşturuluyor. Yani çok farklı değişik silahlı erkek grupları ve savaşçılar var. Ama modern ulus devletin ortaya çıkışına paralel bir süreç var. Vatandaş-orduları ortaya çıkıyor. Vatandaş aslında bir erkek, kadınlara vatandaş denmiyor. Vatandaş olabilmek için de askere gitmek lazım. Yani bütün erkekler modern ulus devletinin temeli olan vatandaş-ordulara katılmak zorunda. Özellikle alt sınıflar açısından, genç yaştaki erkeklerin bedensel olarak en aktif olduğu yaşta askere alınması ve devlet için bir askeri hizmet yapılması çok önemli bir kurumsallaşma süreci aslında. Bu askerlik hizmeti aslında bir performans üretimi eğitimi olarak tanımlanabilir. Bu performans üretimi egemen erkeklik eğitimi aslında. Yani nasıl güçlü, risklere atılabilen, soğuca, sıcağa, açlığa, uykusuzluğa dayanıklı,

gerektiğinde gözünü kırpmadan vatan için adam öldürebilecek, vs. olunur? Bunu yaparken erkek-askerin görevi kendi ülkesinin kadınlarını ve çocuklarını korumaktır ama aynı zamanda düşman kesimin kadınlarını da ele geçirmektir; fethetmektir. Bu bağlamda kadınları aşağılayan homofobik ve heteroseksüel değerlerin öğrenildiği çok önemli bir süreçtir askeri eğitimler. Modern ulus devlet vatandaş-orduları dediğimiz bu sistemi keşfediyor. Aslında bugün en büyük erkeklik fabrikası budur; modern dünyanın hala yaşayan tek cinsli tek mekanizması bu modern vatandaş ordularındır. Bütün erkekler bu süreçten geçiyor, kadınlar dışarıda kalıyor. Bu fabrika, erkeklik fabrikası; içinde olan oluyor, yani bu egemen erkeklik değerleri büyük ölçüde bu fabrikanın ürünleri aslında. Bu fabrika aynı zamanda egemen erkeklik değerlerini çok da benimsemeyecek erkekleri biraz bastırıp, sindirip, sessizleştirip, marjinalleştirmeyi de kendi süreçleri içinde üretiyor. Dolayısıyla bir erkek askerlikten sonra, toplum içindeki erkek olarak konumunun nerede olduğunu kavırıyor; biliyor. Ne kadar merkezde ne kadar kenarda bunu öğreniyor orada.

19. ve 20. yüzyılda ortaya çıkan endüstriyel kapitalizmin işçi sınıfı, sömürgeciliğin beyaz üstün erkeği, sermayenin eril aklı, ulus devletin erkek askeri bütün bu mekanizmalar, egemen erkekliği kuran temel mekanizmalar. Ama bu erkeklik tanımı o kadar sorunlu ki, çünkü çok kırılgan bir şey, hatta o kadar imkânsız bir şey ki, erkeklerin büyük bir çoğunluğu için çok riskli, sürekli tehdit altında, kırılgan, kaybedilebilir bir şey. Yani diyelim ki sakatlandınız, bitti erkeklik, para kazanamıyorsunuz, bakıma muhtaç hale geliyorsunuz, ne güç kaldı ne erkeklik hepsi gitti. Bir kadının sakatlanmasıyla bir erkeğin sakatlanması arasında o kadar büyük fark var ki. Erkek hasta olduğunda, erkeklik krizine giriyor, kadın hasta olduğunda sadece hasta oluyor. Dolayısıyla erkek bedeni ve kadın bedeninin temsil ettiği bütün ideolojik, politik anlamlar birbirinden farklı. Kadın bedeninin din, ahlak, kültür ile ilgili kodları taşımasına karşılık erkek bedenine de iktidar kodları yazılıyor. Erkek bedenindeki kas miktarına, yağ miktarına, yaşına, enine,

boyuna orantılı olarak çok değişik biçimlerde güç ve iktidar kodları yazılıyor erkek bedenine. Bu bedenin sürekli performans göstermesi gerek. Örneğin 'body-building'lerle inşa edilen güç imgesi olarak erkek bedeni buna tipik bir örnek. Güç imgelerinin modern dünyada neler olduğunu düşünelim. Örneğin silah ile erkek bedeni arasındaki imgesel bağlantıyı düşünelim. Örneğin Irak savaşında gördüğümüz Amerikan askerlerinin nasıl bir imgesi olduğunu düşünelim, teknoloji, silah ve erkek bedeni bütünleşmiş bir vaziyette. Kafasındaki teknolojik gözüyle uyduyla bağlantı kuruyor, yüz metre ötesindeki uydudan görüyor ve öldürebiliyor; gece görüş dürbünü var. Bir kıyafeti var ki soğuk-sıcak, ıslak-kuru hiçbir şey geçmiyor içine. Çelik giysiler kurşun geçmiyor; elindeki silah saniyede 3 bin mermi atıyor; böyle bir erkek. Bu günün küresel dünyasının erkeklik imgelerinin gücü temsil etme biçimleri hızla değişiyor; yenileniyor. Bir uluslar arası işadamını düşünelim. Bir ofis gayet minimalist döşenmiş, sadece bir laptop var, her şey elektronik; yani evrak, kağıt her şey bitmiş; sekreter olarak inanılmaz güzel bir kadın duruyor. Küresel dünyanın yeni erkek imgeleri bunlar. Bunları da düşünmeye başladığımızda egemen erkeklik imgelerinin değiştiğini ama erkek iktidarının büyük ölçüde yeniden üretildiğini söyleyebiliriz.

Ama bir nokta var ki geleneksel erkekliğin çözümsüz bir kriz noktası olduğu söyleniyor. Artık esnek üretim ya da post-Fordizm'e dayalı üretim biçimlerine geçilmesi erkeklere ömür boyu güvenli iş olanağını ortadan kaldırıyor. Bir alt sınıf erkeğin ömür boyu bir iş garantisi ve para kazanma garantisi olan bir işi olması lazım ki topluma erkek olarak kabul edilebilsin, evlenebilsin, baba olabilsin. Bu kesimde yer alan birçok erkeğe garantili bir iş sunmak yerine gelip geçici işler sunabiliyorsanız onun erkekliği ciddi ölçüde krize giriyor demektir. Yani işsizlik eşittir erkeklik krizi demek oluyor. Yeni küresel kapitalizmin en önemli risklerinden biri bu. Bu iş güvencesinden alt sınıf erkelerin yoksun hale gelmesi ile yeni çatışma dinamikleri ortaya çıkıyor. İşini kaybetmiş eski işçiler yeni yoksullara, göçmen işçilere düşman oluyorlar. Türkiye'nin Batısında işsiz kalan Türkler Batıya göçen Kürt yoksullarına düşman

Orada Kimse Var mı?

oluyorlar. Avrupa ya göçen Afrikalılar, Türkler Avrupa'nın işsizleri ile çatışmaya başlıyor. Dolayısıyla erkeklik krizi ile ırkçılık, yabancı düşmanlığı iç içe geçiyor. Yeni küresel siyasetin önemli dinamiklerinden biri bu durum. Bu yoksul erkeğin diğer yoksul erkekle savaşına ilişkin yeni bir potansiyel. Bu potansiyel aynı zamanda, bu iki farklı etnik ve yoksul erkek grubunun dayanışmasını, işbirliği olanağını da barındırıyor içinde. Bu tabii ki bir politik süreçte gelişecek bir durum olabilir. Daha özgürlükçü siyasetler muhtemelen buralardan çıkacak ve çıkıyor da. Dolayısıyla erkeklik krizi ile küresel özgürleşme siyaseti arasında önemli bağlar var, önemli yapısal bağlar var.

Erkeklik Krizi

Aksu Bora

Erkekler nerede devreye girdi, işte aşağı yukarı Türkiye'yi düşünürsek 10-15 yıllık bir tarihi var çok eski değil dünyayı düşünürsek de çok eski değil, 70lerin sonuna kadar filan diye geçiyor biliyoruz. Orda peki nasıl toplumsal cinsiyetin erkekleri de içeren bir kavram olarak kullanılmaya başlamasını nasıl bir karşılığı vardır mağduriyet üzerinden?

Patriarko sadece kadınları değil erkekleri de ezer, bazı erkekleri çok fena ezer ama iktidar sahibi olan erkekleri de bir şekilde mağdur eder. Erkek olmanın ne kadar zor bir şey olduğunu iktidar sahibi bir erkek olarak da heteroseksüel veya Türk Türkiye için söz konusu olsa Sünni bir erkek olmanın kendisinin de ne kadar zorluklar içerdiğini cinsiyet ilişkileri bakımından düşünürsek bu yanlış bir şey değil. Ama mağduriyet kendi başına politika yapmak için çok iyi bir kalkış noktası gibi görünmüyor bana. Hak üzerinden gidersiniz ve bir hak mücadelesi yaparsınız ve bu asla küçümsenebilecek bir şey değil. Ne kadar hayati olduğunu biliyoruz. Ama yeterli olmadığını da hiç unutmamak lazım yani bu mağduriyet ve hak mücadelesi kendi başına bir şey bir politikanın zeminini kurmak için yeterli bir şey değil.

Peki, nerden bakmak lazım? Tekrar dönersek aslında erkeklik meselesine erkekliğin bu dünyanın ve modern toplumun ve özel olarak modern toplumun olarak ve modern toplumun kurucu ilkesi olduğunu düşünüyorum. Biraz moderniteden bahsederek bunu ne demek istediğimi açmaya çalışıyorum.

Freud'un bu totem ve tabu hikâyesini bilirsiniz değil mi? Aslında modern toplumu anlatır. Bir yerlerde bir kabile varmış, modern toplumu anlattığını söylemez ama Freud biliyorsunuz modernitenin en büyük ideologlarından biridir en önemli isimlerinden biridir modern düşüncenin. Bir yerlerde bir kabileden söz eder ve bu kabilenin babası vardır bütün kadınlar ona aittir ve kabiledeki genç erkekler babaya baş kaldırırlar. Yavaş, yavaş öfkeleri çıkar kadınları paylaşmak isterler

Orada Kimse Var mı?

çünkü öfkeleri doruğa çıkar babayı öldürürler yerler ve babayı yemek aslında onu gücünü kendi içine almak demektir ve bununla birlikte erkekler erkek kardeşler babanın oğulları olarak kendi aralarında bir sözleşme yaparlar kadınların nasıl paylaşılacağına ilişkin. Ama aynı zamanda duydukları suçluluk o kadar büyüktür ve babanın kaybıyla ilgili sıkıntıları o kadar büyüktür ki onu bir totem haline getirirler. Totemin hem dokunulmaz olması hem de özel törenlerde yenen bir şey olması biraz bu ritüelleri filan düşünürseniz bununla ilgili.

Şimdi bunun modernite ile ne alakası var? Modern toplum dediğimizde işte Kant ne diyordu? Modern insan aydınlanmış insan erginliğe erişmiştir yani aklıyla hareket edebilen kendi sorumluluğunu üstlenebilen ve verdiği kararların sorumluluğunu da üstlenebilen dolayısıyla da özgür biridir daha önce olmadığı biçimde özgür biridir. Modern insan böyle bir şeydir. Modern insan aynı zamanda kaygılı biridir çünkü eğer bir baba yoksa kararları sizin adınıza verecek size doğruyu ve yanlışı gösterecek. Siz veriyorsanız özgürlüğün bedeli biraz böyle bir şeydir. O zaman aslında biraz zor bir durumdur. Hem babaya özlem duyarsınız hem ondan nefret edersiniz hem onunla sürekli hem yokluğu hem varlığı problem olan biridir. Modern toplum aslında biraz bu kaygıyla ve bu çelişkiyle kurulmuş bir şey. Erkek kardeşler arasında bir sözleşme ve bir anlaşma üzerinde duran bir şey.

Şimdi böyle baktığımız zaman tabii Freud'un söylediği şeyin gerçeklikteki karşılığı ne gibi meselelerine hiç girmeden gidilmesine bunun çok fazla bir anlamı olduğunu düşünmüyorum tartışmanın ama modernizmi böyle kurguladığımız zaman erkekliğin orda nasıl temel bir yerde durduğunu görebiliyoruz.

Modern toplumda erkeklik ilkesi erkek kardeşler arasında kurulan ve bu ilişki sebebiyle çok temel bir yerde. O yüzden de cinsiyet ilişkileri ikincilleştirilebilir. Öncelikle diyelim ki karnımızı doyurmak işte sendikal haklarımızı almak her neyse iş bulmak filan gibi meseleler ondan sonra biraz daha özel hayatla ilgili bir cinsiyet değinecek bir şey değil tam

tersine üzerine özel hayatla ilgili değil basbayağı da toplumun bütün, bütün her yeriyle alakalı bir şey haline geliyor. O sözleşme çünkü kadınlara karşı erkekler arasında yapılmış ve bu erkekleri de aslında kardeşler olarak babanın oğulları olarak belirli yerlere yerleştirmiş tanımlamış bir sözleşme.

Moderniteye farklı farklı yerlerden bakabiliriz. Nasıl bir dünya yaratmaya çalıştığını düşündüğümüz zaman hem zihinsel olarak hem de maddi yapılar olarak baktığımız zaman aslında mesela modernite dediğiniz zaman yuvarlaklardan vazgeçip dikeyliklere doğru gidildiği düz çizgilere doğru gidildiği tarihin mesela dümdüz bir şey olarak düşünülmeye başladığı aydınlanmadan. Sonra binaların gotikte biraz öyleydi ama modern mimariyi düşündüğünüz zaman böyle yukarıya doğru giden binalar kurmaya başladığı insanların.

Bütün hem sanatın hem hayatın düzlük üzerine gittiği bir şey kategorize etmeye çalıştığı modern insan aslında böyle bir şey. Kendi akli ile dünyanın işleyişi arasında bir bağlantı kurduğu için dünyanın işleyişi benim aklıma uygundur. Benim aklım zaten dünyanın işleyişine uygundur bir akıl aslında dünyayı ben kavrayabilirim anlayabilirim ve evet budur zaten diğer bir akımdır. Kategorize eder kendi arasında 3 e ayırır 5 e ayırır onları da alt bir şeylere ayırır böyle bir sistem kurar ve bu sistem çok akılcıdır, çok rasyoneldir dolayısıyla bu böyle olduğu için de hem çok fazla şiddet içerir hem çok fazla şeyi dışarıda bırakır. Dışarıda bırakabilmesi için zaten şiddet içeriyor olması gerekir. Burada da erkeklığın ne kadar kurucu bir yerde durduğunu görüyoruz. Yuvarlaklıktan çok kadınlarla ilgili bir şeydir birde şu işaret vardır, "ibnelik işareti" olarak.

Şimdi bizi hepimizi bu kadar dışarıda bırakan ve bizi sadece dışlamak değil ama modernite dışarıda bıraktığına dahi bir yer açar, bir isim verir, sadece dışarıda bırakmakla yetinmez o zaman çünkü eğer özgür olabilirdik onunla ilgili. Toplum dışı olma modernite öncesinde bir özgürlük alanıydı. Böyle bir şey var kentlerde diyelim ki. İşte o

şeyin büyük şairin adı neydi? Bodler'in kaçıp gittiği yerler ressamların kaçıp gittiği yerler toplum dışı insanların dolayısıyla da modernitenin hala en üst erişemediği yerlerde yaşayan insanların yaşadığı yerlerdir ve bir özgürlüktür mükemmel olarak görülmüyordu.

İşçi hareketlerin başladığı ve işte sendikaların örgütlendiği anarşist hareketlerin başladığı yerleri düşünenecek olursanız çok böyle yerlere gidilebilir. Ama toplum giderek modern dünyada her yeri içeren her şeyi ve hepimi içeren bir şey haline geldikçe yani kadınları da eşcinselleri de travestileri de transseksüelleri de yani herkesi içeren bir şey haline geldikçe bizim dışarıda kalarak özgür olma imkânımız, ihtimalimiz ya da umudumuz zaten tamamıyla ortadan kalktı. Bize bir hüküm veriyorlar. Bu hüküm zaman içinde değişebiliyor farklılaşabiliyor. Farklı toplumlarda farklı şeyler görebiliyoruz İsimlendirmeler bu adlandırma meselesi çok temel önemli bir şey ama hep içerdeyiz. Ve o içerdeliğimiz de son derece biçimlendirilmiş bir şey. O yüzden de cinsiyet dediğimizde ya da erkeklik dediğimizde sadece erkekleri ilgilendiren ya da kadınlarla erkekler arasındaki ilişkileri ilgilendiren bir şeyden söz etmiyoruz.

Modern toplum aynı zamanda bütün bu şiddetiyle barındırdığı şiddetle hem insanın insana şiddeti hem insanın doğaya şiddeti dünyaya şiddeti olarak düşündüğümüzde ciddi bir kriz barındırıyor içinde başından beri bir kriz vardır. Mesela bu krizin değişik şeyleri var görüntüleri başka yerlerde başka biçimlerde görebilirsiniz. Bunun ilk örneklerinden bazıları modernitenin doğuşundaki ressamlardır. İlk o diyelim ki isimleri çok. Kaygı, zaten modern felsefenin çok temel şeylerinden biri. Bu tesadüf değil çünkü modern insan nevrotik bir insandır kaygılı bir insandır sadece erkek için değil kadın içinde aynı şey geçerli.

Erkeklik bu toplumun kurucu öğesidir derken bunun taşıyıcısının sadece erkekler olmadığını hatırlamak lazım hepimiz bunu değişik biçimlerde taşıyıcılarıyız. Onu taşıdığımızı fark etmek onunla başa çıkmak onunla uğraşmak ve değiştirmeye çalışmak siyasi bir şey. Hipnotize olduğumuz zaman ancak başka türlü davranabilir hale gelebiliyor yoksa

kendi akışına bıraktığımız zaman hem kadınlar hem erkekler fikrin taşıyıcılarıyız. Modern toplumun bu kadar kaygı dolu bu kadar nevroz üreten bir toplum olması da erkeklikle ilişkili bir şey.

Geçtiğimiz sene 2009 da Zeynep Ergu'nun bir kitabı yayınlandı. Hiç okuyan oldu mu bilmiyorum "Erkeğin Gittiği Yer" diye. Türkiye'de yayınlanmış üç tane önemli roman, Kar Orhan Pamuk, Amak İhsan Oktay Ömer, Baba ve Piç-Elif Şafak'ın. Bu üç kitap üzerinden Türkiye'nin nasıl bir erkeklik krizinde olduğunu anlatır. Sadece Türkiye de değil aslında özellikle o hızlı değişim dönemlerinde hızlı alt üst oluş dönemlerinde mesela 70'ler Türkiye'si mesela 90lar Türkiye'sidir ki bu o kitapta ondan bahsediliyor. Yahut da Viktoryen dönemden bir sonraki döneme yani 19. Yy sonlarında 20 yy'a doğru gelirken diyelim ki İngiltere toplumu için düşündüğümüzde bu tür durumlarda çok ciddi erkeklik krizinden bahsedildiğini görüyoruz.

Bu erkeklik krizi sadece erkeklerin yaşadığı bir bunalım ondan sonra duygusu filan değil bas baya toplumu belirleyen toplumdaki şiddeti arttıran ve insanların arayışlarını belirleyen biçimlendiren bir kaygı olarak karşımıza çıkıyor. Türkiye için düşünürsek Tanzimat romanları işte cumhuriyetin ilk dönemi romanları işte Yakup kadrinin yazdıkları şöyle bir hafızanızı yoklayıp hatırlarsanız, hep bir kaygının olduğunu ve bu kaygının büyük ölçüde kadınların denetlenmesi gerektiğine ilişkin bir takım çözümlerle yatıştırılmaya çalışıldığını görürsünüz. Yani bu iffet meselesi sadece bir takım adamların karlılarına sahip çıkma arzusu ile ilgili bir şey değildir toplumu düzenleme ilkesidir namus.

Toplumun raydan çıkması düzensizleşmesi ve artık o modernitenin bize söylediği herkesin yeri belli kategoriler belli kadın şudur erkek budur ara formlar diye bir şey olamaz. Modernlik böyle bir şeydir. Ama bunu söylerken onlarla karşılaşmak onlarla yüzleşmek zorunda kaldığı her an çok ciddi krizle yüzleşmesi gerekiyor aynı zamanda kendi kriziyle de yüzleşmesi gerektiğini görüyoruz. Mesela Yakup Kadri'nin geçenlerde bir yazı için baktığım zaman beni acayip çarptı daha önce

fark etmediğim bir şeydi bu. Ankara kitabında Ankara kitabı iç bölümden oluşur ilk bölüm işte bu Osmanlının yıkılışıdır nasıl bir şey var böyle bir çürüme var yozlaşma var işte yabancılarla işbirliği yapıyor İstanbul'dakiler falan kiralık konaktakine benzer. Ondan sonra bir geçiş dönemi cumhuriyet kurulmuş ama hala Ankara'da bir şeyleri kurtarıyorlar İstanbul berbat . Sonra bir ütopya anlatır cumhuriyet kurulmuş henüz gelmemiş bir zamanda anlatır. 20 yıl geçmiş ve bir kadın üzerinden anlatmış. Selma diye bir kadın üç ayrı koca vardır, her üç dönemde bu Selma'nın evlendiği. Şöyle bir şey söylüyor 3. bölümde sürekli olarak bir defa değişiklikten ve sıhatten işte bir stadyumda toplanan gençler cumhuriyetin 20.yılıni kutlayacaklar sağlıklı bedenleri var gürbüzler bilmem ne bilmem ne. Kıskaçlık duyduğu bir kız var kocasının çünkü ilgilendiğini düşündüğü genç bir kız Yıldız diye. Çok sportif hem sporla hem tiyatroyla uğraşan çok akıllı ve (anlaşılmadı) bir kız. Modern bir kadın ama bir kadın değil aslında., Uzaktan baktığın zaman onun yıldız olduğunu anlaması aslında mümkün değildir. Sadece başını belli bir türle eğdiğini gördüğünde onu tanıdı ki Yıldız. Aslında bir oğlan çocuğundan hiç bir farkı yoktu. Ne bir göğüs bunu tam böyle söylüyor. Ne göğüs ne kalça hiç bir şey yoktu ve adete yunan heykellerindeki hermafroditaya benziyordu diyor. Bir ideal olarak bunu söylüyor yani bir oğlan çocuğu aslında cinsiyeti olmayan kadın olmayan doğurmamış bir şekilde doğurması da zor meme yok kalça yok falan ve bir ideal. Kocasını Yakup kadri'nin temsilcisi romandaki erkek olarak çizilmiş. Sonra Selma düşünüyor doğru diyor yani bu hız ve ileriye doğru gitme aslında bu toplumun gerekli olan şeyi budur ve ben aslında hiçbir zaman temiz bir genç kız olmadım ki. Cerahatli bir çıban gibi işleyen bir cinselliğim vardı diyor. Cinselliğin cerahatli bir çıban gibi bir şey olması fikri korkunç bir fikir takdir edersiniz ki. Oysa neyi anlatmaya çalışıyor. Burada bir aslında Türkiye'de Türkiye cumhuriyetinin ve Türkiye modernleşmesinin aslında kuruluşunda Yakup kadri bildiğiniz gibi çok önemli bir adam. Onun sözleri sadece kendine ait sözler değil cumhuriyetin eğitimin çok benimsediği çok beğendiği filan bir adamdır.

Arzu neleri içerir ve neleri dışarıda bırakır şöyle bir hayal etmeye çalışalım. Pek çok şeyi dışarıda bırakıyor. Bir defa hazzı dışarıda bırakıyor. Haz yani cinsel hazdan söz ediyorum. Cinsellik cerahatli bir şekilde işleyen bir şeyse eğer hani spor yapalım sağlıklı olalım işte çocuk sahibi de olmak lazım ama filan gibi böyle son derece muhafazakâr aslında. Kendi açısından muhafazakar değil. Çünkü, biliyorsunuz dinle çok mücadele ettiler bunlar. Geleneksel toplumla çok mücadele ettiler ama başka türlü bir muhafazakarlığın nasıl kurulduğunu ve bunun da nasıl büyük bir kaygı ile ilgili olduğunu cinsellikten korktuğunu. Cinsellikten korktuğu zaman onun yarattığı erkek nasıl bir şey olur nasıl bir erkektir bu ve nasıl bir kadındır aynı zamanda da. Eşcinsellikten aslında hiç söz etmiyor. Modern öncesi toplum aslında eşcinselliğin daha rahat yaşandığı bir toplum. Çünkü modernlikte işte böyle kadınlar vardır erkekler vardır ve cinsel ilişki dediğin şey kadınla erkek arasında zaten amaca yönelik bir şeydir diye kurarken arkasında koskoca bir tarihi bırakır. Arkasını döndüğü koca bir tarih vardır.

Eşcinsel ilişkiyi birileri eşcinsel yaftası yapıştırırmadan da pekala ve çok hani sıradan doğal şeyler olarak yaşanırken moderniteyle birlikte geride kaldı ve bu şeyin cumhuriyetin bunu bu kadar hızla geride bırakma arzusu yok sayma üstünü kapatma mümkünse yok etme arzusu da çok bu kaygılarla ilgili bir şey. Homofobi dediğimiz şey de aslında esasen erkeklik krizi ile bağlantılı olarak düşünmemiz gereken bir şey zannediyorum.

Kurtlar vadisini seyreden var mı içinizde? Ben alay konusu olacak kadar sürekli izliyorum. Arkadaşlarımla alay konusu olmayı göze alacak kadar. Hem bir şekilde beni cezp ediyor itiraf edelim, hem de ne söylediklerine bakmak istiyorum önemsiyorum. Neden dolayı? Benim öğrencilerim toplanıp her Perşembe akşamı erkek öğrencilerim bir arada onu seyredip ertesi gün onu konuşuyorlar. Şimdi bir de ezel çıktı. Ezel'i de aynı şekilde seyrediyorlar. Ne diyor orda diye baktığım zaman müthiş bir erkek dünyası aslında görüyorsunuz. Ama yani bu homososyallik,

homoerotikliği de aslında pekala içeriyor şimdi bir fark etmişinizdir herhalde. Polat Alemdar'ın Abdü'reye bakışları yani pek safiyane bakışlar değildi. Hakikaten şimdi nasıl anlatacağım bilmiyorum ama aynı masada otururken böyle böyle yani Abdürey yüzünden karısıyla papaz oldular ve karısı Abdülü vurdu. Şimdi hikayenin önünde aslında başka bir şey var. Şimdi Abdüle kızın babasını vurmuştu filan diye böyle bir şey ama gerisinde gerçek erotik ilişkilerinin erkeklerin arasında yaşandığına dair çok ipucu veriyor bize.

E peki çocuklar niye bu diziyi seyrediyorlar? Sormak ihtiyacı duyuyorsunuz burada bunu görmüyor olabilirler mi? Mümkün mü? Üstü kapalı olarak tabi ki görüyorlar ama asla bunun adını koymazlar. Ne kendileri koyar ne de siz koyduğunuz zaman izin veririler ama var. Şimdi burada böyle bir cazibe merkezi var. Erkekler arası ilişkinin yarattığı bir tür cazibedir.

Kadınlar ne olarak var kurtlar vadisinde? Aslında yoklar, çok negatif figürler. Bir tek pozitif figürler var o da bir anne. Polat alemdarın annesi cinsiyetinden tamamıyla arınmış. Yani şu kadınların cinselliği ve cinsiyeti meselesinden bir kaçınıbilseler aslına yani her şey çok daha rahat ve iyi olacak gibi görünüyor. Bir yanda böyle bir cazibe var. Ama biryandan dehşetli bir korku var. Şimdi sürekli erkeklikten söz ediyorlar. İşte racon kesme erkeklik işte şeyine mekanına çökme adamı vurmamak demiyorlar da ne diyorlar ? Topuğuna sıkılmak,kafasına sıkılmak sürekli bir racon şeyi. Böyle bir dili var sürekli erkeklikten söz ediyor. Ama o kadar çok söz edilen bir şeyin çok fazla problemlili bir şey olduğunu her zaman fark etmeliyiz. Bir şeyden çok söz ediliyorsa orda bir sorun vardır o sağlam bir şey değildir. Bugün Türkiye'de de bence aslında bütün olan biten sadece bir örnek. Bir sürü başka şey, Zeynep Ergun'un yaptığı gibi baya iyi edebi şeylerde metinlerde de görebiliriz. Ciddi bir erkeklik krizinin yaşanmakta olduğunu ve bu şiddetinin sadece eşcinsel bireylere ya da transseksüel bireylere yönelik şiddeti kastetmiyorum toplumun her yerini saran büyük bir şiddetten bahsediyorum.

bu şiddetin de bu krizle çok yakından ilişkili olduğunu düşünüyorum. Militarizm milliyetçilik her yerde pörtleyen futbol maçlarından tutun işte askere çocukları uğurlarken her yerde her yerde karşımıza çıkan şey basitçe şte erkeklığın kışkırtılması filan değil kışkırtma değil burada. Hep yeniden şey yapmak sağlama almak istiyorlar kendilerini emin hissetmek istiyorlar. Çok korkuyorlar çünkü. O yüzden de hani şeyden emin değilim bir istatistiğimiz yok bu konuda maalesef. LGBT bireylere yönelik şiddetin daha fazla artmış olduğunu, 20 yıl öncesine göre daha çok arttığına ilişkin bir şey söylemek mümkün değil. Ama bekleyebiliriz bunu, çünkü korkuyla beslenen bir şey. Kendini tehdit altında hissetmekle ilgili yani bu bizim için de feminist hareket için de çok söylendi biliyorsunuz. Kadınlar çıktı var olan düzeni aslında alt üst ediyorlar. Bütün taşları yerinden oynattılar ve bu korku yaratıyor tabi ki. Yarattığı korkunun erkeklığın nasıl bir kurgu olduğuyula çok yakından alakası olduğu düşüncesindeyim. Bir kaç farklı yerde görüyoruz aslında bu krizi.

Bu gündelik deneyimler her birimizin kadınlar erkekler her birimizin gündelik hayatımızda deney imlediğimiz bir şeylerde kriz hali var. Pek çok örnek bunu kendi hayatımızdan da verebiliriz tanıklık ettiğimiz şeylerden verebiliriz. Bir başkası anlamlar dünyası işte bu anlamlar dünyası televizyon dizilerinde de görülebilir. Siyasi partilerin sloganlarından da görülebilir ve kurumlarda işte bu genel kurmay bunlardan bir tanesi. Farklı yerlerde farklı biçimlerde karşımıza çıkar ama artık görmezden gelmemek mümkün olmayacak kadar güçlü bir şekilde karşımıza çıkan krizden söz etmeliyiz. Bu neye işaret eder? Bu korkunç bir şey de olabilir şiddeti arttıracak ve farklılığı yok etmeye yönelik, insanların sıradan insanların seferber olmasını sağlayacak bir şeye de götürebilir bizi yahut ta her şey altüst olurken yeni bir şey kurma şansı her zaman vardır. Bizim ne yaptığımızla ilgili bir şey böyle de olabilir böyle de olabilir. Bunun için ne yapıyoruz? Onun için hem feminist hareket hem lgbtt hareket özellikle cinsiyetle ilgili olarak bunları söylüyorum. Her türlü muhalif hareket için son derece kritik bir yerde

Orada Kimse Var mı?

olduğunu düşünüyorum. Bu krizden nasıl devam edecek bu krizden çıkmak mümkün mü bilmiyorum. Erkeklik krizi biraz böyle bir şey ama nasıl devam edeceğiz bununla birlikte? Biraz bizim yapık ettiklerimize bizim meseleyi nasıl kavradığımızla onun içinde kendimizi nerde gördüğümüze ilişkin cevaplarımızla ilgili diye düşünüyorum. Çok temel olarak erkeklığın gölgesi şeyin, duyunca aslında başlığınızı duyunca aaaa şey biryandan şunu çağırıştırır gölge etme başka ihsan istemez ama bir yandan gölge olabilecek bir şey var mı acaba ? bu kadar netameli bir şeyden söz ederken erkeklığın gölgesi nereye düşüyor filan gibi sorular düşündüm belki biraz böyle bir şeyler konuşabilirim sizinle birlikte.

Erkeklik ve Futbol, “Beşik Yeme Kaygısı”

Tanıl Bora

Futbol dünyasının nasıl erkek bir dünya olduğunu uzun uzun tasvir etmeye hâcet var mı? Oyunun kendisinden çok, oyun etrafında kurulan dünyadan söz ediyorum. Futbol maçı izleyen erkeklerin gümbürtülü beraberliği, erkekçe bir otarşi idilidir. Başka herkese ve bütün dünyaya karşı, iyi ihtimalle koyu bir kayıtsızlığın, o kadar iyi olmayan bir ihtimalle saldırgan bir meydan okumanın dumanı tüter o idilin üstünde. Futbol üzerine tatlı tatlı veya asabiyetle atışan erkekler, erkek gürültücülüğünün temel birimlerindedirler. Mütehakkim jestler, çalımalar, kabarmalar, iri iddialarla, horozluk talimi yapılır buralarda. Tribünler, zaten bu narsistik ve homososyal cezbenin doruğa ulaştığı ortamlardır. Yakın zamana kadar, oğlan çocuğunun abi/amca/dayı tarafından ‘ilk maçına’ götürülmesi, neredeyse ilk genelev ziyaretine denk bir ‘erkekliğe geçiş’ ritüeli olarak yaşanırdı zayıflasa da süren bir gelenek. Sözün özü: Futbol dünyasına katılmak, erkek dünyasına girmenin, erkek olmanın ana yollarından biri. Futbol muhabbeti içinde nasıl yeniden üretildiğine, nasıl biçimlendirildiğine bakarak, erkeklik hallerinin bir çözümlemesini yapabiliriz.

Futbolun “erkek oyunu” olarak takdis edildiği, malûm. Oğlanlar bunu daha ufacakken, okulda, mahallede top oynarken işitmeye başlarlar. -Oyun kuralları itibarıyla nizamî ya da gayrinizamî- darbelere maruz kaldıklarında, yere yıkıldıklarında, suratlarına, böğürlerine, pipilerine okkalı bir top yediklerinde, özellikle kendilerinden büyük çocuklar, Danyal Topatanvârî naralanırlar: “Erkek oyunu oğlum bu!” Futbol oyunu, gerçekten sert bir oyundur. Sporun, özellikle futbolun medenîleşme ve şiddetin ehlîleştirilmesi sürecindeki rolü üzerine düşünen sosyolog Norbert Elias, bu oyunun kontrollü güç kullanma ve şiddeti ‘ayarlama’ mahâretini geliştiren etkisini önemser. Erkek çocuklar futbol oynarken, bir bakıma, insanlığın bu medenîleşme ve şiddeti ehlîleştirme sürecini bireysel deneyimlerinde yeniden yaşarlar! Gerçekten de yapıcı bir

deneyimdir öyle olabilir. Aynı zamanda kendini sertlikle, sertliğe dayanıklılıkla kanıtlayma deneyimi olarak, onların erkek kimliğini tesis eden ve 'sınayan' bir deneyim olarak yaşanır bu. Buradaki 'ölçü' de önemli. Klaus Theweleit, nasyonal sosyalist hareketin psiko-sosyal dinamiğini incelediği Erkek Fantezileri adlı etkileyici eserinde, sertlik takıntısının, benliğin sağlıklı biçimde oluşmamasıyla ilgili olduğunu anlatır. Anneden kopamayan, dünya ve başkaları ile kendisi arasındaki ayrımları kuramayan, omnipotenz (her şeye kâdirlik) fantezilerini aşamayan, böylesi bir iç içelik, akışkanlık içinde ilişkilerini ve kendini konumlandırmakta güçlük çeken erkek, bilinçdışı bir tepkiyle sertlik imgelerine sarılarak ve yumuşak görünen her şeye, yumuşaklık imgesine savaş açarak bu zaafını örtmeye çalışır. Futbol da, sert oyun olarak, olgunlaşamayan erkeklerin yaralarına merhem çalar.

Oğlanlar ve ergenlerin futbol oynarken ölümcül bir endişeleri, "beşlik yemek"tir: topun bacak aralarından geçmesi! Futbol folklorunda 'delinmeyi', 'namusun gitmesini' simgeler bu; 'folloş oldu' derler. Sanki erkekliğini kaybetmenin, karı ya da ibne durumuna düşmenin simgesidir. Bazı fırlamalar rakip oyunculara bacak arası yapmaya konsantre olarak oynar, çokları çalım veya gol yememek kadar bacak aralarının hârim-i ismetini kollamaya bakarlardı. Bu provokasyonun içe işlediği ortamlarda beşlik, habis bir eril zafer sevinciyle kutlanır. Üst düzey maçlarda bile, bir bacak arasının, tribünlerde neredeyse gole denk bir sevinç dalgası kopardığına rastlayabilirsiniz. (Memleketimiz -ve galiba tüm Akdeniz havalisi- için konuşuyorum.) Erkekliğini kaybetmenin 'an meselesi' olduğu bir dünyada, cinsî kimliğinin şerefini tehditlerden korumak için her an tetik durmak gerektiği 'şuuruyla' yaşayan müteyakkız erkekliğin tipik bir simgesi gibi gelir bana bu 'beşlik yeme' kaygısı!

Tribünlere geçelim... Zira erkek-egemenlik oyununun kendisinden çok orada soluk alıp veriyor. Tribün şarkılarının, slo-ganların, tezahüratların maçist cinsiyetçi içeriği, herkesin malûmu. Taraftarlar, hasım saydıkları

herkesi (rakip takımlar, onların taraftarları, yöneticileri, hakemler, spor bürokrasisi yetkilileri, bazen de kızdııkları kendi oyuncu ve yöneticileri), her şeyden önce ona bir cinsî 'zaaf' atfederek aşağılarılar: orospu veya ibne diye küfrederler. Kendi üstünlüklerinin mecazı da erkek olmaktır. Terside geçerli: Erkek olmanın mecazı da, üstün olmak, yenmek, ezmek. Gol atmanın ve galip gelmenin eşanlamlıları 'sokma', 'koyma', 'girme'dir. Cinselliği bir ezen-ezilen ilişkisi, altta kalma-üste çıkma mücadelesi olarak; erkek cinselliğini sevişme değil de bir tahakküm pratiği olarak tahayyül etmenin dili, tribün tezahüratlarında, sloganlarında kendi şehvetini çoğaltır

1970'ler ve 80'lerde kimi fanatik taraftar gruplarının itibar ettiği bir ritüel vardı: Tuttukları takımın peşinden gittikleri deplasman seferlerine kerhane ziyaretini de dahil ederlerdi. Mola yerlerinde bira parası ödemeyerek, etrafı terörize ederek, yollarına çıkanlarla dalaşarak sergilenen vandalizmin bir parçasıydı bu; aynı zamanda hasmını fethetmeyi ve aşağılamayı 'taçlandırıyor'. Son Dünya Kupası'nda üzerine epey tartışıldı: Bütün dünyada futbol turizminin yan dallarından biri fuhuş turizmidir. Hafif azarak 'sınırları aşma' şevki veren erkek dayanışması içinde kendini muktedir hissediyorlar ve güç fantezilerini 'taçlandırma-ya' ayartılıyorlar.

İllâ böyle uç biçimler alması gerekmez ama istisnâî denemeyecek bir sıklıkla aldığı da görüyoruz. Futbol ortamı, erkeklere geniş bir kendini koyverme, azma sahası açıyor. Hiçbir şeyi takmadan içinden geldiği gibi davranma hissini okşuyor. 'Neşelenmenin', 'kendini iyi hissetmenin' narsist-maçist tarzını teşvik ve tahrik ederek yapıyor bunu: iddiacı, agresif bir tarz. Meydan okuma ve pervasızlığını gösterme makamında eğlenceyi 'tırmandırırken', abartmaya yatkın. Sadece neşede değil, kederde de aynı dinamik işliyor: Takımı yenilince bir yandan hemen suçlular tespit ederken bir yandan da somurtup sokurdanarak çevresindeki insanları kahreden taraftar; karşılaştığı sorunla baş edemeyen ve derdinin sorumluluğunu anne babasına ya da en yakınlarına

ya da karşısına ilk çıkana yıkarak bütün âleme kin kusan ergen gibidir. Kısacası, futbolun sosyal ortamı, ergenlik aşırılıklarına, 'ileri yaşlarda' da sapılabilmesine cevaz veriyor. Böylece, (gûyâ) olgun erkeklerin, "içindeki çocuğu serbest bırakma" romantizmiyle (buna 1 Nisan tarihli Radikal İki'de Yıldırım Türker de değindi), ergenliğin empatiye kapalı kudret fantezilerini meşrulaştırmasına zemin hazırlıyor. Bir tür, ebedî ergenlik simülatörü işlevi görüyor.

Futbol ortamı, erkek homo-sosyalliğinin en güçlü kalelerinden biri. Erkek erkeğe 'takılmanın' kurtarılmış bölgesi. Erkek otarşisinin vaad edilmiş ülkesi. Cips, hamburger, pizza, çerez, kola, biranın harman olduğu sehparın arkasında divanlara yayılmış 'geyik yaparak' maç izleyen adamların manzarası, modern şehirlî orta sınıf erkekliğinin natürmortudur. Tribünde, özellikle ana kapıların üzerindeki, "demirin üstü" tabir edilen kesimde, bir halay helezonu halinde omuz omuza, göğüs göğüse, zıplaya zıplaya (bazen "zıpla, zıpla, zıplamayan ibne" diye tempo tutarak) tezahürat yapan delikan-lılarınki, daha ateşli bir 'erkek-erkeğe' halidir belki homoerotik heyecanlar da tespit edenler çıkacaktır orada. Son on beş-yirmi yılda futbolun eğlence endüstrisinin iri kıyım bir parçası haline gelmesi, kadınların futbol ortamına 'yanışmasını' beraberinde getirdi. Özellikle Avrupa'da tribünlerin daha konforlu ve güvenli hale getirilerek ailece maç seyrinin bir hafta sonu eğlencesi seçeneği olarak pazarlanması, onun yanında futbol magazininin medyayı işgal ederek bir pop tüketim nesnesine dönüşmesi, kadınları ve bilhassa genç kızları stadlarda ve televizyonda maç seyri âyinlerine katılmaya teşvik etti. Türkiye'de de bu eğilimi gözlüyoruz. Gerçi taraftar- kadınların önemli bir kısmı, "ağza alınmayacak küfürlere" iştirak etmekte hiç de çekingen davranmıyorlar ve kadınlar için kamusal alana çıkmanın en emin yolunu bir doz erilleşmek olarak gören bir geleneği sürdürüyorlar. Ama tribünde kadın halleriyle bulunan kadınlar da var ve toplamda kadınların ortama 'sızması', usul usul da olsa terbiyevî bir etki yaratıyor. Erkeklerin kendilerinden ibaret bir dünyada yaşadıkları zannını biraz törpüleyebiliyor, oyuna ve etrafa daha değişik dikkatlerle,

biraz da mizahla bakmalarına katkıda bulunabiliyor. (Eşcinsel bireylerin futbol ortamında kendi kimlikleriyle eğleşebilmesi ise, Türkiye’de hâlâ çok müşkül.) Bütün dünyada maço söylem, gerçekten “erkeklığın son kalesi” olarak gördüğü futbol ortamının homososyal arılığının bozulmasını, ciddi bir tehdit olarak algılıyor.

Futbol oyunun kendisinin, oyun dinamiğinin -ki gerçekten güzel oyun!-, burada bahsettiğim ebedî ergenlik fantezilerini, mütehakkim, erkek kimliğini ve sair habaseti dikte ettiğini söyleyemeyiz. Futbol ortamından söz ediyoruz esasen, futbol endüstrisinin, medyasının ve futbol alt-kültürünün biçimlendirdiği yapılardan. O ortamın başka türlü kurulmasının da imkânları var, nitekim futbol alt-kültüründe başka politik, sosyal, kültürel değerlerin yeşerdiğine de tanığız. Sözelimi FC St. Pauli Hamburg, skordan bağımsız olarak maçı bir ortak eğlence olarak yaşayan ve başka kimseyi değil sadece her nevi mütehakkimi hor gören taraftar geleneğiyle, ‘alternatif’ futbolseverlerin dünya çapındaki kült kulübüdür. Başkanı, 2003’ten beri, saklı değil deklare- gey bir tiyatrocudur. Bu arada, meraklısı, Uluslararası Gey ve Lezbiyen Futbol Federasyonu’nun (IGLFA) İspanyolca, İngilizce, Almanca yayın yapan internet sitesine de bakabilir (www.iglfa.com), mesela önümüzdeki Eylül’de Buenos Aires’te düzenlenecek olan Birinci IGLFA Dünya Kupası hakkında bilgi alabilir. Tribünlerde yaşanan ‘özgürleşme’ duygusunun karnavalesk bir neşeyi tetiklediği, egemenlere karşı bir ‘sınırları aşma’ alanı açtığı örnekler çoktur. Daha ‘rahat’ bir erkeklik hali, tribünde de pekâlâ mümkündür hatta tribün sayesinde bile olabilir!

Heteroseksüel Melankoli

Umut Tümay Arslan

Melankoli, tabiyet alanının bir parçası, kurucu bir parçası olarak görülüyor ya da iktidar-özne ilişkisini anlamak için elverişli bir kavram olarak pek çok yazar tarafından tartışılıyor, irdeleniyor.

Biliyorsunuz Freud'un yas ve melankoli başlıklı meşhur metni var. Metinde Freud, bireyin kayıp ile kurduğu iki ilişki biçimini izah ediyor ve bunların arasında bir tanesini ayrıcalıklı kılıyor, bireyin daha "sağlıklı" bir öznelliğe sahip olması anlamında.

Kayıp yaşandıktan sonra yas sürecinde kaybın acısını kabullenen, kaybı ile kaybın bıraktığı boşluk ile birlikte yaşamaya devam eden bir öznelikle söylüyor Freud. Kaybı kabul eden, kaybın acısını yaşayan, kaybı için hüznlenen ve sonrasında kaybın yarattığı eksik ile birlikte yeni hayatına uyum sağlayabilen bir öznelikten bahsediyor. Dolayısıyla yasin aslında melankoliden, yeni hayata uyum sağlama açısından daha ayrılmış bir konumu söylüyor. Bu yönüyle de melankoli aslında bir tür kaybın inkârı olarak tarif ediliyor ki sonrasında da hep böyle tarife de gelecek. Kaybın inkâr edilmesinin bir takım psşik süreçler yarattığından söz ediyor Freud. Nedir bunlar? Bir çeşit takıntı ve saplantının sürekli hale gelmesi yani kaybı reddeden özne kaybı ikame edici bir takım takıntılı saplantılı davranışlar içine girebiliyor. Bir tür kırılmanın sürekli ve daimi olması söz konusu.

Kimlik ile öznelikle ilgili bir kırılmanın sürekliliği, bu saplantı ve takıntı ile bir arada işleyen. Ve kırılma ile birlikte bir tür saldırganlık da aslında beraberinde geliyor. Yani hem kendi özneliğinden mutsuz ve kırılma bir durum söz konusu ama aynı zamanda dış dünyaya yönelik bir öfke ve saldırganlık da kendisini gösterebiliyor. Melankolinin belki de en çok rastlanan türü de kaybı ikame edici nesnelere bulma ve bunları tutma tutkusudur. Yani kaybı kabul etmediğimiz sürece kaybın bıraktığı boşluğu dolduracak nesnelere bu boşluğu doldurmaya ya da kaybı ikame etmeye çalışıyoruz. İşte bir tür koleksiyoncunun aslında

böyle bir melankoli türü olduğu bu anlamda söylenebilir. Ama her tür fetişizmin herhangi bir nesneye yönelik her türlü fetişizmin, takıntının melankolik bir ruh halinin izleri olarak okunabileceğini söylemek mümkündür. Dolayısıyla tartışmanın başında Freud'un yas ve melankoli arasında kurduğu bu ayrım var.

Bu ayrımın iktidar ile nasıl bir ilişkisi var? İktidar-özne ilişkisi ile bağı nerede? Nasıl kurabiliriz bunu? Böyle anlatıldığında sanki çok bireysel ve öznel bir deneyimmiş gibi. Ama yakın zamanda sosyal bilimler ve psikanalizi bir arada düşünen hatta psikanalizi ideoloji eleştirisinin, iktidar eleştirisinin olmazsa olmazı olarak kavrayan bir takım yazarlar melankolinin iktidarın yapıp ettikleri ile iktidarın ürettiği psişik durum ile çok yakın bir bağı olduğunu göstermeye başladılar. Bunların arasında da en meşhur üç tanesi, Julia Kristeva, Judith Butler ve Slavoj Žižek.

Farklı şekillerde melankolinin, iktidarın ürettiği psişik boyut ile bağı gözler önüne sermeye çalıştılar. Buradaki iktidar kavrayışının nasıl olduğunu, nasıl kavrayabileceğimizi anlatmak isterim ki kayıp ile ilişkisini kurabilelim. Foucault'un devamına yerleştirebileceğimiz bir iktidar kavrayışı var burada. Bu da çok basitçe aslında özneyi hem mağdur eden yani bağımlı kılan ama aynı zamanda onu üreten de bir iktidar kavrayışı. Sadece dışarıdan baskılayan bir dış güç olarak düşünmüyoruz burada iktidarı artık, daha içselleşmiş ama özneyi de üreten, öznenin üretiminin ya da imkânının koşulu olan bir iktidar kavrayışı söz konusu. Bunun tabii ilginç sonuçları var. İktidarı böyle düşünmenin ilginç sonuçları var.

Şayet iktidarın özneyi ürettiğini söylüyorsak hemen ardından şunu da söylemek zorundayız Butler'a göre. "Ben" denilen şey hiçbir zaman kendisi olamaz, kendisi kalamaz. Her zaman bize dayatılan dış kavramları içselleştirerek var olabiliyorsa ben dediğimiz şey her zaman birazı eksik ve her zaman bir başkası olduğunu söylemek zorunda kalıyoruz. İktidarın içselleştirilme meselesini böyle tek cümle ile söylersek, vicdana yerleşmiş, vicdanın sesi haline gelmiş ve o sesle kendimizi yar-

Orada Kimse Var mı?

gıladığımız ve eleştirdiğimiz bir iktidar. Dışarıda değil. Artık içeride ve onunla işte kendimizin yapıp ettiklerimizi ayıp buluyoruz. Ahlaki yargılar orada artık oluşmaya başlıyor. Dolayısıyla dışarıdaki şey artık iç sese dönüşmüş durumda.

Focault'dan gidecek olursak, orada da hem özneyi üreten, özne dediğimiz şeyi üreten, ama öznenin algılarını da üreten bir geniş söylemsel repertuar ile doğallaşan bir iktidar anlayışı söz konusu. Burada da aynı şekilde, dünya üzerinde düşündüğüm andan itibaren aslında iktidarın söylemsel repertuara ilişkin kendi üzerine düşündüğümde söylemsel repertuar içine girmek zorunda kalıyorum.

O halde aslında tabiyet dediğimiz şeyde arzu edilen şey nedir sorusunun bu iktidar kavrayışı ile cevabı çok açıkça var olma arzusu. Var olabilmek için aslında tabi oluyorum. Paradoksal bir şey ama bu iktidar kavrayışının sonucu, tabiyet ile ilgili sonucu böyle bir şey. Yani var olabilmek için, kendim olabilmek için aslında kendime karşı koyuyorum.

Butler'ın sözleri ile bunu tekrar etmek mümkün. Dolayısıyla aslında kendi varlığım üzerinde ısrar ettiğimde var olabilmek, ben varım diyebilmek konusunda ısrar ettiğimde aslında tamamen benim olmayan bir dış dünyaya boyun eğmek zorunda kalıyorum. Kendim olmayan bir dış dünyaya boyun eğerek ben varım diyebiliyorum. Ben varım diyebilmek için içsel bir boyun eğişe, belki de aslında bunu yine Butler'ın ifadesi ile aslında başlangıçta bir içsel şiddet ile "ben" oluyorum. Dışarıdan gelen bir şeyin şiddeti ile kavramların şiddeti ile "ben" oluyorum.

Konumuz toplumsal cinsiyet ama milli kimlikler aslında burada çok açıklayıcı oluyor. Milli kimliklerin kuruluşu, Türk olabilmek için ettiğimiz iki cümle var. Türklüğün kurgusunda, andımızı içerken söylediğimiz: "Varlığım Türk varlığına armağan olsun". Sonra "ne mutlu Türküm diyene". Şimdi bir boyun eğmemiz lazım sonra da Türk olduğumuzdan mutlu olan özne olarak konuşmaya başlıyoruz. Türküm ve mutluyum diyebilmek için aslında başlangıçta varlığımı Türk varlığına da armağan etmem gerekiyor.

Butler'a, Kristeva'ya ve Žižek'e göre iktidarın her yerde yapıp ettiği buna benzer bir şey. İlk önce varlık dediğim şeyi, ben dediğim şeyi ona teslim etmem gerekiyor. Ancak ona teslim ettiğim andan itibaren konuşabiliyorum. Çünkü onun kavramlarını devralarak maalesef konuşmak zorundayım. Bu aslında toplumsal cinsiyet için de böyle. Heteroseksüel kadınlar ve erkekler olduğumuza inanmak, bundan mutlu olmak ve bu kimliğe sahip olabilmek için yani ben heteroseksüel bir kadını, heteroseksüel bir erkeğim diyebilmek için öncelikle mevcut toplumsal iktidarın ürettiği kavramları devralmak zorundayım. Ama burada tuhaf bir şey oluyor. Sorun da burada ortaya çıkıyor. Boyun eğiyorum ama ilginç bir şekilde dışarıdan gelen bu kavramların sanki benim kendi deneyimimden çıkmış bana ait şeyler olduğuna inanmaya başlıyorum. Bu ilginç bir şey. Açıklanması gereken kısmı burası zaten. Tuhaf bir biçimde boyun eğdiğim şeyi unutuyorum ve bastırıyorum ve bir süre sanki sonra bu kavramlar bana aitmiş, benim deneyimimden çıkmış gibi kadın olmak hakkında dolaşımda olan söylemleri üreten şeyleri üretmeye başlıyorum. Bu boyun eğme ve faillik arasındaki ilişki kısmındaydı.

Bunun açıklanması kısmında kayıp ve iktidar arasındaki ilişkinin izah edilmesi meselesi devreye giriyor. Kayıp ile iktidar arasındaki ilişki aslında bu boyun eğmenin fail ile yani nasıl oluyor da aslında boyun eğmeyi unutup fail bir özne gibi, kadın olmak ile Türk olmak ile, hangi özne pozisyonu ise onun bana ait, benim varlığım ile ilgili kendimden gelen bir şey olduğuna inanıyorum. Soru biraz aslında böyle bir şey ve Melankolinin buna, melankoli tartışmasının da buna bir cevabı var.

Buradaki iktidar kavrayışını bu şekilde anladıktan sonra biraz "kayıp" kavrayışın burada ne olduğunu biraz deşelim. Kayıp ile kastettiğimiz nedir? Onu biraz açıklayalım. Şöyle bir soru sormamız gerekiyor. Benim olabilirlik koşulumu oluşturan, öznenin olabilirlik koşulunu oluşturan, ama düşünmediğim, hüzünlenmediğim, sahiplenmediğim bir kayıp var mıdır? Böyle bir kayıp olabilir mi? Nedir? Böyle bir kayıp var

mıdır? Soru bu. Evet, böyle bir kayıp var. Bu da iktidar özne ilişkisi ile açıklanabilecek bir şey. Mesela iktidar, belirli bir özne pozisyonunu üretebilmek için belirli sevgi biçimlerini toplumsal üretim alanının dışına itiyor. Yani sevginin bazı biçimlerini dışarıda bırakıyor. Belirli sevgi nesnelere üretirken heteroseksüellik üzerinden düşünelim. Heteroseksüelliği sahiplenmemizi mümkün kılacak bir takım sevgi nesnelere üretirken aynı zamanda bazı sevgi nesnelere de toplumsal üretim alanının dışına atıyor. İktidarın yapısı ettiği aslında böyle bir şey.

Bazı şeyleri benim için onlara yönelik sevgiyi daha psikanalitik kavramlar ile konuşacak olursak bir tür bunlara yönelik libidinal yatırım yaparken bazılarını da dışta bırakıyor. Onları toplumsal üretim alanının dışına itiyor. Ve bu dışarıda bırakma faaliyetinin de, diyelim neyse ürettiği özne pozisyonu, onun olabilirlik koşulu haline getiriyor.

İşte melankoliye müptela bir toplumsallığın aslında sularına burada yaklaşıyoruz. Belirli sevgi biçimleri dışarıda bırakıldığında, toplumsal üretim alanının dışına atıldığında aslında bu sevgi biçimleri kayıp olarak fark edilmeyecek sevgi biçimleri haline geliyor. Kayıp olarak fark edilmedikleri için de üzerine hüzünlenemediğim, sahiplenemediğim, neyi kaybettiğimi aslında bilmediğim sevgi biçimleri ya da kayıp biçimleri haline geliyor. Ve tuhaf bir biçimde bu türden bir toplumsallıkta, toplumsal üretim alanının dışına itilen sevgi nesnelere aslında yine toplumsal iktidar tarafından yıkım nesnelere olarak işaretleniyor, yani yıkımın izini taşıyorlar. Öyle ki özne onları sevdiğinde, kendi pozisyonunun, kendi özneliğinin yıkılacağını düşünüyor. Ölümün izini taşıdıkları için hatta bu nesnelere yenme arzusu içine giriyor.

Butler'a göre mesela aids kurbanlarına, eşcinsellere, uyuşturucu bağımlılarına, fahişelere yönelik kamusal paranoyanın arkasında bu türden bir yenme arzusu var. Çünkü onları toplumsal iktidar, sevgiyi, onlara yönelik sevgi biçimini toplumsal iktidar alanının dışına itiyor ve onlara aslında yıkımın, ölümün izi olarak, dolayısıyla onlara yönelik sevgi ya da onlara dair her türden yaklaşma biçimi kendi özneliğim ile

ilgili yıkılma tehdidini taşıdığı için kamusal paranoya aslında böyle bir yerden üretiliyor. Yani onları yenme arzusu dolayısıyla onlara yönelik saldırganlığın arkasında kendi kimliğimize yönelik hissettiğimiz var oluş tehdidi olduğunu söylüyor Butler.

Şimdi daha ayrıntılandırarak gidelim. Heteroseksüel melankolinin neleri dışarıda bıraktığını düşünelim. Bu melankoli kavrayışı, heteroseksüel melankoli neleri kayıp olarak konumluyor? Burada çok açık bir biçimde Judith Butler'ın söylediği erilliğin ve dişiliğin elde edilmesi kırılğan bir heteroseksüelliğin icra edilmesini gerektiriyor. İcra edilen ve bu yolla performe edilen de diyebiliriz, bu yolla üretilen heteroseksüel kimliklerden özne pozisyonlarından söz edebiliriz. Ama bu icraat, gücünü her zaman eşcinsel bağlılıkların terk edilmesini emretme, belki daha açık bir biçimde eşcinsellik ihtimalini engelleme, eşcinsellik alanını yaşanamayan tutku ve hüznülenilemeyen kayıp olarak böyle anlaşılacak biçimde dışarıda bırakma yoluyla üretiyor. Bu icraat kendi gücünü aslında eşcinselliğin, eşcinsellik sevgi biçiminin, eşcinsellere yönelik sevgi biçiminin o da dâhil olmak üzere toplumsal üretim alanının dışına bırakmak suretiyle işliyor.

Bu anlamda da ilginç bir şekilde bir kadındaki eşcinsel arzu kadın olmak ile ilgili bir takım korkularla kendini gösteriyor. Mesela kadınlığı kaybetme, kadın olamama, artık uygun bir kadın olamama, erkek olmadığı halde erkeğe benzeyerek tiksindirici olma paniğine neden oluyor. Çünkü onu dışarıda bırakma faaliyeti, yani eşcinsel arzuyu dışarıda bırakma faaliyeti heteroseksüel kadın olma pozisyonunun ya da bu inkâr aslında heteroseksüel özneliği mümkün kılan şey olduğu için eşcinsel arzu ortaya çıktığı her yerde heteroseksüel kadın için kendi pozisyonu ile ilgili bir var olma tehdidi içinde taşıyor. Erkek için eşcinsel arzu daha dehşetli bir şey oluyor. Çünkü orda dişil olmak, dişilleşmiş olmak, uygun bir erkek olmamak vs. nin yanında erkeklikten düşmüş olmak gibi, işte ucube gibi görülen, tiksiniilen bir figür olmak anlamına da geliyor heteroseksüel kültür içinde. Bu anlamda heterosek-

süel arzunun en kaygılı amaçlarından biri, tam da eşcinselliği toplumsal alanın dışına iterek, onu inkâr ederek kendini var ettiği için en kaygılı amaçlarından biri ya da en kaygılı arzularından biri de diyebiliriz buna.

Kadın ve erkek arasındaki ayrımı etraflıca açıklamak, bu ayrımın kanıtlarını keşfetmek ve bu ayrıma sıkı sıkıya sarılmak oluyor. Bu ayrımı inşa etmek oluyor. Ama başta da söylediğim gibi bu arzu asla tamam olmayacak bir özdeşleşmesinin üstesinden gelmek aslında. Çünkü nihayetinde heteroseksüel kadınlık da, heteroseksüel erkeklik de başta dediğim gibi bir toplumsal iktidarın ürettiği kavramlara teslim olmak ile ortaya çıkan özne pozisyonları olduğu için, kendime dışsal bir şeye teslim olarak ben olduğum için mutlak bir özdeşleşmenin, mutlak kadınlığın ya da mutlak erkekliğin heteroseksüel anlamda söylüyorum, imkânsızlığı söz konusu. Bu toplumsal cinsiyetin ıstırap verici boyutu. Aslında her kimliğin ıstırap verici, edindiğimiz her kimliğin ıstırap verici boyutu bu. Bu anlamda aslında cinsel fark dediğimiz şeyin, heteroseksüel normun etraflıca açıklamaya çalıştığı eril-dişil, erkek-kadın kategorileri değil, sürekli aşılın, dağıtılan ve sürekli elden kaçan, çizilmeye çalışılan ama bir türlü çizilemeyen bir sınır olması toplumsal cinsiyet ıstırabını üreten temel şey. Belki de işte daha başka türlü tarif edersek aslında bir tür maskeli balo gibi heteroseksüel kültür içine dâhil oluyoruz ama dışarı atılmaktan korkuyoruz, içine asla belki bütünüyle de dâhil olamıyoruz. Bu anlamda heteroseksüel kültürün ürettiği toplumsal cinsiyetler, yani kadın ve erkek kimliklerimiz bir yandan bize koruma, güven, istikrar sunuyor -başta söylediğim gibi var olma arzusu ile bunlara tutunduğumuzu söyledim- ama aynı anda aynı heteroseksüel kültür, toplumsal cinsiyet uçurumuna düşme, yeterince kadın olamama, yeterince erkek olamama, toplumsal cinsiyetten düşme gibi bir dizi ıstırap ve kaygı da üretiyor. Aynı anda koruma ve güven sunarken var olma arzumuzu tatmin ederken ama aynı anda ıstırabını kendisini üreten de toplumsal iktidarın kendisi. Burada ıstırapı katmerleyen bir şey daha olacak ama. Evet, tam bir erkek ve tam bir kadın

olmanın imkânsızlığı güçlü bir biçimde ıstırap üretiyor. İktidarın ve iktidarın kavramlarının beni bütünüyle belirlemek konusundaki başarısızlığı yani cinsel fark dediğimiz şeyi çizmek, bu sınırı çizmek konusundaki başarısızlığı ıstırapın temel kaynağı. Bir türlü tam kadın, tam erkek pozisyonlarına sahip olamıyoruz ve bu temel bir ıstırap kaynağı. Ama ıstırapı katmerleyen şey şu ki, Butler'a göre, dışarıda bırakılan, men edilen sevgi biçimi ilginç bir biçimde özdeşleşme yoluyla da kapsanıyor. Yani inkâr edilmek üzere aslında onu içermek zorunda da kalıyor toplumsal iktidar. Eşcinsel arzunun reddedilmesi ve yasaklanması ya da yasaklanmanın zoru altında kurban edilmesi, eşcinselliğe özdeşleşme olarak da kapsıyor Judith Butler'a göre. Psikanalitik kavramlar ile söyleyecek olursak, diyor ki; her türden libidonun bastırılması libidinal yatırıma dayanmalıdır. Yasa bastırdığı libidoya hiçbir zaman dışsal değildir. Onu içermek zorundadır. Dolayısı ile de bedene yönelik yasaklamalar, bedene yönelik ahlaki yasaklamalar, burada heteroseksüel ahlaktan söz ediyoruz elbette, her zaman gem vurmaya, bastırmaya çalıştıkları duygusal yatırımlar tarafından ayakta tutulurlar. Bu anlamda eşcinsellik, inkâr edilmiş biçimi ile heteroseksüellik, aslında erkeklik kültürünün, heteroseksüel kültürün baskın ve hâkim olan pozisyonunun erkeklik olduğunu söylersek şayet, bir tür yer altı bir duygusal kaynağı olduğunu söylüyor Butler. Bunu da açıklamak gerekiyor. Nasıl oluyor bu? Aslında heteroseksüel kültürün, ya da erkek kültürünün ürettiği ürünlere baktığınızda bir yandan eşcinselliği inkârın, eşcinselliği inkâr etme biçiminin erkekliği üretme, erkeklik performansını üreten en güçlü yer olduğunu söylemek mümkün. Eşcinselliği inkâr etmek heteroseksüel erkekliği üretmenin ve performe etmenin önemli bir yolu. Ama öte yandan tam da reddederken, inkâr ederken, erkeklik aynı zamanda kapsamak da zorunda kalıyor eşcinselliği. Nasıl kapsamak zorunda kalıyor? Erkekler arası bağı kurmak üzere, erkekler arası sevgiyi kurmak üzere. Çünkü kadın ve erkek arasındaki sınırı o kadar net, o kadar katı bir biçimde çiziyor ki, erkekler arası bağın ve sevginin kaynağında sadece erkekler kaldığı için eşcinsel yatırım mecburi bir biçimde er-

kekler arası sevginin, bağın koşulu haline geliyor. Burada bir çifte inkâr döngüsü olduğunu söylüyor Butler. Yani bir tür çifte inkâr var heteroseksüelliğin kuruluşunda. Hem erkeklik için hem kadınlık için. Şöyle söylüyoruz. Heteroseksüel kadınlar ya da erkekler olarak: Kaybettiğimiz eşcinsel arzuya bir defa bunun farkında değiliz ve “ben o kadını asla sevmedim” dememiz bizden talep ediliyor heteroseksüel toplumsal iktidar tarafından. Eşcinsel arzuyu reddetmemiz talep ediliyor. Ben o kadını asla sevmedim. Ya da ben o erkeği asla sevmedim. Birinci cümle bu Butler’a göre. Ama içerildiği yani inkâr edilmek üzere kapsandığı biçimi ile ikinci bir cümle devreye giriyor orada. O zaman da neyi söylüyorum? Farkında olmadığım için ”Ben o kadını asla kaybetmedim. Ben o erkeği asla kaybetmedim”. Dolayısı ile çifte bir inkâr döngüsü var. Bir tür asla-asla. Asla sevmedim ama aynı zamanda asla kaybetmedim. Yani duygusal yatırım boyutu ile düşündüğünüzde “asla kaybetmedim”. Erkekler için de aynı şey geçerli. Bu anlamda Butler için şöyle bir tespit mümkün hale geliyor. Eril özdeşleşme ne kadar abartılı ve savunmacı olursa, hüzünlenilmemiş eşcinsel yatırımın o kadar haşın olması şaşırtıcı değildir. Yani heteroseksüellik kendini doğallaştırmak üzere radikal ötekisi olarak eşcinselliği kurduğu sürece bunda ısrar ettiği sürece heteroseksüel kimlik inkâr ettiği sevgiyi melankolik olarak kapsamak zorundadır. Özdeşleşme biçimini de kapsamak zorundadır. Asla-asla durumunu üreten şey bu. Yani hem eşcinsel arzuya bağlılığımı reddediyorum hem de onun için hüzünlenmeyi reddediyorum. Dolayısı ile de başta söylediğim kayıp ile kurulan ilişki biçimi burada eşit. Heteroseksüel erkek ya da kadın olabilmek için eşcinsel arzuyu kaybetmemiz gerekiyor. Ama bu kayıp için aslında hüzünlenmiyor heteroseksüel özneler. Çünkü bu kaybın farkında değiller. Çünkü bu kaybın farkında olmak eşcinsel arzunun kabul edilmesi anlamına gelecek Judith Butler’a göre. Öyle ki heteroseksüel kültür aslında inkârı neredeyse kendi tatmininin aracı haline getiriyor. Bu inkâr döngüsü heteroseksüel kimliğin tatmin aracı haline geliyor. Az önce söylediği şeyi cisimleştiren iyi bir örnek var. Erillik ne kadar abartılı ve savunmacı

olursa hüznülenilmemiş eşcinsel yatırımın o kadar haşin olması yani bu ikisi arasındaki döngüsellik en iyi kendisini orada gösteriyor Butler'a göre ve ona göre Amerikan ordusundaki erillik gardiyanlarını (böyle tarif ediyor) dehşete düşüren şey eşcinselliğin aslında bu inkâr döngüsünden kurtulması. Yer altı duygusal yatırımdan yüzeye çıkması. Çünkü bu inkâr döngüsü olmaksızın hakikaten heteroseksüel kurulmuş biçimi ile erillikten söz etmek mümkün değil. Daha basitçe şöyle ifade edeyim. Ordudaki eşcinseller erilliği bozma tehdidi taşırlar diyor Butler. Zira bu erillik inkâr edilmiş eşcinsellikten üretilmiştir. Yani ordudaki erkekler arası bağ inkâr edilmiş bir eşcinsel bağ olarak taahhüt ediyor. Benzer bir psikik ekonomiyi Žižek de söylüyor. Ordunun eşcinselleri saflarına alenen kabul etmeye niye bu kadar güçlü bir biçimde direndikleri sorusunun cevabı evet ilk aklımıza şu geliyor. Çünkü eşcinseller ordunun fallik ve ataerkil libidinal ekonomisine tehdit oluşturuyorlar. Bu bir cevap olabilir ama daha doğru bir cevap, belki bunu tamamlayacak bir cevap. Aslında ordu topluluğunun kendisi erkekler arasındaki erkek bağı kilit bileşeni olarak engellenen ve kabul edilmeyen bir eşcinselliğe dayalı olduğu için reddediyorlar. Dolayısı ile aşırı ve şiddetli homofobi ile Žižek'e göre de, Butler'a göre de engellenmiş yani alenen kabul edilmeyen bu yüzden de yeraltına inmiş eşcinsel libidinal ekonomi kırılğan bir biçimde yan yana durmaktadır. Askeri topluluk bu temeli bu libidinal temeli sansürleyerek işler diyor Butler da Žižek de. Dolayısıyla bu arzunun, eşcinsel arzunun yüzeye çıkması bu inkâr döngüsünden kurtulması heteroseksüel kimliğin erkeklik için konuşursak, ordu üzerinden değil, genel olarak erkek için, heteroseksüelliğin ürettiği erkeklik için konuşursak çünkü onu inkâr ederek var olduğunu söyledik. Dolayısı ile eşcinsel arzunun yüzeye çıkması erkekliğin kurgulanışında da yıkıcı bir işlev taşıyor. Burada heteroseksüel kültürün çok sayıda örneğini bu gözle baktığınızda bu homoerotik bağı yani daha yüzeye çıkmamış, sansürlenmiş ama erkekler arası bağ kilit bileşeni olarak işleyen bu bağı, özellikle de erkekliğin en saldırgan, en savunmacı, en abartılı olduğu yerlerde görmek mümkün. Brokeback Mounta-

in filmini hatırlar mısınız? Oscar adayı olduğu sene bir vtr hazırlanmıştı Western filmleri üzerinden. Western'lere bu gözle baktığınızda orada evet saldırgan bir erkeklik ama erkekler arası bağın görüldüğü her yerde hakikaten bir homoerotik bağ da kendini gösteriyordu. Türkiye'deki erkek filmleri de bu konuda hakikaten benzer bir şeyi gösterir. Erkekler arası bağın işleyişinde bu gizli metni, -gizli metin diyebiliriz buna- görmek mümkündür. Arnold Schwarzenegger'in sinemada ilk hamile erkeği oynayan erkek olmasında böyle bir şeyin mesela ortaya çıktığını söylüyor. Bu ikisinin yan yana olması. Schwarzenegger biliyorsunuz hani bu sözüne ettiğimiz erkekliğin, yani saldırgan, işte güçlü neyse o, onun cisimleşmiş hali ama ilk hamile erkeği oynayan da o olmuştur. Türk sinemasında da mesela Shakspeare'de Kadir İnanır etek giymişti. Kadir İnanır'ın kendi kimliği ile birlikte düşündüğünüzde bir paralellik arz ediyor sanırım bu iki örnek arasındaki ilişki.

Ordu topluluğunun sansürlenene ve asla yüzeye çıkması kabul edilmeyen bir erkekler arası sevgiye, eşcinsel bağa bağlı olduğu fikrini, belki Zeki Müren'in böyle bir sezgisi vardı ki kendisine neden paşa dendiği sorusuna verdiği cevap, aslında şöyle bir şey söylüyor olabilir. "Her Türk asker doğar" ifadesinin, fantezisinin diyelim içermek zorunda kaldığı böyle bir fazlalık var. Çünkü her Türk asker doğar zorunlu bir erkeklik ve erkekler arası sevgiyi içermek zorundadır. Orada kadınları dışlayan bir Türklük tarif etmiş oluyorsunuz zaten. Dolayısı ile orada zorunlu olarak erkekler arası bir sevgiden bahsetmek zorunda kalıyorsunuz. Zeki Müren'in böyle bir sezgisi olduğunu da söylemek mümkün. Burada Butler'ın heteroseksüel duygusal ekonomiden yola çıkarak söylediği şey, heteroseksüelliğin bu biçimi ile yani eşcinselliği inkâr ederek kurgulanıyor olması zorunlu bir biçimde melankoli üretiyor. Yani bu türden üretim her durumda kayıplar için hüzünlenmediğimiz, çünkü kaybın ne olduğunu fark etmediğimiz bir melankoli üretiyor. Aslında katı kimlik biçimlerinin hepsinin melankoli ürettiğini söylemek mümkün. Çünkü sadece melankoli heteroseksüellik ile ilgili olarak tartışılmıyorsa milliyetçilik ile ilişkili olarak da tartışılıyor. Ve burada da

aslında milliyetçiliğin kurgusunun da böyle bir inkâr edilmiş sevgi üzerinden kurulduğunu çok kolaylıkla söylemek mümkün. Yani belirli sevgi biçimlerinin, belirli bedenlerin diyelim toplumsal alanın dışına itilmesi, onlara yönelik sevginin toplumsal üretim alanının dışına itilmesi ile oluştuğunu söyleyecek olursak şayet milliyetçiliğin, bu anlamda her türden katı kimlik biçiminin melankoli ürettiğini söyleyebiliriz. Keza aslında heteroseksüel melankoli üzerine bu türden tespitleri yapsa da Butler, 11 Eylül'den sonra Amerikan toplumunun bir melankoli içine girdiğini anlatmıştı. Yasın ve şiddetin gücü, kırılğan hayat kitabında ve orada Irak'luların Amerikan toplumu için böyle hüzünlenilmeyen, kayıp olarak kabul edilmeyen bedenler haline geldiklerini söylemişti. Ne zaman ki Amerikan toplumu ölen Irak'luların yasını da tutmaya başlayacak, işte o zaman belki gerçekten melankoliden kurtulup yasın daha değiştirici, farklılığın dilini konuşabilen dilini sahip olacak Amerikan toplumu diyordu. Bunun sonuçları üzerine biraz düşünmek lazım.

Kırılğanlık ürettiğini, kırılğanlık ve saldırganlığı birlikte ürettiğini hemen ilk elde söylemek mümkün. Ama şöyle bir tarafı da var. Bu kırılğanlığın nerden kaynaklandığını, nerden çıktığını düşünecek olursak aslında inkâr ettiğim kayıp, reddettiğim arzu ya da toplumsal alanın dışına ittiğim sevgi biçimi her zaman üretilen özne pozisyonu hep daha eksik daha yoksun bırakıyor. Çünkü kaybettiğim şey o kadar şiddetli bir biçimde reddediyorum ki onu, o kadar güçlü bir biçimde inkâr ediyorum ki, inkâr ettiğim için tam da kendimi yoksun ve eksik hissediyorum. Burada yine şunu söylemek mümkün. Eşcinsel sevginin bastırılmasının ya da men edilmesinin, heteroseksüel sevginin biçimini de belirlediğini söylemek mümkün buradan yola çıkarak. Yani sadece eşcinsel arzunun toplumsal alanın dışına itilmesi meselesi değil. Aslında bunun heteroseksüel sevginin biçimini de belirleme meselesi. Bu türden bir toplumsal cinsiyet kurgusu milliyetçilikle çok paralel ilerliyor hakikaten. Bu "ya sev ya terk et" çi sevgi biçiminin, yani sevgiyi böyle kurmanın aslında biraz düşündüğünüzde Türk filmlerindeki aşkın da ekonomisini anlatan bir tarafı var. Yani sadakat ile bağlanıp biraz

zorbalıkla reddeden. Onda en ufak bir başkalık, en ufak bir leke gördüğünde onu hızla iten ve inkâr eden bir sevgi ekonomisinin ortaya çıktığını söylemek mümkün ve bunun büyük oranda eşcinsel arzunun men edilmesi ile bastırılması ile ilişkili bir tarafı var. Sadece milliyetçiliğin sevgi biçimi ile kuşkusuz milliyetçilik ile de ilgili tarafı var ama yani sevilen nesneyi ona ait başkalığını tanımadan, onun için hayati olan şeyi tanımadan, hatta onu öldürerek sevmeye çalışma, onun için hayati olan ne ise, onu başka kılan ne ise onu öldürerek sevmenin şayet melankolinin kendisi olduğunu söylüyorsa -melankoli böyle bir şey ki- tutma tutkusu, sabitleme çabası, zamanı dondurma, hatta işte örnek veririz.

Türk filmlerinde vardır. Kadın kötü yola düştükten sonra onun resmini, kötü yola düşmeden önceki resmini evin duvarına asar. Bu melankolinin çok tipik bir örneği. Lekelenmemiş, kirlenmemiş ama bütün o lekeler aslında onun başkalığını, farklılığını, kadınlığını anlatan şey. Onu öldürerek onu sevmek. Bu türden bir sevgi biçimi, yani heteroseksüel sevginin bu biçiminin şayet eşcinselliğin inkâr edilmesine bağlı olduğunu söylüyorsak dolayısıyla eşcinselliğin bu döngüden kurtulması aslında heteroseksüel sevginin biçimini de değiştirecektir diyebiliriz. Belki Kaos GL'nin sloganını da burada tekrar etmekte yarar var.

İkinci sonucu biraz daha böyle gündelik hayat ile toplumsal pratikler ile ilişkili bir tarafı var. Bu türden bir katı kimlik üretiminin, bu türden kırılgan bir kimlik üretiminin sürekli ötekinin yokluğunu daraltmaya yönelik bir tarafı var. Nedir bunlar? Bu yokluğu daraltma ne anlama geliyor biraz onun üzerinde düşünmek gerekiyor. En bilinen tarafı ile bazı bedenlerin kaybının asla fark edilmemesi. Bazı bedenlerin ölümleri üzerine asla düşünmemek, bunlar için üzülmemek, onların kayıp olduğunu fark etmemek. Ama bu somut, gündelik hayat içinde yaşadığımız bir şey. Travesti-transeksüellerin öldürülmesinin mesela bizim için acı veren, hüznü veren bir kayıp olarak asla düşünülmemesi. Yani ölü bedenler için bir tür hiyerarşi yaratmak. Çok üzüleceğimiz, çok hüznüleneceğimiz bazı bedenler var ama bir de asla üzülmeceğimiz, kaybını

dahi fark etmeyeceğimiz bir takım bedenler var. Bedenlerin ölümleri üzerinden bir hiyerarşi yaratan bir tarafı var bunun. Dolayısıyla da melankoliye karşı yas kültürü aslında daha eşitlikçi bir, bu anlamda bir şey sunuyor. Çünkü ölen her beden için, üzülmeyi talep ettiği için. Bu, şu anlamda da tartışılan bir tarafı var bu ötekinin yokluğunu daraltma meselesinin. Savaş yaşamış toplumlarda bu mesela, melankoliden çıkma deneyimi, melankoliden çıkma talebi olarak karşımıza çıkıyor. Bu gün mesela Kürt meselesi için de Türkiye toplumunun yasını tutması gereken bir takım kayıpları olduğunu söylemek mümkün. Kristeva, Cezayir meselesi ile ilgili olarak Fransa'nın yıllardır ulusal bir melankoli içinde olduğunu söylüyor. Keza aynı şeyi orda tekrar ettiğini söylemek mümkün. Yani ölen bazı bedenler için asla üzülmüyor ise bir toplum, onların yasını tutmuyor ise orada hakikaten kendi aslında -kendi tarafı demek doğru bir ifade değil ama- aslında kendi ölümleri için de doğru bir gömme pratiği geliştiremiyor bu tür toplumlar.

Dinleyici: Aradığınız kelime şu olabilir mi? Hangi tarafta olsak da karşı tarafta kalıyoruz gibi bir şey. Çünkü biz aslında Türk toplumu olarak 80 darbesindeki iç savaşı da bunu yaşadık. Sağcı-solcu diye adlandırılan insanlar vardı. Sağcılar solcular için üzülmüyordu. Herhangi bir ölü bedendi yerde yatan. Solcular da sağcılar için üzülmüyordu.

Umut Tümay Arslan: Evet. Yani o herhalde yasın ve şiddetin gücü kavramı ile anlattığı şey bu. Yani şiddetin gücüne karşı yasın gücü olmalı. Yasın bir de bu anlamda asla, benim varoluşumu tehdit olarak gördüğüm öteki için hüznülenebilme becerisini geliştirebildiğimde işte o toplum biraz daha farklılığın dilini konuşmaya başlayabiliyor. Bu da aşağı yukarı böyle tarif edilebilir. Ötekinin yokluğunu daraltma meselesi. Son şey de, bütün bu anlattıklarımızda bir yer değiştirmiş öfke olduğunu söylemek mümkün. Aslında en başta dedik ki var olabilmek için var olma arzu ile tabi oluyoruz. Ve dolayısı ile de her zaman kendimize dışsal, ben dediğim şeye dışsal olan şeye boyun eğerek içsel bir şiddet ile ben oluyoruz.

Toplumsal iktidarın kendisine dönebilecek öfke tuhaf bir biçimde toplumsal iktidarın öteki olarak işaretlediği bedene dönüyor. Burada yer değiştirmiş bir öfke var. Şöyle anlatayım. Beni kısıtlayan ve bas-kılayan, yani heteroseksüellik üzerinden düşünelim. Toplumsal cinsiyet ıstırabını üreten şey heteroseksüel iktidarın kendisi iken, ona bağımlılığın ve onun ürettiği diyelim kısıtlamalar ve yasaklamalar beni toplumsal cinsiyet uçurumunun içine düşürürken, çünkü sınırlar bir türlü tam olarak çizilemiyor dolayısı ile uçuruma düşme tehdidi her zaman var. Ama bu tam da o sınırın katı çizilmesinden kaynaklanıyor. Ama tuhaf bir biçimde o sınırın kendisine dönmüyor da öfke, o sınırın katı biçimde çizilmesine dönmüyor da eşcinsellere dönüyor öfke. Var oluşumu tehdit eden şey olarak onu görüyorum. O halde bir başka şey şu olmalı herhalde. Öfkenin doğru tarafa yönlendirilmesi yani yer değiştirmiş öfkenin vektörünü belki değiştirmeye çalışmak. Bir başka farklılığın dilini konuşabilmek için bir başka politik şeyde belki buradan olmalı.

Bütün bu konuştuklarımız farklılığı dili, farklılığın dilini konuşabilme, aslında Butler'a göre de, Žižek'e göre de, Kristeva'ya göre de mevcut olandan farklı yani toplumun diyelim mevcut hareketsizliğini, o hareketsizlik yaratan ne ise onu ortadan kaldırmak üzere, yeni bir toplumsallık üretmek üzere karşımıza çıkıyor. Şimdi burada farklılığın bildiğini üretebilmek için ne yapabiliriz. Bu kayıp toplumsal iktidar ilişkisinin bu biçimde izahından biraz da bunun üzerine bir şeyler söylemek gerekiyor. Şimdi bir yandan kayıp dediğimiz şeyin, kimliğin kökensel ıstırabı ile var olma sorunu ile ilişkili olduğunu söyledik. Yani şuna bir çare yok hakikaten. Ben diyebilmek için, var olabilmek için benim dışımdaki kavramlara teslim olmam gerekiyor. Yani buradaki içsel şiddete bir çare yok. Her durumda, ne olursa olsun bu daha hâkim Hegemonik kimlikler için de böyle, daha kenardaki azınlık kimlikleri için de böyle. Her durumda benim dışımdaki kavramlara teslim olmak zorundayım. Ve bu içsel boyun eğişe ve içsel ıstıraba bir çare yok. Bu böyle. Dolayısı ile de her zaman bu beni tanımlamak konusunda dışarıdaki kavramların yetersiz kalacağını kabul etmek gerekiyor belki.

Bir tarafı bu. Ama kaybın aynı zamanda şu olduğunu söylüyorsak yani toplumların men ettiği sevgi biçimlerinde, yasını tutmayı yasakladığı kayıplarla ilişkili olduğunu söylüyorsak burada yapabileceğimiz bir şey var ve belki de ilki ile ilişkili bir tarafı var. Çünkü şöyle bir yerden belki kurmadan ben denilen şeyi ya da var olma arzumuzu, benim ya da var olma dediğimiz, ben dediğim şeyin ötekini yokluğuna bağlı olmasını sağlamadan bir toplumsallık kurmak mümkün mü? Yani ben dediğim şeyin varlığının ötekini yokluğuna bağlı olmamasını sağlayan bir toplumsallık kurmak mümkün mü? Bunun biraz bir yandan ütöpik bir tarafı var. Çünkü dışlama olmadan, fark olmadan ne kimlik üretmek mümkün ne de toplumsallık üretmek mümkün. Dolayısıyla da ütöpik bir tarafı var bu söylediğimim. Ama ötekinin yokluğuna bağlamadan belki yani daha az şiddet ile reddederek bir kimlik kurmak mümkün. Burada mütevazı öneriler var. Keskin öneriler yok elbette. Çünkü dediğim gibi ilk ıstıraba, yani hem fark olmadan dışlama olmadan kimliğin kurulması imkânsız, hem de ben dediğim şey, içsel bir boyun eğiş de kuruluyor. Buna da bir çare yok. Ama işte mütevazı öneriler olabilir ancak. Mesela şöyle şeyler söylüyor Butler. Tamlık ve özerklik ısrarından vazgeçme. Bu heteroseksüellik için de geçerli, eşcinsellik için de. Yani belki de tam heteroseksüeller, tam eşcinseller olma arzumuzdan vazgeçmemiz gerekiyor ki, aslında bu belki bu içsel boyun eğişe, içsel kayba biraz tahammül etmek ile de ilişkili olarak okunmalı. Çünkü aslında ötekine yönelik öfkem -yer değiştirmiş bir öfkeden söz etmiştim- ötekine yönelik öfkem aslında kendi kimliğimin eksikliğine tahammülsüz. Dolayısı ile bu eksikliğe daha tahammüllü kılabiliriz bir psikik ekonomi, duygusal ekonomi geliştirilebilirse şayet yani biraz kayba tahammül eden bir psikik ekonomi geliştirilebilirse şayet, belki özerklik ve tamlık ısrarından da vazgeçmek mümkün olabilir. Bir de tabii her zaman her durumda her tür kimlik ve toplumsallığın oluşumunda, sınırlar ve konturlar yerine, yani sınırları ve konturları çizmeye çalışmak ve bunlardan bahsetmek yerine daha değişimlerden ve daha lümpenliklerden bahsetmek bizi bu tekrardan ve aynılığın dilinden kurtaracak şey olabilir. Bizi kalın kafalı yapan, katı kimlik arzusundan kurtaracak şey olabilir diyor.

Arkadaş Z. Özger Şiirinde Erkeklik ve Homofobi Eleştirisi

Yeliz Kızıllarlan

Nurdan Gürbilek, 1950'li yılların Türkiye edebiyatında öne çıkan, Türk entelektüel yaşamında önemli rol oynamış yazarların edebiyatına eleştirel bir yaklaşım getirdiği muazzam çalışması Mağdurun Dili'nde Cemil Meriç düşüncesini anlamak için Dostoyevski'nin klasik yapıtı Karamazov Kardeşler'e başvurarak şu tespiti yapar:

"Babalarla çocukları arasındaki uçurumu deşen, iblisle Rabbin insan ruhundaki mücadelesine yer veren, pespaye eğilimlerle üstün emelleri iç içe anlatan bu roman Meriç'i de derinden etkiler (Gürbilek: 2008, s. 105)."

Gürbilek'in, Dostoyevski örneğinden yola çıkarak vardığı Cemil Meriç düşüncesine hâkim olan gurur yarası, aşağılanmışlık ve yeraltı trajedisi tespitinin kaynağı olan babalar ve oğullar arasındaki çatışma, edebiyat üzerinden değerlendirildiğinde benzer bir tespit, 1970'lerin sol şiiri içinde önemli bir figür olarak yer alan Arkadaş Z. Özger şiiri içinde yapılabilir. Kısacık yaşamında, devrimci sol kişiliğine eşcinselliğini de ekleyen ve bu nedenle kabul görmeyen solcu bir şair olarak benzersiz bir dili -mağdur edilenin dilini- şiirine yerleştirir Özger. Özger şiirlerinin psikanalitik bağlamda değerlendirildiği bu yazıda, 1960'ların sol dünyasına egemen olan erkeklik kavramı ve eşcinsellik tabusu da, Freudiyen yaklaşımla değerlendirilecektir.

1968'in Yalnız Oğlanı

1948'de Bursa'da, orta sınıftan bir memur ailesinin çocuğu olarak dünyaya gelen Arkadaş, Z. Özger, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Basın Yayın Yüksek Okulu'ndan mezun olarak TRT'de program yapımcısı olarak görev alır. Bu dönemde Ankara bürokrasisinin kasvetiyle tanışan Özger, ilk şiirlerini yazmaya başladığı üniversite yıllarından itibaren ölüm ve cinsellik temalarına ağırlık verir. Bu şiirlerinde, eşcinsel kimliğinin izlerini de yansıtır. Özger'in Ankara yılları, üniversiteler-

den sokaklara sıçrayan ve sağ-sol çatışması olarak adlandırılan öğrenci hareketlerinin yoğun olarak yaşandığı günlerdir. Bugün onun adını Türk şiirinde farklı bir yere yazdıran ve en önemli şiirlerinden biri olan manifesto niteliğindeki şiiri; ilk kez 1967’de Soyut dergisinde yayımlanan Sakalsız Bir Oğlan’ın Tragedyası’dır.

Bu şiirle beraber Özger’in sol dünya içerisinde kendine seçtiği ve yalnızlaştırılarak, kesinkes reddiyesine yol açan eşcinselliği ifşa olur. Üniversite döneminde yaşanan polis baskınlarının birinde başına ağır darbeler alan, 12 Mart yıllarında ağır işkencelerden geçen Özger, 1973’te ağır bir beyin kanaması geçirir bir halde sokakta ölü bulunur. Ölüm nedeni, bugünde kayıtlarda beyin kanaması olarak geçerek müphemliğini korur. Ölümünden sonra, Şiirler (1974) adlı kitapta, tüm şiirleri bir araya getirilen ve 1996 yılından itibaren Mayıs Yayınları tarafından adına her yıl İzmir’de şiir ödülü verilen Arkadaş Z. Özger, Türk şiirinin en trajik figürlerinden biri, cesur bir sol yürek ve yitip gitmiş bir Ahmed Arif’tir.

Orhan Veli’nin alaycılığı, İsmet Özel’in karanlık ve kapalı imgelemi ile Necip Fazıl’ın örtük öfkesi ve muhafazakârlığı yansır yenilikçi ve bir o kadar da özgürlüğe susamış şiirinden:

Charles Chaplin bir savaşta yitirdim sakalımı,
çıkamazlığın grev sesi umutlarımı vururken
yendirdim bıyıklarımı papağan kuşkulara
biraz elma şekeriyile kazıdım sakalımı
lohusa şerbetiyle kazıdım sakalımı
yanaklarım paprika lahmacun ister misiniz?
Al işte sana böyle yüze böyle güz
demeyin deseniz de sakal yok ya ucunda
bu güz vermedi tarla seneye bıyık kerim
ben ettim siz etmeyin sakal veririm size
iğne iplik elimde bıyık dikerim size
yanaklarım taşlıtarla kurabiye yer misiniz?

Orada Kimse Var mı?

Sayın bayan dursanıza gözünüze kuş kaçmış
bu bıyık hiç gitmemiş sesinizin rengine
sakalınız uzamış inmiş ta belinize
at kuyruğu yapınız ya da örgüleyiniz
kedinizin bıyığını usturayla kesiniz
yanaklarım bileytaşı ispiroto sever misiniz?
Yoksul ve utangaç bir müşteriyim ben
sizde güneş bulunur mu biraz/kaktüs alıcam
saksılarım yeşersin üç beş bulut verin de
çok üşüdü güneşten şizofreni olucak
çabuk olun lütfen dikenleri solucak
yanaklarım gobi çölü soğuk su içer misiniz?
Yüzüm eski bir artist yaşlandıkça Shirley Temple
elimde bir baş soğan bir baş sarımsak
ah ne kadar şakacısınız hiç hamlet oynamadınız mı?
Olmak ya da olmamak bütün sorun bu
yanaklarım Yul Bryner şimşir tarak ister misiniz? (Sakalsız Bir Oğlan'ın
Tragedyası)

İronik bir dille eleştirir Arkadaş Z. Özger bu ünlü şiirinde, kendisini reddeden toplumsal yapıyı ve o günlerden bugüne çok da değişmeyecek erkeklik kurgusu ile eşcinselliği ve eşcinselleri yok sayan, toplumsal cinsiyet yapısını ortaya koyarak. Sadece toplumsal yapıya egemen olan erkeklik kurgusunu değil, kadınları erkekleştiren kadınlık yapısını da ifşa eder Özger dönemin sosyal ve kültürel değerlerini tüm canlılığıyla anlattığı Sakalsız Bir Oğlan'ın Tragedyası adlı şiirinde.

1960'larda, belki de daha öncesinde çocukluğundan itibaren yaşanan ve kendisinin de yaşadığı yoksulluğu grev, boykot ve eylem günlerini çocukluk masumiyetiyle tutunduğu elma şekeri imgelemiyile anlatır şiirin girişinde. Kazındığı sakallarla yarattığı oğlan çocuğu imgesinde saklı anlamda, toplumsal baskı nedeniyle gizlemek zorunda kaldığı eşcinselliğini açığa çıkarır. "Loğusa şerbetiyle kazınan sakalında" yatan

vatanseverliği hiç edilmiş Arkadaş Özger'in tüysüz oğlan çocuklarına yakıştıran ve eşcinsellik çağrıştıran bir imgedir, bir nevi köse imajı olan 'sakalsız bir oğlan olma' hali.

Ulus Devletin Cinsiyet Politikaları

Şiirinde dillendirdiği derdini, Charles Chaplin'e anlatır Özger. İlk olarak, o günlerin açık hava sinemalarını ve sessiz film klasiklerini anımsatmak ister gelecek kuşaklara, toplumsal belleğe kazınacak şiiriyle. Zira o unutulacağını bilerek yazar, ta en başından reddedildiği için Ankara'nın derin bürokrasisi tarafından. Ancak toplumda kabul etmeyecektir bu sakalsız oğlanının eşcinselliğini ve dolayısıyla da hafife alınacaktır devrimci muhalifliği. Bilhassa "lohusa şerbetiyle kazınan sakal" imgesinde gizlidir, anne-kadın üzerinden üretilen vatan söylemi uğruna kabul görmeyen eşcinselliğin Türk toplumundaki latant algısı.

Nira Yuval-Davis, "Milliyetçilik, Feminizm ve Toplumsal Cinsiyet İlişkileri" adlı makalesinde, kadınların ulusal alana; ulusal değerlerin aktarıcısı ve ulusun biyolojik ve kültürel yeniden üreticileri olarak girişinin, ulusal ve etnik sınırlar ile ulus kavramını da yeniden tanımladığını belirtir. Yuval-Davis, kadın bedeni üzerinden tahayyül edilen ulusu öngören hegemonik erkek bakışını tanımlarken Sylvia Walby'nin, 'ulusların ve milliyetçiliğin cinsiyetli karakteri üzerine geliştirdiği' argümana da başvurur (Yuval-Davis: 2001, 121).

Bu bağlamda, ulusa nazar eden hegemonik ve erkek karakterli devlet gücü, kutsal vatan söylemi adına ulusal kimlikler inşa eder. Militarist toplumsal cinsiyet politikalarının sonucu olarak üretilen 'ulusun annesi olarak kadın imgesi', aseksüel niteliktedir ve ulus devletin kuruluş aşamasından itibaren (ölü) anne-vatan söylemi üzerinden oluşturulan 'dönülemeyen bir vatan imgesine dönüşür.

Judith Butler, Cinsiyet Belası'nda eril "özne"nin, ensesti yasaklayan ve heteroseksüelleştirici arzuyu daima yer değiştirmeye zorlayan bir yasa üretici, kurgusal bir inşa olduğunu söyler. Bu bağlamda, dışıl asla

bir özne işareti değildir, asla bir toplumsal cinsiyet “niteliği” olamaz. Daha ziyade eksiğin imlenmesidir dışıl, imleyen ise Simgesel’dir, yani fiilen cinsel farklılığı yaratan bir dizi farklılaştırıcı dilsel kuraldır. Eril dilsel konum Simgesel yasanın, yani Baba’nın yasanın kurucu yasaklarının gerektirdiği bireyleşme ve heteroseksüelleşmeye maruz kalır. Anneyi, oğluna yasaklayarak aralarındaki akrabalık ilişkisini tesis eden ensest tabusu “Baba’nın adına” yürürlüğe konan bir yasadır.

Bu yasalar kültürel olarak idrak edilebilen toplumsal cinsiyetleri üretirler, ama bunu sadece, imgesel alanda yeniden ortaya çıkan bilinçdışı bir cinselliği üreterek gerçekleştirirler. Bunu da, imleme ekonomisini dışlama yoluyla temellendiren (eril) inkârın yol açtığı temsil edilemez yokluk olarak kurumsallaştırmaya çalışır. Bu sistemin içinde reddedilen/dışlanan olarak dışıl, söz konusu hegemonik kavramsal düzenin eleştirilme ve kesintiye uğratılma olanağını teşkil eder (2008: 81).

‘Sakalsız Züppe’nin Tekinsizliği

Bu bağlamda, kutsal vatan söyleminin ölü anne imgesi üzerinden inşa eden hegemonik ve erkek karakterli devlet gücünün araçsallaştırdığı cinsiyetsiz eşcinsel figür, Özger’in şiirinde de görülür. ‘Sakalsız oğlanın tragedyası’ tam da burada başlar. Özger’in şiirindeki ‘lohusa şerbetiyle kazınan sakal’ imgesinde açığa çıkan ise ulus devletin taşıması gerektiğine inanılan hegemonik erkeklik adına kastre edilen genç oğlanın anne-ulustan doğumuyla beraber kaybettiği erkekliğidir. Özger’in şiirinde açığa çıkan, 1960’ların devrimci burjuvazisinde varolan ikiyüzlülük, toplumsal olarak bastırılan latant eşcinselliğin sebebiyse, eşcinsellik korkusudur. Nurdan Gürbilek, bu korkuyu “kadınsılaştırma endişesi” tespitiyle açıklar Kör Ayna Kayıp Şark’ta (Gürbilek: 2002, 55).

Gecikmiş modernleşmenin izdüşümü olarak bir nevi ‘Aylak Adam’dır Özger. Dillendirdiği cinsel kimliğiyle “sapkın” addedilir ve muhafazakârlık kabuğuna saklanan toplum tarafından tekinsiz ve yabancı arzuların peşinde keyif arayan bir kudretsiz olarak görülür. Bu bakımdan, muktedir

rolüne aday olması, sadece muhalif kimliğiyle protesto ettiği ve şiddet gördüğü devlet güçleri tarafından değil, içinden seslendiği sol camia tarafından da onaylanamaz.

Zira yine Gürbilek'e göre "erilliğini kaybetmiş ya da bir türlü erileşememiş 'sakalsız -züppe- oğlan', toplumsal virilite (erillik) korkusunun temsili olarak dehşet uyandırıcı bir ucube figürüne dönüştürülerek yalnızlaştırılır. Politik kimliği, cinsel kimliğinden ayrıştırılarak yadsınır. 'Ödünç cinsiyete dönüşme' korkusunda açığa çıkan 'kadınsılaştırma -efemineleşme- endişesi'; hadım edilen oğulun (alafranga züppe) kaybettiği eril kimliğin, Baba iktidara sürekli kendi kudret yokluğunu hatırlatmasından kaynaklanır. Butler, Nietzsche'nin Yahudi-Hıristiyan "köle ahlakı"nı tekil ve ve yasaklayıcı bir şey olarak tahayyül etmesine atıfta bulunarak, güç isteminin hem üretici hem de çoğul yasa olasılıklarına işaret eder. Böylece, tekil "Yasa" mefhumunun kurgusal ve baskıcı bir mefhum olduğu da fiilen açığa çıkar (Butler, 2008: 83). Bu da, heteroseksüel, eşcinsel ve biseksüel pratikler arasındaki ve içindeki muğlaklık ve tutarsızlıkların şeyleştirilmiş bir çerçeveye bastırılıp yeniden tanımlandıklarını gösterir (Butler, 2008: 87). Bu bakımdan, Arkadaş Özger'in sol kimliğiyle içinde yer aldığı Türk şiirinde ifşa ettiği cinsel kimliğinin reddiyesinin kültürel köklerinin yeniden üretilme imkânı da açığa çıkar. Ki bu da, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (eril) alafranga züppe imgesinin, romandan şiire, kendini sürekli yenileyen, farklılaştıran, ama bir öz etrafında -kudretsiz babanın kendi noksanını yansıttığı- iktidarın yok aynasında bir im olduğunu gösterir.

Hegemonik Erkeklik ve Homofobi

Whitehead'e göre, erkeklik kurgularını anlamak için erkekler üstüne geliştirilen söylemler kadar, -'kimlik çalışması' olarak adlandırdığı- onların kendilerini tanıma ve tanımlama süreçlerine, toplumsal cinsiyet iktidarına ve direnişe yoğunlaşmak gerekir. Ayrıca Jefferson'da, erkeklerin ve ergenlik çağındaki oğlanların kendilerini aşmak ve iktidarsızlık

hisselerini ortadan kaldırmak için bir takım tutarsız ve muğlâk konuların yardımcı bir unsur olarak tercih ettiklerini belirtir (Connell, 2005: 842).

Bu noktada, tekrar Arkadaş Özger'e ve şiirinde açığa çıkan -ve dillendirdiği- cinsel kimliğine dönüldüğünde, onun 1968'lerin devlet şiddetli sol eylemlerinin içinde hem kendi içinde bulunduğu sol cenaha yabancılaştığını hem de faillik bağlamında, özne birey olarak cinsel kimliğini her türlü reddiyeye rağmen ortaya koyduğunu gösterir. Jefferson ve Whitehead'in işaret ettiği, muğlâklık içinde tutarsız bir konumu yeğlemesi ise, Baba figürünü üstlenen Türk solunun karşısında alafranga züppe'nin dönemsel bir evrimi içinde tanımlanmayı kabul ettiğinin ilanıdır. Bu kabulleniş ve ardından gelen reddiye, onun, dönemsel politik atmosfere rağmen bireysel kaygılarını şiirine, kültürel erkeklik endişesini tersyüz ederek, eşcinsel kimliğini, belirsizliğin tanıdığı özgürlük içinde ortaya koyduğunu gösterir.

Ancak Özger'in trajik yaşamında, Freud'un, Totem ve Tabu'da anlattığı, oğulların birleşerek babayı -burada Baba devleti- öldürdükleri Tanrı-Kral-Baba öyküsünün aksi gerçekleşir: Antik mitte, Yasa düzenin tam da bu yolla yürürlüğe girdiği, mitik, simgesel Baba'nın ölümsüzlüğe ancak gerçek babanın öldürülmesiyle ulaşıldığı anlatılır. Özger'in yaşamında ise, politik atmosfer tarafından kısıyında -tekil ve marjinalleştirildiği bir cinsel kimlikle- yer almaya zorlandığı sol duruşu, onu Simgesel düzene dâhil etmez.

Aksine, Baba imgesinde simgeleşen Devlet bir muhalefet noktası olarak sol hareketi de hegemonyasıyla kuşatarak oğulları tarafından yenmek yerine onları bölüp, parçalayarak birbirine yedirir. Böylelikle de, Arkadaş Özger, devrimin yediği 'sakalsız oğlan'lardan biri -yegânesi- olarak trajik bir biçimde öldürülür; ölümü kayıtlara muğlâk olarak geçirilir. Yasa koyucu Baba, hegemonik iktidarını perçinlemek adına ölümcül lanetini, çocuklarını yemek suretiyle sürdürür ve mutlakiyetini başka bir tutarsız pratikler bütünü içinde idame ettirir. Bugün ise, vesayet rejimi olarak adlandırılan ve tutarsız, post modern pratikler

içinde açığa çıkan bu kemikleşmiş hegemonik iktidar, varlığını aynı ötekileştirme, yok sayma ve inkâr politikaları içinde eşcinsellere yönelik nefret cinayetleriyle sürdürmektedir. 1968'in kısıyında, tekil ve özne bir birey olarak durmuş olan Arkadaş Özger bugünde ancak az sayıda insanın hafızasında farklı bir düşünce sistematığı içinde muhalif duruşunun anısını yaşamaktadır. Onun trajik bir sonla bitirilen yaşamı ise, günümüze şiirlerinden yansıyan kederli itiraflarıyla ulaşır:

Al işte sana böyle yüze böyle güz
demeyin deseniz de sakal yok ya ucunda
bu güz vermedi tarla seneye bıyık kerim
ben ettim siz etmeyin sakal veririm size
iğne iplik elimde bıyık dikerim size
yanaklarım taşlıtarla kurabiye yer misiniz?

KAYNAKÇA

- Butler, Judith. (2008). Cinsiyet belası (Çeviren: Başak Ertür). İstanbul: Metis Yayınları.
- Connell, R. W. (2005). Hegemonic masculinity: rethinking the concept. *Gender&Society*, 19 (6), 829-859. On 20 April taken by Sage Publications database.
- Dostoyevski, F. (2010). Karamazov kardeşler (Çev.: Ayşe Hacıhasanoğlu). İst.: Can Yay.
- Gürbilek, Nurdan. (2004). Kör ayna kayıp şark: edebiyat ve endişe. İstanbul: Metis Yayınları.
- Gürbilek, Nurdan. (2008). Mağdurun dili. İstanbul: Metis Yayınları.
- Özger, Z. Arkadaş. (1974). Şiirler. 30 Mayıs 2010 tarihinde http://mavimelek.com/arkadas_ozger.htm'den alındı.
- Özger, Z. Arkadaş. (1967). Sakalsız bir oğlan'ın tragedyası. 28 Haziran 2010'da http://www.siirler-sairler.com/siirler_3663.html'den alındı.
- Özger, Z. Arkadaş. (1974). Sevdalar. İstanbul: Nadas Yayınları (Genişletilmiş 2. Basım Mayıs Yayınları tarafından yapılmıştır).
- Yuval- Davis, Nira. (2001). Nationalism, feminism & gender relations. J. Hutchinson & M. Guibernau (Eds.). In *Understanding nationalism* (pp. 120-141). Cambridge: Polity Press.
- Zizek, Slavoj. (2008). Psikanaliz sözlüğü. İdeolojinin yüce nesnesi içinde. İst.: Metis Yay..

Sol ve Homofobi

Ali Erol

Bugün “sol ve homofobi” gibi bir üst başlık altında cümle kurmaya kalkışmak bana hüznü veriyor...

15 yıl öncesinde, solun kurumlarına eşcinseller olarak ulaşmaya çalıştığımızda; kapıdan kovulsak bacadan girmeye çalışırdık. Belki “solcu” değildik ama bir kez bile “sol”a küfretmedik, küfretmeye kalkışanlara müsaade etmedik. Sol örgüt ve kurumlar ise sanki evren kendi etraflarında dönüyormuşçasına, bir kez olsun, “sahi ya, nerden çıktılar bunlar, bu ısrar da ne ola ki,” diye, sormaya yanaşmadılar. Anarşistlerle birlikte bir iki grubu saymazsak, derneğinden sendikasına, örgütünden partisine solun çoğunluğu, eşcinsellere karşı sessizlik oyununda rol almakta ve hatta birbirleriyle yarışmada bir sakınca görmemişlerdi.

Hüznü veriyor çünkü 15 yılın sonunda, bugün, iflah olmaz bir iki grubu saymadığımızda tersine bir çoğunlukla sol, evet, homofobiye karşı mücadeleyi sahipleniyor ama bu yoldaşlık heyecan vermiyor... Sol, homofobiye ve de transfobiye karşı mücadeleyi, “iktidar” takıntılı geleneksel yaklaşımıyla kendini “yeniden” toparlayana kadar vitrin süsü muamelesi için değil, birlikte özgürleşme dışında artık başka bir yol olmadığı kabulüyle sahiplenirse ancak yeniden bir “heyecan” yaratabilir.

Sistem karşıtı sol, eşcinselliğe de karşı!

Eşcinseller mücadeleye başladıklarında sadece sisteme karşı muhalefet etmek durumunda kalmadılar; varlığını sistem karşıtlığı ile ortaya koyan sol da eşcinsel realitesini tanımamakta sistemden farklı düşünmüyordu.

Mevcut sistem, merkezi örgütlenme üzerinden tanımladığı ve topluma dayattığı sahte bütün için etnik, dinsel temizliğe zorunlu heteroseksüelliği de dâhil etmişti. Eşcinsellik, kamusal alandan kovulmuş ve sosyal hayatta telaffuz edilmez olmuştu. Sol, sahte bütünü parçalamak

için radikal müdahaleler geliştirdiği halde mevcut sistemin heteroseksist yaklaşımını aynen devralmış ve zorunlu heteroseksüelliği sorgulamamıştır.

Samimiyetinden kuşku duyulmayacak bir şekilde eşitlik, özgürlük ve adalet için mücadele eden sol, onca zulme maruz kalmış olan eşcinsellere bir kez olsun dönüp bakmadı. Eşcinseller tabandan ve tamamen kendi özgüçleriyle söz almaya kalkıştıklarında, egemen ideolojiyi yeniden üretme konusunda mevcut sistemi bile geride bırakıp, burjuva medyası ile yarışa girebilmişlerdir.

Sistem karşıtı solun aynı sistemle birlikte eşcinselliğe de karşı olmasının şüphesiz ki beslendiği yerel damarları bulunuyor. Bununla birlikte Türkiye'deki sol yaklaşımların homofobisini şekillendiren asıl damarın Sovyetler Birliği ve Çin'de kurumsallaşmış olan sol gelenekten beslendiğinin altını çizmek lazım. Eşcinselliği bir hastalıktan da öte devlete karşı işlenmiş suç kategorisine alan Sovyetler Birliği'ndeki hâkim politika, Türkiye'deki sol yaklaşımlar tarafından devralındı ve eşcinsellik, kapitalist toplumun artığı, bir burjuva hastalığı olarak tanımladı. Küba da döndü!

İki yıl önce, Homofobi Karşıtı Buluşma için hazırlanacak bir video-belgesel için Kaos GL, sol kurumlara ulaşmaya çalışıyordu. Sovyetler Birliği'nin ardından homofobide ısrar eden sol yaklaşımların eşcinselliği tedavi etmek için umutlarını Küba'ya bağladıkları anlaşılıyordu. Sol adına homofobilerini meşrulaştırmak için kendisine bel bağlayanlara artık Küba'dan da hayır yok! Zamanında eşcinsellere zulmeden Küba, çoktandır kendi homofobisiyle yüzleşiyor ve eşcinsellerin soluk alabilmesi ve eşitlik için çabaları destekliyor.

Küba'nın da döndüğü bir yolda devam edenlerin iflah olmaz homofobileri anlaşılabilir. Ulusal çember ile kendini sarmalayan solun anti-emperyalizmi milliyetçiliğe çıkınca homofobi için daha ne olsun! Diğer taraftan homofobiye karşı mücadeleyi artık sahiplenen sol yaklaşımlar ise anti-homofobi ezelden beri politikalarının bir parçasıymış

gibi cümle kurabiliyorlar. Böylece hem geleneksel homofobileriyle yüzleşme gereği duymadan anti-homofobik oluveriyorlar hem de geleneksel homofobilerini yeniden üretebilecekleri formlar için vicdanlarını rahatlatıp, politikalarını meşrulaştırabiliyorlar.

Türkiyeli eşcinsellerin 15-20 yıldır yürüttükleri özgürlük mücadelesini, hiç mesele değil, paranteze alabiliriz. Dünyanın diğer bölgelerinde, Avrupa'nın sol partilerinden Nepal'dan Filipinlere kadar anti-homofobi çoktan programlara alınmışken Türkiye'de sol daha ne kadar içe kapabilirdi ki... Eşcinselliği ağızlarına almakta geç kalmış bile denebilir... Sol, eşcinsel realitesini tanımış olsa da geleneksel homofobi kendisine yeni formlar bulabiliyor. Türkiyeli eşcinsellerin en fazla son 15-20 yıldır kullanmaya çalıştıkları söz haklarına solun tepkilerinin homofobiden beslendiğini söylemek mümkün. En basitinden solun sahip olmak için mücadele etmiş olduğu, eşitlik ve adalet kanallarından talep ettiği hak ve özgürlükleri aynı şekilde eşcinsellerin istemesi birden bir sorun olarak tanımlanabiliyor.

'68 dalgasının sönümlenmesi, '70'lerle birlikte geri çekilme, kurum-sallaşma, entegrasyon ve ardından '80'ler, tüm bu süreci paranteze alsak bile sonuçta eşcinseller de deneye yanıla oynuyorlar. Çivisi çıkmış ve cilası çoktan dökülmüş evlilik kurumunu pekiştiren bir tuğla olacaksa şayet eşcinsellerin evliliği, örneğin, tamam eksik kalsın da böyle bir kazanım, birlikte oynamaya yanaşıldığında söz konusu tuğlayı geri çekmek de zor olmasa gerek. İşte de tam da bu noktada, sol, eşcinselleri bir özne olarak kabul edecek mi yoksa geleneksel homofobisini yeniden üretmenin aracı niyetine eşcinselsiz bir anti-homofobik söylem ile mi yetinecek?

Sistemi aşmak için sanki herkes devrim yolunda şaşmaz bir istikamette yürüyormuş da, eşcinsellerin eşitlikçi talepleri bu adımları tökezletiyormuşçasına eşcinsellere rağmen eşcinsel harekete dair dile getirilen kaygılar, geleneksel homofobinin yeniden üretilmesine kılıf olabilir ancak eşcinselleri ikna etmekten uzak duruyor.

Eşcinseller, kendi çaplarında mücadele etmek için ortaya çıktıklarından beri yüzlerini toplumsal değişime ve sola döndüler. Sol, eşcinsellerin "herkes için cinsel özgürlük" çılgınlıklarını duyup birlikte dönmek için elini uzatmak yerine aradaki yabancılaşma mesafesini daha da arttırmayı tercih edebiliyor. Diğer sosyal mücadeleler çok katmanlı ve çok kanallı yürüyebilirken ve bu, sol politikalar için sorun teşkil etmezken, neden eşcinsel mücadelenin de aynı şekilde çok katmanlı ve çok kanallı yürümesi kabul edilemiyor...

Hayatlarını maddi, manevi ve de mali ortaklaştırmış eşcinsellerin, birbirlerinin sağlık ve sosyal haklarından yararlanmaları, hastanede refakat, hapishanede ziyaret edebilmeleri, vefatlarında yaslarını tutup medeni haklarını kullanabilmeleri... Sosyal ortamlara kol kola el ele katılabilmeleri, aşklarını sevgilerini gizlenip saklanmadan yaşayabilmeleri, ortak yaşam alanları kurabilmeleri ve geliştirebilmeleri vs tüm bunlar tabii aktüel meseleler olarak görülüyorsa geçebiliriz o zaman... Bugün hâlâ Türkiyeli eşcinsellerin büyük çoğunluğu için "out" olmak bir kâbus olma özelliğini sürdürse de, en önemlisi eşcinsel realitesinin görünürlüğüne gerçekleştirdi.

Eşcinsellerin görünürlüğü şüphesiz ki eşcinsellerin yaşadıkları sosyal, kültürel, ekonomik ve siyasi sorunların da görünürlüğü anlamına gelmektedir. Eşcinseller her yerde ve hayatları bir bütün; haliyle haklarını, hayatın her alanını istiyorlar...

Eşcinsel yönelimli insanlar, en az heteroseksüel insanlar kadar çeşitlilik gösterdiklerini akılda tutmak gerekiyor. Eşcinsel yönelim her tür dinsel, etnik, sosyokültürel, mesleki ve politik grupta birbirine yakın oranlarda görülür. Mesele şu ki, Jean Genet'nin de altını çizdiği gibi, "insan yalnızca eşcinsel olduğu için devrimci olmaz". Solcuların, Kürtlerin, Alevilerin, işçilerin, kadınların, gençlerin vb. arasından çıkabildiği gibi eşcinsellerin arasından da göze çarpmamak ve sistemin içinde erimemek, böylece sistemi güçlendirmek isteyen eşcinseller de çıkabiliyor.

Orada Kimse Var mı?

Mevcut sistemi aşma sürecinde, şayet eşcinsellerin payına yeniden görünmezlik düşmeyecekse, haklar hiyerarşisi ile sesleri kısılıp, talepleri geri çevrilmeyecekse, şu ya da bu kimlik bırakalım sistemin olsun, o kimliklerin içine sığmayan yeterince eşcinsel her zaman olacaktır.

Eşcinseller, 1 Mayıs meydanlarında olsun, savaş karşıtı mitinglerde olsun ulaşabildikleri, yetişebildikleri her yerde sol muhalefetle yan yana durmaya çalıştı. Yeter ki sol, kendi içlerindeki eşcinsellerin ortaya çıkmalarına ve kendilerini ifade etmelerine olanak yaratsın...

Sol Neremizden Geçer?

Cihan Hüröğlü

Politik kavramlara başımız fena dertte. Sağımız solumuz sobelenmiş durumda. Tek boyutlu düşünebilen akıllar, politik anlamda kendini az da olsa kanıtlamayı başarmış her mücadeleyi düz bir sağ-sol çizgi üzerinde bir yerlere oturtmadan rahat edemiyorlar. Kendimizi ifade ederken bu yüzden sağ sol kavramlarını kullanmadan kendimizi açıklamadığımızı hissediyoruz bazen. Politik duruşların birden çok boyutlu evrenlerde tartışılması gerektiğini düşünürken bu sağ-sol tartışmasında biraz köşeye sıkışmış gibi hissetsek de kavramların hepten reddi de bizi bazı önemli perspektiflerden yoksun bırakıyor.

Derdimizin “sol” tarafta olduğuna yönelik bir şüphe yok. LGBTT bireyler ya da LGBTT bireylerin mecalini anlayabilenler olarak bir araya geldiğimiz hareketimizin derdi toplumu dönüştürmek. Buraya kadar muhafazakârlığı ifade eden sağ tarafta olmadığımız net. Ancak kimine göre Fransız devriminde kimine göre de daha önce İngiltere’de ortaya çıkmış bu basit değişimden yana olma-olmama meselesinden farklı bir şeyi ifade ediyoruz sol derken oldukça uzun bir zamandır.

LGBTT hareketinin ortaya çıkabilmesi için toplumsal dönüşüm yanlıları anlamında “sol”un öncü olarak bir alan açmış olduğunu söylemek sanırım abartmak olmaz. Bu nedenle pek çoğumuz zaten var olan görece değişken sol duyarlılıklarımız üzerinden bu alanı genişletmeyi başardık. Gerek anarşist, gerek sosyalist, gerekse sosyal demokrat refleksler bu alanın açılmasında ve de bizim de genişletme olanağı bulmamızda rol oynadı. İşte burada iki boyutun yetmediği bir tartışma düzeyine giriyoruz. Oldukça değişimden yana olan ama hiçbir şekilde solda tarif edilemeyecek liberal partiler ve gruplar ortaya çıkmaları ile beraber farklı kimliklerin ve biraz bilgi edindikten sonra da LGBTT kimliklerin de destekçisi olmaya başladılar. İşte bizim gerçekliğimizde “gerçek solu bulma” kaygımız biraz buradan başlıyor.

Elbette Hollanda'daki kimi muhafazakâr partilerin LGBTT kimlik savunmasını göçmen düşmanlığına alet etmeleri, yani Türkiye için henüz anlaşılabilir bir şekilde LGBTT kimliğini savunarak muhafazakârlıklarını ifade etmeleri ya da Türkiye'de sol geleneğin bir parçası biline gelmiş muhafazakâr sosyalistlerin LGBTT kimlikleri batı çıkışlı bir yozlaşma görecelik düşmanlaşmaları, kimimizin sağını solunu şaşırmasında rol oynamış olsa gerek. Ancak bütün bunlar liberal akımın yarattığı kafa karışıklıklarından ve buna karşı almamız gereken tavırdan daha önemli görünmüyor.

Liberal akımın bizim için oluşturduğu en büyük tehlike, politik her türlü mücadeleyi kimlik hakları mücadelesini de içerecek şekilde ekonomik köklerinden ayrı olarak savunmanın dilini oluşturmaya çalışması oldu. Bu yüzden ilk olarak ekonomi-politik olarak çıkmış bir bilimi ana-akım akademi bugün iki ayrı bilim dalı zannederek yalpalamaya devam ediyor. Bizim de bunun karşısında ilk refleksimizin her türlü hak mücadelesinin ekonomik bağlamını, konuya geri bağlamak olduğunu unutmamamız gerekiyor.

LGBTT hareketinin Türkiye'deki temel bileşenlerinin bugüne kadar bu konuda belli bir duyarlılığı olduğunu söylemek mümkün. Sendikalarla beraber çalışma çabaları, kar amaçlı kurumlarla ilişkilerdeki dikkatli tavrımız ve ekonomik bağımsızlığımızı korumaya çalışarak temel etkinliklerimizi olabildiğince farklı sınıflardan insanların ulaşmasına engel olmayacak şekilde kurgulamamız bu çabalara örnek teşkil ediyor. Yine de bu alanda yeterli bir çaba olmadığı halen söylenebilir. Bu da gündemin peşinde koşmaktan bu konu hakkında yeterince teorik tartışmaya vakit ayıramamamızdan kaynaklanıyor.

Sırtımızı yaslamaya bayağı alışık olduğumuz insan hakları mücadelesinin bugünkü durumu dikkate değer. Temel metinlerinde malesef LGBTT bireyler ile ilgili bir madde bulunmayan ancak ek protokollerle belli bir LGBTT duyarlılığı ve görünürlüğü edinmiş insan hakları literatürü, çıkışından bu yana "liberal dünyanın bir aldatmacası" varsayılarak

belki biraz haksızca yıpratıldı. Ancak uygulamalar özelinde elbette bu eleştirinin haklılık payı yok değil. Evrensel Beyanname'nin devlet düzeyinde imzaya iki temel anlaşmaya bölünerek açılması aslında buna bir örnek görünümünde. Bilindiği üzere "Sivil ve Politik Haklar" ve "Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar" ikiz sözleşmelerinden ilki devletin vatandaşına yapamayacaklarını, yani özgürlükleri tanımlarken; ikinci anlaşma devletin bizim için yapmakla yükümlü oldukları haklarımızı konu alır. İşte buradaki ayırım liberal akımın hakları ekonomik temelinden ayırarak ifade etme çabasının kâğıda dökülmüş şeklidir.

Örneklendirecek olursak, anlaşmalardan sadece ilki ile kendini yükümlü tutan bir devlet belki LGBTT bireylerin sokakta polis şiddetine maruz kalmalarını engelleyebilecek, ancak bu devlet kendini evinden ayrımcılık yüzünden atılan LGBTT bir bireye beslenme, barınak, eğitim, sağlık gibi haklarını vermek ile yükümlü tutmayacak ve bu birey hayatta kalmak için nihayetinde herhangi illegal bir yola başvurmak zorunda kaldığında bu kişiyi yine yargılayarak hapsedebilecek. Bu örnek bize insan haklarının tamamen liberal kaygılardan yola çıktığını değil, ekonomik temellerinden ayrı tartışıldığında haklar söyleminin içinin ne kadar boşalabileceğine dair bir örnek teşkil ediyor. Buradan hareketle LGBTT hareketi söyleminde devleti sadece yanlış yaptıkları üzerinden değil, bu sorunların oluşmasını engellemek için elinde var olan kaynaklarla önceden yapmadıkları ile aktif olarak sorumlu tutacak söylemi geliştirmek, hareketi liberal çizgiden bir adım uzaklaştırarak bizi "sol" perspektifi pratik olarak hayata geçirmeye bir adım daha yakınlaştıracaktır.

Buraya kadar bahsedilen sol devletten talep eden, dolayısıyla da sosyal demokrat bir sol bakış açısı. Bu duruşun yazıda öncelenmesinin sebebi, bugünkü LGBTT hareketinin Türkiye'de temel olarak meyllettiği bir yöneliş oluşu. Gerek dava takipleri, gerekse anayasa, nefret suçları yasası kampanyaları, bu yönde atılmış önemli adımlar. Bununla birlikte LGBTT hareketinin sadece sosyal demokrat reflekslere sahip olduğunu söylemek de haksızlık olur. Bugüne kadar anarşist duyarlılıklarla başla-

yıp ve bu alışkanlıkları (örgütlenmiş iktidar karşıtlığı, yatay örgütlenme ilkesi, yerelcilik,vb.) yer yer sürdüren LGBTT hareketinin sendikalarla ve sosyalist örgütlenmelerle girdikleri işbirlikleri de sadece sosyal demokrat olarak yaftalanamaz.

Ancak bugün Türkiye solunda da var olan söylem karmaşası içerisinde LGBTT hareketi "toplumsal muhalefet"ın bir parçası olarak tanımlamak duruşumuzu ve önceliklerimizi daha muğlâklaştırmaktan başka işe yaramıyor. Toplumsal muhalefet kavramı ilk bakışta sol bir kavram gibi dursa bile, aslında baskı grupları, sivil toplum gibi liberal iktidarların içine gayet eklenmiş bir şekilde var olan tanımlamalara da gayet paralel duruyor.

Sosyal demokrat talep oluşturma biçimini konu almak gerekirse; bugün sosyalist solun ayırt edici özelliği iktidar talebidir ve emeğin iktidarını amaçlamayan bir sosyalist sol düşünülemez. LGBTT hareketinin ise emeğin iktidarından yana olup olmadığı yurtdışındaki pek çok örnekte de net olarak görüldüğü şekilde özsel olarak ortaya çıkan bir sonuç olmadı. Kendi hayat gerçekliğimizde kimlik mücadelesi ve cinsel özgürlükler için çalışırken bizim en temel amaçlarımızdan birisinin LGBTT bireylerin sadece liberal dünyanın haklarını elde ederek içerisinde özgür olarak yaşayabilecekleri bir dünyanın mümkün olmadığını olabildiğince zengin argümanlarla kanıtlamak olmalı. Çünkü her nasıl LGBTT bireylerin özgürlüğü heteroseksüellerin özgürlüğünü sağlayacaksa üst ve orta sınıf LGBTT bireylerin özgürlüğü de ancak alt sınıf LGBTT bireylerin özgürlüğü sayesinde mümkün olacak.

Bugün LGBTT hareketi diğer bütün kimlik hareketleri gibi ister istemez yeni toplumsal hareketlerin içine kısıldığı yere doğru sıkıştı. Yeni toplumsal hareketlerin daha çok bireyden ve bireyin ihtiyaçlarından yola çıkması sebebiyle, LGBTT hareketi için de, kaynakların adil paylaşım sorunu hareketin temel belirleyici çıkış noktalarından biri oldu. Onur haftası geleneğiyle söyleleşen herkese onurlu bir yaşam talebi ve ardından yukarıda sosyal demokrat talepler olarak bahsi geçen mal

ve hizmetlerden ayrımcılık yapılmaksızın herkesçe faydalanılmasının devlet tarafından güvence altına alınması ve bunun aracı olarak görülen ayrımcılığa uğramadan emeği satabilme hakkı LGBTT hareketinin gündemine yerleşti. Evlilik tartışmaları da özetinde LGBTT bireyler için bir eşit paylaşım stratejisi olarak görülmelidir.

Elbette bütün bu söylemler queer politikalarının genişletici perspektif tartışmalarına paralel olarak gelişti ve LGBTT hareketi içindeki dinamik bireyler sayesinde hiçbir zaman sadece kendi sorununa odaklanmış olarak kalmayıp pek çok alan üzerine söz üretmeye çalıştı, kendi özneliği ile benzerlikler kurarak yaşam ve etki alanını genişletti. Maalesef queer perspektif kimlik algısını özgürleştirse de kimlik mücadelesinin söylemini paylaşım alanından üretim alanında söz üretmeye evriltmedi. Çoğu sosyalist için bu çıkmaz yeni toplumsal hareketlerin, dolayısı ile kimlik hareketlerinin özünden kaynaklanan bir sorun olarak alındı ve bu mücadeleleri ikincil gösteren bir argüman oldu.

Üretim araçlarının el değiştirmesini sağlayacak devrimden önce cinsel devrimin olması gerekli midir bilinmez ama sol dediğimizde belki iki temel noktayı koymak gerekir: Öncelikle sol bir vicdan, daha spesifik olarak da bir empati meselesidir. LGBTT hareketi bütün eylemlilikleri ile diğer oluşumların gündemlerine olan ilgisi ve dayanışmaları sonucunda bu tanım çevresinden kendini oldukça yeterli görebilir. Ancak ikinci olarak sol, üretim alanında söz üretir ve emeğin iktidarını amaçlar. Bu anlamda sosyal demokrat talep ekseninde söylem üreten ya da anarşist reflekslerini canlı tutmaya çabalayan bir LGBTT hareketin de tam anlamıyla solda durduğunu söylemek biraz zor olabilir. Dahası sol üretim alanında söz üretmeye mecburken LGBTT kimliklerin kendilerini ifade etmeleri için bugün itildiği yer tüketim alanıdır. Etnik kimliklerin tarihi, geleneksel varoluşları, bu kimliklerin ifade biçimlerini tüketimden ve piyasadan görece bağımsızlaştırabilmişken; tarih boyunca zar zor birini bulabilmiş LGBTT bireylerin ortak gelenekler ile kendilerini ifade etmeleri oldukça zordur ve bölük pörçük grup davranışlarının ötesinde daha

Orada Kimse Var mı?

büyük bir bütüne, bir aidiyet ihtiyacındaki LBGTT bireylerin önündeki tek seçenek piyasadaki ortak tercihleri olabilmektedir. Bu yüzden solda duracak bir LBGTT hareketinin temel kaygı noktalarından bir tanesi de belki kimlik aidiyetlerini olabildiğince piyasadan bağımsızlaştıracak ama aynı zamanda, piyasa toplumu bireyselciliğine karşı kendi tutucu olmayan geleneklerini de üretmek olmalıdır.

Sosyalist solun temel odağı olan üretim alanında söz üretmek, artı değer nasıl üretileceği ile ilgilidir ki bu sürece cinsel kimliklerin özgülleşmesinin ekleyebileceği temel bir perspektifin olduğunu söylemek iddialı olabilir. Ancak LBGTT bireylerin varoluşlarını direktmesi kendi başına toplumdaki pek çok politik alanı dönüştürme potansiyeline sahiptir ve üretim alanı da bunun dışında değildir. Yıldırım Türker seneler önce "Bir kadın bir kadını, bir erkek bir erkeği sever. Kuracağınız ikinci cümle politik olacaktır" diye yazmıştı. Oysa biz yola çıktığımızda birinci cümlenin de zaten yeterince politik olduğuna emindik. Hem de soldan bir yerden...

LGBTT Bireylerin İnsan Hakları Alanında Yaşadıkları Sorunlar

Fırat Söyle

Türkiyeli LGBT bireylerin hak ve özgürlüklerini savunmak ve homofobiye dayalı ayrımcılığı aşmak amacıyla yıllar sonra bir araya gelen insan hakları mücadelesi veren hak savunucuları yeryüzüne çıktıklarında karşılarına devletin kimi kurumlarını gördüler. Olmayacak bir şey değil-di devletin karşı bir reflekste bulunması. Erkekten hoşlanan erkekler, kadından hoşlanan kadınlar, hem kadın hem de erkekten hoşlanan kadın ve erkekler ile bedenine sığmayarak isyan eden kadın ve erkekler artık yer altında yaşamamaya karar vermişlerdi bir kere. Özgürlük ve eşitlik talebini dile getiren “öteki” olanların haklarını savunan politik hareketler Türkiye’nin farklı yerlerinde ortaya çıkmaya başlamıştı 2006’larda Ankara Kaos GL, ardından Bursa Gökkuşuğu yine Ankara Pembe Hayat derneklerinin feshi için Dernekler İl Müdürlükleri soluğu adliyelerde almışlardı. Ancak savcılıklar bu talepleri reddedip herkesin örgütlenme hakkının olduğunu söyleyeceklerdi. Lambdaistanbul LGBTT Dayanışma Derneği ile Siyahpembeüçgenizmir LGBTT Dayanışma Derneği’nin doğumları sancılı olmuştur.

Açılan davalarda bu örgütlenmelerin hukuka ve ahlaka aykırı olduklarının yanında varoluş nedenlerini de yok saymaya çalışılmıştır. Oysaki örgütlenme hakkı kişinin içinde yaşadığı topluma ve toplumsal yaşama katılımını sağlayan en önemli kanallardan birisidir. Bu sayede tek başlarına seslerini gerektiği gibi duyuramayan bireyler toplanarak bir baskı grubu oluşturur ve kendi çıkarlarını doğrudan ilgilendiren konularda taleplerini etkili bir şekilde ortaya koyarlar. Hukuk savaşını elbette haktan hukuktan yana örgütlenmeler kazanacaktı uzunca bir süreden sonra. Kaos GL, Pembe Hayat ve Bursa Gökkuşuğu ile daha sonra da Lambdaistanbul ve Siyahpembeüçgen LGBT örgütlerinin feshi davaları nasıl bir hukuk sistemi içinde olduğumuzu gösterdi. İç mevzuatımızda LGBT bireylerinin örgütlenmesini engelleyen yasa maddeleri mevcut olmasına rağmen kamu idarecilerin kendi değer yargıları içinde örgüt-

lenme hakkına hanel getirme çabaları hukuk mücadelesini getirmiştir. Bu hukuk mücadelesi yeni mücadele alanları yaratırken farkındalık da sağlamış oldu. Başında olması gereken örgütlenme özgürlüğü, mahkemeler kararları ile sonunda sağlanmış oldu. Bundan sonraki süreçte dernekleşmek isteyen LGBT bireylerinin hiçbir sorunla karşılaşmamları gerekmektedir. Ancak ayrımcılığın diz boyu olduğu teamüllerde başımıza nelerin geleceğini kestirmek bazen güç olabilmektedir.

Temelinde önyargılar, gelenekler, dinsel inanışlar gibi düşünceler nedeni ile insanların kendileri gibi olmayanlara karşı geliştirdikleri somut veya soyut şekillerle kendini gösteren nefret söylemi son yıllarda daha da bir görünür hal almıştır. Toplumun farklı kaynaklarından beslenen “nefret söyleminin” cezai müeyyidesi olmaması ve gün geçtikçe farklı şekillerde tezahür etmesi yeni mağdurların ortaya çıkmasına sebebiyet vermektedir. Nefret söyleminin temelinde ırkçılık, etnik köken farklılığı, farklı cinsel yönelimlere ve cinsiyet kimliğine sahip insanlara karşı duyulan hisler vardır. Nefret söylemi içeren suçların yoğun olarak azınlık gruplara karşı işlendiği aşikârdır. Bu azınlık grupları içinde de her yönü ile mağdur edilen eşcinsel, biseksüel ve trans bireyler yer almaktadır (LGBT).

Dünyada gün geçtikçe daha çok görünür olan nefret söylemlerine karşı parlamentolar yasal düzenlemelere giderken Türkiye’de ise bu konu askıda hüküm olmaktan ileriye gidememektedir. Türkiye’deki siyasal partilerin ve karar vericilerin birçoğu, LGBTT söz konusu olduğunda, etik ve politik yükümlülüklerin farkında değilmiş gibi bir tavır takılmaktadır. Hatta sık sık toplumsal-dinsel önyargılara yaslanarak doğrudan ayrımcılık içeren ifadelere başvurup, homofobiyi meşrulaştırmanın da ötesinde nefret söylemini körüklemişlerdir.

Yakın bir zamanda Aileden Sorumlu Devlet Bakanı Kavaf’ın Hürriyet Gazetesi’ndeki “eşcinsellerin hasta olduğu ve tedavi edilmesi” yönündeki açıklaması başkaca suçları içerdiği gibi gazetedeki beyanları tamamen bir nefret söylemidir. Devlet Bakanı Kavaf’ın açıklamasını

fırsat bilen başka kişi ve gruplar nefret söylemlerini basın açıklaması ile dile getirirken Kavaf'ın açıklamasını desteklediklerini deklere etmişlerdir. Devlet Bakanı Kavaf'tan çok önceleri de aynı partiden ve başkaca kurumlardan isimlerin günün sözü olabilecek söylemleri ise şöyledir: Başbakan "Batı'dan ahlaksızlık aldık", TBMM Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu "Eşcinseller de eşitlik istiyor, verecek miyiz? Tabii ki vermeyeceğiz!", "Toplum henüz bu tür taleplere hazır değil", "Önümüzdeki yüzyılda belki olabilir", "Onlara iş veya ev vermeyenlere niye böyle yapıyorsun denemez". Beyoğlu 3. Asliye Hukuk Mahkemesi 29.05.2008 tarihli, 2007/190 Esas ve 2008/238 Karar Sayılı gerekçeli kararında "söz konusu farklı cinsel yönelim sahibi erkek ve kadınların azlığı ve bu tür taleplerin dillendirilmeye başlanması olgusunun çok kısa bir döneme tekabül etmesi ve hatta ülkemizin kırsal kesiminden ziyade sadece metropol şehirlerde ortaya çıkmış bulunması hususları hep bir arada değerlendirildiğinde, toplumun aşağı yukarı tamamına yakın bir kesimi tarafından tasvip edilmeyen, ahlaka ve edebe aykırılık olarak kabul edilen ve nitelendirilen bir yapı arz ettiği söylenebilir". İstanbul Fatih'te işlenen bir cinayetin haberi ile Fatih Cumhuriyet Savcılığı'nın soruşturma dosyasındaki olaya dair ifadeler nefret söylemlerinin insanların beyinlerinde nasıl yer edinmiş olduğunu görüyoruz. Gece saatlerinde iki trans kadının evine gelen üç kişinin saldırısı üzerine (bunlardan biri 1991 diğeri ise 1989 doğumludur) birisi önce boğazından sonrasında sırtından aldığı bıçak darbeleri sonucu ölürlen arkadaşı ise ensesinden aldığı bıçak darbeleri ile günlerce yoğun bakımda kalmıştır. Başka bir olayda Kuşadası'nda bir transı öldüren zanlının olay yerine gelen polis ve diğer kişilere "Nasıl, iyi etmişim değil mi? demesi ile Bursa'da bir transın kafasının kesilerek çöpe atılması son derece korkunçtur. Trans ve eşcinsel bireylere karşı nefret cinayetleri azımsanmayacak rakamlardadır. Cinayetlerin halen aynı şekillerde ve hislerde devam ediyor olması bir o kadar korkunçtur.

LGBT bireylerine karşı devam eden "nefret söylemi" ve "nefret cinayetleri" devam etmektedir. Nefret söyleminin ve bu söylemin ge-

tireceği cezai müeyyidenin Ceza Kanununda tanınması ile birçok farklı kesimin yasalarca korunacağı aşikârdır. Yürürlükteki Ceza Yasasının 216 maddesi “farklı birey ve gruplara” gerekli korumayı sağlamadığı gibi mağdur olan birey veya grupların aleyhine dönüşen bir madde olduğunu görebilmekteyiz. Eşcinsel ve trans bireylerin sıkça maruz kaldıkları nefret suçlarına yönelik esaslı bir müeyyidenin düzenlenmesi ile adalet uygulayıcılarının daha sağlıklı kararlar vereceği gibi sıkça yaşanan nefret suçlarında azalma olacağı bir gerçektir.

Yürürlükte olan yasal düzenlemeler ile ancak yaşam hakkının veya vücut bütünlüğünün ciddi ihlali durumunda ağır cezalar verilmektedir. Verilen bu cezalar çoğu zamanda “haksız tahrik” gibi sebeplerle indirilmektedir. Eşcinsel veya transseksüel birisi ile cinsel ilişkinin yaşanmasından sonra meydana gelen yaşam hakkı ihlalinde sanıklar kimi zaman adeta ödüllendirilmektedir. Ceza Yasasının 29 maddesi uygulanarak cezai indirimlere gidilmektedir. Haksız tahrik olarak lanse edilen ceza indiriminde nefret etme halinden bahsetmek olasıdır. Aynı suçun heteroseksüel bireye karşı uygulandığında cezanın en üst haddinden karar verileceği aşikârdır. Ancak mağdur LGBTT bireyi ise cezalandırmada normleştirme söz konusu olabilmektedir.

Genel ahlak adı altında LGBT bireylerin ifade hürriyeti çoğu zaman engellenmektedir. Kaos GL Dergisinin 28. Sayısının toplatılması, çeşitli yayınlardan çıkan kitapların sansürlenmesi, LGBT bireylerine yönelik hizmet veren çeşitli internet sitelerinin erişimlerinin engellenmesi ile 2007 tarihli 5651 Sayılı Kanun ile internet cafelere sansür getirilmesi gibi. İnternet cafelere getirilen sansür ile binlerce web sitenin engellenmesi söz konusudur. Bu durum temek hak ve hürriyetlere aykırı bir durum olup genel ahlak adı altında LGBTT bireylerin sosyalleşmeleri, bilgiye erişimi gibi pek çok konuda engellemeler olmaktadır.

Devletin kendi yarattığı ayrımcılıklardan biriside eşcinsel bireylerin çalışma hayatına yöneliktir. Devlet memuru olarak çalışan eşcinsel bireyler “devlet memuru olma vakarına uygun olmadıkları gerekçesi

ile eşcinsel erkeklerin işine son verebilmektedir. 657 Sayılı Kanunun 125. maddesi gereğince " devlet memuru olma vakarına aykırı" olarak görülen eşcinsellik devlet memurluğundan çıkarılma cezası ile cezalandırılmaktadır. Maalesef bu idari kararlar mahkemeler tarafından onay görmektedir. İstanbul İdare Mahkemelerinden birisinin yakın tarihli bir kararında aynen şu ifade yer almaktadır: "eşcinsellerin devam ettiği gece kulüplerine gitmesi ve değişik zamanlarda veya yerlerde bu kişilerle konuşması, arkadaşlık etmesi yürütülen meslek ve devlet memuriyeti ile bağdaşmayan nitelikte fiiller olduğunun kabulü gerektiğinden davanın reddine" şeklinde karar vermiştir. Heteroseksüel bireylerin bu gibi davranışları devlet memuru olma vakarına uygun iken eşcinsel bireylerin aykırı olmasını sadece ayrımcılıkla açıklayamayız. Bu ayrımcılığın temelinde nefret etme durumu söz konusudur. Transseksüel bir kadının çalıştığı kurumdaki tuvaleti kullanabileceğinden dolayı (kurum amirinin eşi bu tuvaleti de kullanmasından kaynaklı) mevzuata aykırı bir şekilde başka bir şehre atanması yapılmış ancak mahkeme kararı ile durum düzeltilmiştir.

LGBT bireylerinin karşılaştıkları diğer bir olumsuz durum ise çalışma hayatlarındadır. Gerek kamuda gerekse özelde çalışan LGBT bireyler cinsel yönelimlerinden ve cinsiyet kimliklerinden dolayı açık bir şekilde ayrımcılığa uğramaktadırlar. Çalışma hayatındaki trans bireylerin ancak kamuda çalışabildikleri fakat amirlerinin keyfi muamelelerine çokça maruz kaldıklarını ifade edebiliriz. Transfobik tavır ve düşünceler trans bireylerin çalışma hayatında olumsuzluklar yaratmaktadır. Mevzuata aykırı atamalar sıkça rastlanan durumdur.

Çalışma hayatındaki LGBT bireylerin cinsel yönelimlerinin bir şekilde açığa çıkması ile gerek kamuda çalışanlar ile özelde çalışanların çalışma hayatları sona erdirilmektedir. Devlet personeli olarak çalışan LGBT bireyler 657 Sayılı Devlet Memurları Kanununda açıkça belirtilmemiş olmasına rağmen bu yasanın 125 maddesine dayanılarak "devlet memurluğundan çıkarma" cezası ile karşı karşıya kalmaktadırlar. LGBT

bireylerin devlet memurluğundan çıkarılmalarındaki tek gerekçe "LGB olma devlet memurluğu ile bağdaşmayan bir durum olduğu" yönündedir. Çorum İdare Mahkemesinin yeni bir kararında eşcinselliğin devlet memuru olma vakarına aykırı olduğunu ifade ederek bir kamu personeli devlet memurluğundan çıkarma cezasını onaylamıştır. Buna benzer başka bir davada eşcinsel kimliğinden dolayı bir polis memuru devlet memurluğundan çıkarma cezası ile cezalandırılmış ve Danıştay'da eşcinselliğin devlet memuru olma vakarına aykırı olduğunu belirterek ayrımcılığa imza atmıştır.

Özel işyerlerinde çalışanlara karşı ayrımcılık farklı şekillerde ortaya çıkmaktadır. İşverenler, mevzuata uygun hareket ederek "farklı" cinsel yönelimdeki çalışanlar üzerinde mobing uygulayarak istifa etmeleri sağlanmaktadır. Ayrıca LGB bireyleri zorla veya şantajlarla istifa etmeleri söz konusu olabilmektedir.

Trans bireylere halen devam eden keyfi ve ayrımcı bir uygulamada emniyet görevlilerinden gelmektedir. Trans bireylerin, sosyal yaşamdan soyutlamaya çalışan ve görünürlüklerinden "rahatsız olan" emniyet görevlileri trans bireyleri idari para cezaları ile cezalandırmaktadır. Sosyal alanda yer almaya çalışan trans bireylerine karşı Kabahatler Kanunu ile Karayolları Trafik Kanununun 68. maddesinden istinaden idari para cezaları kesilmektedir. En nihayetinde sex işçiliği yaparak hayatlarını idame etmeye çalışan bireylere karşı bu idari para cezası ile cezalandırılmaları bu bireyleri yoksulluğa ve sefaletle sürüklemektedir. Bu keyfi ve ayrımcı idari para cezalarına, yasal süresi içinde sulh ceza mahkemelerinde itirazları söz konusu olduğunda iptalleri söz konusu olabilmektedir. İdarecilerin keyfi ve ayrımcı tutumları çoğu zaman mahkeme kararları ile iptal edilmektedir.

Eşcinsel erkeklerin maruz kaldıkları diğer bir hukuksuzluk da askertlik süreci içinde karşılaştıkları durumlardır. TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliğindeki düzenlemelerden birisi de eşcinsel erkeklerin "hasta" olarak görüldüğü ve kamuoyunda çürük olarak bilinen askerliğe elve-

rişli değildir raporuna giden süreç ile bu raporun alınmasından sonra eşcinsel bireylerin karşı karşıya kaldığı ayrımcılıklardan bahsedebiliriz. Eşcinsellik, Sağlık Yetenek Yönetmeliği'ne göre ise bir psikoseksüel bozukluk olarak kabul ediliyor. TSK Sağlık Yeteneği Yönetmeliği 17. maddesi ve devamında "seksüel davranış bozukluklarının askerlik ortamında bilinerek sakıncalara yol açması, bu durumun kıt'a anketi veya resmî belgelerle saptanması gereklidir" ifadesi ile anal muayene, pornografik fotoğraflar, çeşitli testlerle bu hal tespit edilmeye çalışılmakta ve eşcinsellere yönelik bir cezalandırma mekanizması da oluşmaktadır. Askerliğe elverişli değildir raporu alımında temel hak ve hürriyetler ile özel hayatın gizliliği ihlal edilmektedir. İnsan haklarına aykırı olan bu durumun bir an önce yasal düzenlemelerle giderilmeli ve askerliğin zorunlu olmaktan çıkarılması gereklidir.

Yaşam hakkı, temel hak ve hürriyetler gibi pek çok konuda mağdur edilen LGBT bireyler her geçen gün daha çok görünür olmakta, örgütlenmekte ve eşitlik taleplerini daha yoğun olarak dillendirmektedir. Uluslararası ve ulusal mevzuatın hayatın gerisinde kalması ile ortaya çıkan pek çok ihtiyaca cevap verebilecek yasal düzenlemelerin yapılması gereklidir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin pek çok kararı bu yasal düzenlemelerin nasıl yapılması gerektiğini göstermektedir. AİHM, son yıllarda LGBTT bireylerinin ihtiyaçlarına cevap verebilecek kararlar verirken birçok devleti de ayrımcı politika ve yasalarından dolayı cezalandırmaktadır. Yasal düzenlemelerin acil bir ihtiyaç olması ile birlikte yasalarda var olan ucu her yöne açık olan genel ahlak ve Türk aile yapısı ibarelerinin somutlaştırılması ile birlikte ayrımcı olmaktan çıkarılmaları gerekmektedir. Bu sadece LGBT bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin korunmasının değil Türkiye toplumunun başta erkeklik ideolojisi üzere bir dizi önyargısıyla yüzleşebilmesinin ve onları aşabilmesinin önkoşuludur.

Hrant Dink ile Rahip Santoro Cinayetleri, Sivas, Malatya ve Gazi Katliamları gibi birçok eşcinsel ve transseksüel cinayetlerinin temelinde nefret vardır. Nefret suçları ile mücadelede yasal düzenlemenin elzem

Orada Kimse Var mı?

olduğu kadar yargıdan hükümete, milletvekillerine, polise, jandarmaya, öğretmene ve duyarlı insanlara ihtiyaç bulunmaktadır. Yargı kararlarında bu nefrete dair hiçbir tolerans tanımamalıdır ki, mağdur bireyler ile mağdur olma potansiyelinde olanlar kimliklerini rahatça yaşayabilsinler. Bunun içinde sevgili Rakel Dink'in söylediği gibi " Bir bebekten bir katil yaratan karanlığı sorgulamadan hiçbir şey yapılmaz kardeşlerim" bu nedenle nefret söyleminin ve suçlarının en aza indirecek çalışmaların hayati öneme sahip olduğu aşikârdır.

Erkeklerle Sevişen Lezbiyenlik

Nevin Öztop

“İnsanlık için hayırlı işler adına kullanayım” dediğimiz internetin bazen öyle yerlerine giriyoruz ki, çıkmak bilmiyor, çıkasımız gelmiyor, çıkmıyoruz... Entelektüel lak-lak sitelerine adım atmayagörün, sosyolojik bir çarpımsayonu karşılıyor memleket hallerinin.

Bu lak-lak’lıktan epey payını almış “biseksüel/lik” kavramı için yine arama motorlarına dadandım ve karşıma çıkanlardan yola çıkarak, yazımı yazmaya niyetlendim. Evet, bu lak-lak’lardan ilham alınıyor pekâlâ ama “acaba ben en baştan böyle yazmaya mı niyetlenmişim...” demeden de edemiyor insan, ne yalan söyleyeyim... Gelin beraber bakalım, biseksüellere nelerin fırlatıldığına...

“Ne yardan, ne serden geçener”, “bir taşla iki kuş vuranlar”, “hümanizmin bokunu çıkaranlar”, “kız/oğlan fark etmez; sağlıklı olsun da...’cılar”, “maymun iştahlılar”, “ne istediğini bilmeyenler”, “çift-kasetçalarlar”, “dengeli beslenenler”, “cinsel-şımarıklar”...

Aslına bakılırsa, havaya transfobi ve homofobi kusanların suratlarına fırlatılacak kelimelerimiz var: Transfobik! Homofobik! Allah bereket versin diyelim ve bir tahtaya vuralım bunun için... “Bifobik!” fırlatması ise, kullanılması gereken semptomlar* ne kadar bol olursa olsun, yalnızca belirli endikasyonların** eline merhem diye yutturabileceğiniz “ağırlıkta.” El, sapana gitmiyor. Kelime, her yere konulmuyor ve her yere girmiyor, ne “eşcinsel camia”da ne de “hetero dünya”da... Bu da, iki ucu fobili değneğin ortasında bir yerde durma jimnastiğine alışmanız gerektiğinin Türkçesi. “Hetero dünya”nın fobisinden nasibini alan ve eşcinselliğin keşişme kümesiyle pek de keşişemeyen bir ikilik: biseksüellik. Dikkat gerektiren, bir o yana/bir bu yana yalpalamamayı şart koşan bir terazi, gramların ve dirhemlerin önemli olduğu...

Şebnem Scheffer’in, kendisiyle oral/vajinal/anal seks yapmak isteyenlerin bütünü için kullandığı bir kelime olarak gündemimize girdi

biseksüellik ve onun sayesinde bifobikler için de Hormonlu Domatesler dağıtmaya başladı "eşcinsel hareketi"miz -sağ olsun. Kendimin, bifobi kelimesi ile ne zaman tanıştığı değil de biseksüel kelimesi ile ne zaman haşır neşir olduğunun tarihi pek de eskilere gitmiyor aslında. Bu iki kelimenin, benle tanışmalarının arasında da çok büyük bir zaman diliminin olmadığı gibi.

"Biseksüel"e, "biyoseksüel" demişliğim var ilk olarak. Zaman evrildi. Ben, beni tanımlayana ayak uydurdum. Beni tanımlayan bende anlam buldu. Zamanla ne eşcinselliğe ne de heteroseksüelliğe benzeyen bir "biseksüellik"in içinde yaşar oldum. Hatta aylar önce, biseksüellerin Joan of Arc'ına benzetildiğim bile oldu -korkarım- ve bu da, "açılmış" biseksüel heykel sayılarının azlığından kök ve ilham alan bir betimleme olarak geçti kendi aktivizm tarihime... Şiddetin kraliçesinin adı ile anılmak, "biyoseksüel" ile yola ilk adımını atan birisi için bir ilham kaynağı ve başarı olarak da not düşülebilir gerçi, kim bilir...

Başlığın ömrü uzun olsun; bendeki biseksüelliğin cinsiyetinin kadın olduğunu fark edenlerimiz olmuştur. Cinselliğin, hangi cinsiyete biçilmiş bir kaftan ve hangi cinsiyetin -doğum ile birlikte- eline tutuşturulan bir doğum hakkı olduğunun kafamda kendiliğinden betimlenmesi ile fırlamış bir başlık; öyle ki, 3. paragrafımın bitiminde fark ettim, lafımın nereye gittiğini... Kafamdaki erkekliğin cinselliğinin, tarafımcı isme bile gerek duymadığının itiraf zamanı bu aslında. Biseksüel erkeklerin "evli" (ve belki de "çocuklu çocuklu") sıfatlarına sahip olanlarının, -en kötü ihtimalle- "erkek dostunun" hayallerini, kendi mutlu aile tablosuyla zımparalayabileceği; sevdiceğini nikâh şahidi yapabileceği; ona, bolca çocuğunu okşatabileceği; karısına "katlanması" gerektiğinin sürekli alt-yazısını geçebileceği; bolca can yakabileceği ve "yanamı görür Allah"layabileceği bir biseksüellik evrelerinden geçtiklerini hayal edebiliyorum yalnızca. Biseksüellik, durmaksızın giden bir heteroseksüelliğin arasına yerleştirilmiş bir fındık-fıstık abidesi. Biseksüellik, heteroseksüelliğin, dizginlerini belirli alanlarda elden bıraktığı, hatta onu da

asla "ibneleşme"den yaptığı bir erkek erkeğe münasebet. Biseksüellik, "erkekliliğini" kaybedenin, o erkekliliği kaybedeli çok oldu, erkekliliğini zaten pekiştirenin de önüne konan "içine ekmek doğranmış süt"e benzer yumuşaklıkla taçlandırıldığı, sonu gelmez bir lale devri. Biseksüellik, biseksüelleşmeyi gerektirmeyen bir biseksüellik mercii. Kadını biseksüelliğinin bende bulduğu yankı ise, tam zamanlı lezbiyenlik ve arada sırada sapıtıp erkeklerin penisine tapma kipi. Yalnızca lezbiyen olduğuna ve ara sıra da gönülün erkeklere kaptırıldığı bir "cinsellenme" tekniği. Ya da işte tam da böyle bir şey, kendi biseksüelliğime yapılan çoğu üstü-bile-kapalı-olmayan göndermeler...

Bifobiden bahsederken mağdur bir dil kullanmamaya özen göstermek, en az sağlıklı beslenmek kadar önemli. Zira aksini yapmak, biseksüelliği henüz tanımlayamadan, bifobi konusunda ahkâm kesmeye benzeyecek; sonunda, "bifobi"den çok, "biseksüellik"i 3. boyutu boşaltılacak. "Asabı bozan" mevzuu, görünmemek, göze/dişe gelmemek, eşcinsel ve "hetero" dünyayı tatmin edememek ve biseksüel sıfatının altını her çizmek istediğinde, elinde silgiyle seni bekleyenlerin olduğunu görmek... Mağdur dilinden uzak tutmaya çalıştığım bir asabiyet haliyle de yazının özlü hikâyesini anlatmak isterim, dinlerseniz.

"Camia" içinde bir tanışma sırasında, "tam olarak ne" olduğum sorulmuştu. "Lezbiyen misin?" sorusunu, ani bir refleks ile "Tabii ki hayır"ladım. "Heterosun o zaman." sorusunu katiben "Hâşâ"ladım. "Tamaaaam, anladım o zaman. Aseksüelsin." dendi ve kendimi anında yarımın alınacaklar-listesine ekledim ve buzdolabına yapıştırdım.

*Belirti

**Tıbbi bir müdahale ya da cerrahi girişimin gereklilik sebebi

Her Türk Asker Doğar

Umut Güner

Bizlere hep sorarlar, eşcinsel olduğunu ilk ne zaman fark ettin, diye... İlk ne zaman fark ettiğimi hatırlamıyorum ama eşcinselliğimin benim için ne zaman sorun olacağını daha küçücük bir çocukken fark etmiştim. "Her Türk Asker Doğar" naralarını ilk duyduğumda bir gün askere gideceğim gerçeği ile karşılaşmıştım. Sanırım ilkokuldaydım. İlkokuldan üniversiteye gittiğim ilk güne dek "askere alınıyorum" hissi peşimi hiç bırakmadı. Bunları yaşarken eşcinsellerin askerlikle ilgili kötü deneyimlerinden haberim yoktu. Hatta eşcinselliğimin kimliğimin bir parçası olduğundan da... Eşcinselliğimi mahallede komşunun oğlu ile yaşadığım güzel bir kaç dakikadan ibaret sanıyordum. Büyüdükçe, eşcinselliğim benim dışımda bir soruna dönüştü ve komşunun oğulları ile arkadaşları, ailem ile arkadaşları, öğretmenlerim ile arkadaşlarının derdi olmaya başladı. Üniversite yıllarında da sanırım benim arkadaşlarımdan derdi olmuştu. Eşcinselliğimle yüzleşmem bir gün askere gideceğim gerçeği ile yüzleşmemden daha kolay oldu ama. 'Askerlik meselesi'ni hep öteledim çünkü. Kendimden, bütün gerçeklerimden uzak tuttum. Sanki hiçbir zaman o askerlik yaşına gelmeyecektim. Kaos GL'de çalışmaya başladıktan sonra, eşcinsellerin) şehir efsanesine dönüşen askerlik öyküleriyle tanıştım. Bu öyküler pornografik fotoğraf verenlerden anal muayeneye girenlere kadar çeşitleniyordu. Karşılaştığımız psikiyatrin homofobisi ile yaratıcılığı harmanlanıyordu bedeninizin üstünde...

Hayırsız Cuma

Bugüne dek rapor alma sürecindeki pek çok eşcinsel, cinsel ilişkiye girerken çekilmiş olması şart koşulan fotoğraflarda oynayacak birini bulmak ya da ailesine mektup gidip gitmeyeceğini öğrenmek için çaldı Kaos GL'nin kapısını. Bu karşılaşmalarda onlarca eşcinselle askerlik raporu alma sürecinde neler yaşayabileceklerini anlatan ben kendi raporumu alma sürecimi yaşadktan sonra anlattığım/anlattığımız her şeyin

ne kadar boş olduğunu fark ettim. Karakolun bıraktığı not kâğıdından öğrendim yoklama kaçağı olduğumu ve bir panik hali sardı beni. Bir cuma günü gittim askerlik şubesine ve beni hemen alıp asker ocağına yerleştirmeyeceklerini öğrendim. Öğleden sonra olduğu için ancak gerekli belgeleri hazırlamakla geçti zaman.

Kendimden utandığım hafta sonu

Askerlik anıları gibi eşcinsellerin de rapor alma süreçleri kâbuslarla dolu sanırım. “Hastaneye gitmeden efemine gösterecek bir şeyler giy”, “ayva tüylerini kes”, “kadın gibi davran” önerilerinin işe yaramadığını düşünen biri olarak cumartesi sabahı “vücudumun kıllarından nasıl kurtulabilirim” diye uyandım. Lokman Hekim’den aldığım hamamotu ile bütün vücudumu temizledim. Temizlendim mi, kendimden mi uzaklaştım bilmiyorum. Sevgilimin görmesine izin vermedim önce. Benim bu rahatsızlığımı gören sevgilim ise yalnız olmadığımı, yanımda olduğumu kanıtlamak istercesine vücudundaki bütün tüylerini kesti. Evet, yalnız değildim.

Hava hastanesinden rapor değil hava aldık

Pazartesi sabahı askerlik şubesine yaptığım ziyaret yıllanmış askerlik korkusu ile bir kez daha yüz yüze getirdi beni. Askerlik şubesindeki doktora “Psikiyatriye sevkimi istiyorum” dediğimde yanımda iki asker adayı daha vardı. Doktor, neden diye sorduğunda “Ben eşcinselim, o yüzden” dedim. Birkaç dakika beklettikten sonra benimle özel görüştü ve Hava Hastanesi’ne sevkimi verdi. Hava Hastanesi’nde aynı gerginliği yeniden yaşayacağımı düşünürken, hastaneye girerken sevgilimden ve travesti arkadaşım Buse’den kimlik alınması ve benden alınmaması beni iyice dehşete düşürdü. O an itibarıyla ordunun bir askeriydim artık.

Hava Hastanesi’nde doktorla ilk karşılaşmamız oldukça kötüydü. Neyin var, diye sordu, eşcinselim, dedim. Eşcinsellik de neymiş, dedi bu kez de. Ben yanıt vermeden Buse araya girdi ve “Ne diyor o, eş-

cinselliği bilmiyor muymuş?” dedi. Bu kısa görüşmenin arkasından ertesi gün tekrar aynı doktorla görüşmek için hastaneye gittik. Doktor bu sefer bir gün öncesine göre oldukça “kibar ve anlayışlı”ydı. Gülhane Hastanesi’ne sevk edebileceklerini söyledi. Böylece, Hava Hastanesi’nden raporumu değil havamı alarak Gülhane serüvenim başlamış oldu.

Gülmeyenhane

Gülhane’de psikiyatri kliniğine gider gitmez meraklı hemşire ve sivil erkek memurların ezici bakışlarıyla karşılaştım. Sevk kâğıdımı görünce servise haber vermeleri de gecikmedi. Serviste eşcinsel olduğu haberini duyan herkes gelip magazin programı izlermişçesine büyük bir iştah ve zevkle beni gözlediler.

İlk gün iki psikiyatr ile görüştüm; birincisi son derece kibar ve nazikti. Tam işlerim iyi gidecek diye düşünürken ikinci psikiyatr “kötü polis” rolüne çoktan bürünmüştü ve sorgusuna başladı. “Senin eşcinsel olduğun belli olmuyor” kuşkusuna “Eşcinsellik dışarıdan belli olmaz”, “Kıyafetlerin erkek giysileri ama” memnuniyetsizliğine “Ben size travesti veya transeksüel olduğumu söylemedim” dedim. “Eşcinselliğini gösteren belge var mı?” sorusuna da Kaos GL dergisini ve hakkımda açılan dava hakkında çıkan haberi gösterdim. Bunları yeterli bulmayıp “eşcinsel olduğum anlamına gelecek” başka bir belge istediğinde ise “Nasıl bir belgeden bahsediyorsunuz, açık konuşun” diye sordum.

Her soru iki ya da üç kez soruldu ama “Başka belgen var mı” sorusunda daha ısrarcı davrandılar ve ben de onlara aynı soruyu sordum: “Nasıl bir belge?”. Elbette biliyordum benden ne istediklerini: Cinsel ilişkide pasif rolünde oynayacağım bir resim. Ancak o görüntüyü verdiğiniz zaman eşcinsel olduğunuza inanıyorlardı ama bunun ahlaksızlığı altında kalmamak için de bu sefer “Bunlar senin özel hayatın bizi ilgilendirmez” diyebiliyorlardı. Oysa onca senenin deneyim aktarımı ile çok iyi biliyordum ki, rapor alacaksanız vesikalık fotoğraf vermeniz yeterlidir.

Reha Muhtar tadında homofobik show

Ertesi gün konseye girmek için yeniden hastanenin yolunu tuttum. Konsey için tam iki buçuk saat bekletildikten sonra nihayet içeriye girebildim. Bir gün önce görüştüğüm o iki psikiyatrin dışında üç kişi daha vardı. Bu beş kişi bana sorulmuş bütün o soruları yeniden ama yeniden sordular. Ben de yeniden ve yeniden aynı yanıtları verdim. Son olarak "Neden askere gitmek istemiyorsun?" diye sordular ve ben de "Şiddete ve ayrımcılığa uğrayacağımdan endişe ediyorum" dedim. Sanırım bunun ötesinde bir cümle kurmak anlamsız olacaktı. Konsey nihayetinde "ileri derecede psikoseksüel bozukluk" olduğu kanısına vardı ve heyete gönderilmek üzere bir rapor hazırladı.

Son Cuma

Cuma günü saat 13'te heyetin kapısında idim. İçeri girdim, bir doktor kimlik bilgilerimi doğruladı, askere alınmayacağımı ve dışarıda beklememi söyledi. Dışarıda iki saat bekledikten sonra raporumu aldım. Bir hafta önce korka korka gittiğim askerlik şubesine bu sefer koşa koşa gittim ve raporumu teslim ettim. Her şey bitmişti, evet. Artık benim de bir "çürük raporum" olmuştu ve şimdi sıra bir haftada 'çürümüş' biri olarak hayata kaldığım yerden nasıl devam edeceğimdeydi.

Trans Erkeklik

Berk İnan Berkant

Berk İnan: Biz daha geç erkek olarak algılanmaya başladığımız için, erkeklik deneyimini daha geç yaşıyoruz, erkeklik tornasına daha geç girdiğimizi söyleyebiliriz, en azından toplumun bize yaklaşması bakımından.

Bu açıkçası bizim bütün cinsiyet normlarını erkekliği kadınlığı analiz etmemize yardımcı olan bir durum. Ama herkes bunu bu şekilde benimsemiyor. Aktivist trans erkekler için bildiğim kadarıyla bu geçerli değil ama erkekliği, normatif erkekliği olduğu gibi benimseyen birçok trans erkek var.

Bu hayatın cilvesi olan avantaj bazılarımız biraz daha feminist diyemeyeceğim çünkü feminizm ile ilgili bu yönde tartışmalar var, kadın olmayan birinin feminist olamayacağını savunan düşünceler var, bu durum bizi biraz daha profeminist, feminizmi destekleyen insanlar yapabiliyor.

Biraz somutlaştırmak anlamında kendi deneyimimden bahsedebilirim. Benim toplumsal cinsiyet geçişim sırasında çok net olarak ilk gözüme çarpan erkeklerin kadınlara ve erkeklere farklı şekilde yol verdiği idi. İstiklalde yürüyorum bir kadın geçecek erkek hemen bir adım çekilip yol veriyor bir erkek geçecekse sarılıyor. Bana hiç tanımadığım adamlar o kadar çok sarıldı ki, şok geçirmiştım. Erkek görünümüne kavuştuğunuz toplumsal cinsiyet geçişi bölümü erkekliği öğrendiğimiz bölüm oluyor. Biyolojik bir erkeği babası tutar 5 yaşında berbere götürür. Tıraş olmayacaksa bile berber ortamını görsün diye, ya da maça götürür ben maça gitmişim gerçi ama berbere gitmemişim. Erkekliği çocuklar olduğu gibi kaydeder ya biraz böyle sorgulayıcı bir yaşa vardığında eğer varmışsan öğrendiğin için biraz daha sorgulayıcı olabiliyorsun erkeklelikle ilgili.

Tabi şunu belirtmek lazım erkeklik yeni üyelerine bir parmak bal çalıyor. Çünkü toplumda avantajlı bir konum olduğunu bilerek geliyor-

sun. Bazı şeylerde gayri ihtiyari öğrenilmiş toplumsal cinsiyet dolayısıyla daha farklı davrandığınız keşfediyorsunuz. Eğer o bilinç seviyesine ulaştıysanız bunu sorgulayıp altını oyuyorsunuz.

Bu insanlar trans erkeklik ile ilgili çok az şey biliyorlar. Bu görünmezlik sebebi ile tahmin kabiliyetleri de çok fazla olmuyor. Biz kendi hayatımızla ilgili bir şeyler anlatabilsek ancak onların soruları da ona göre şekillenir diye düşünüyorum.

Salon: Bu cinsiyet geçişi ameliyatında ilk nasıl oldu birinden onay almanız gerekiyor mu ya da ailenizle nasıldı o süreç?

Bir kere devlet herkesin cinselliği ile ilgili fikir beyan etme hakkı olduğunu düşünüyor ya transseksüellikle ilgili bu hat safhaya çıkıyor bu ilgisi. Bir kişinin transseksüel olup olmadığını açıklayan Benjamin kriterleri diye bir şey var psikiyatrisiler bu kriterlere bakarak bir buçuk yıl kadar sizi psikolojik takip altında tuttuktan sonra transseksüel olup olmadığınıza karar veriyorlar. Bu süreç iki yıldığı geçen sene bir buçuk yıla düşürüldü. Bu bir buçuk yılın 6 ayı geçtikten sonra ancak endokrinde hormon tedavisi görebiliyorsunuz.

Bu psikolojik takibin ilk baştaki hedefi, sizin kişilik bölünmesi gibi bir ruhsal rahatsızlığınız olup olmadığını anlamak. Daha sonrasında da toplumsal cinsiyet geçişi sırasında yaşayabileceğiniz gerek ailenizden gerek toplumdan kaynaklanan gerek işte okul yaşamınızda karşılaşacağınız problemlerle başa çıkma gücünüzü ölçmek eğer depresyona sürüklenirseniz ilaç tedavisine başlamak.

Türkiye’de 5 yıl boyunca psikolojik takipte olup hormona başlamamış insanlar da görüyoruz. Genellikle çok sık duyulan ameliyatların başarısız olma hikâyeleri var. Çünkü cerrahi bakımdan cerrahların denetlenmemesi gibi bir durum var. Tabi bu hem denetlenmeme hem muhtaç olma durumu yüzünden cerrahların fahiş fiyat uygulamaları var. Ankara, İstanbul Ege hem psikiyatrik takipte hem de transseksüallite ile ilgili bilgi anlamında en tecrübeli üniversiteler. Bunun dışında Antalya’da, Edirne’de, Adana’da, Malatya’da, Eskişehir’de var. Bu muhtaç olma

Orada Kimse Var mı?

durumu yüzünden Sosyal Güvenlik Kurumu hiç bir şekilde, hakkınız olmasına rağmen devreye sokmuyorlar. Bütün ameliyatlar için duyduğum en az 12 milyardı en fazla duyduğum 50 gibi bir şeydi. Trans kadınlar için biraz daha düşük bir meblağ daha uzun zamandır yapıldığı için. 18 yaş bütün ameliyatlar için olağan bir sınır, bunun dışında siz Benjamin kriterlerine göre yaş yine bir kriter ama siz (net değil) ama Türkiye’de henüz 16 yaş değil ama 18 yaş kriteri var.

Umut: Yurtdışında süreci 6-7 yaşına kadar indiren uygulamalar var. Geçen yıl 7 yaşında psikiyatri sürecine başlayan biri vardı yurtdışında.

Salon: Aile kendisi bir cinsiyet belirliyor çocuk için bilmediğim için soruyorum, her iki cinsiyetin özelliklerine de sahipse, tamam kız çocuğu olsun diyorlar kişi onun da travmasını da yaşayabiliyor.

Berk: Çift cinsiyetlilikten bahsediyorsun, bu dediğin 3-5 yaşında belirlenecek bir şeydir.

Salon: çocuk doğduğunda ilk altı ayda toplumsal olarak kendisinin cinsel kimliğinin kadın mı erkek mi olduğuna karar veriyor. Ondan sonraki süreçte psikiyatri açısından baktığında erkekse biyolojik cinsiyeti ve toplumsal kimliği de erkekse “normal” devam ediyor ama bedeni erkek ama toplumsal cinsiyet kimliği kadınsa transeksüel kimliğin oluşumu ortaya çıkıyor o da senin söylediğin gibi 5-6 yaşında şekilleniyor-muş. Ama ilk cinsiyet kimliğine dair fikri ilk 6 ayda oluşuyor.

Kadından erkeğe transeksüeller için genelde ameliyatlar 3 defada yapılıyor, ameliyat sayısı trans kadınlardan daha az olduğu için pahalı. Ameliyat sayısı daha fazla bir de bu yüzden pahalı. Hormonlara 6 aydan sonra başlıyorsun birden çok ilaç var. Erkeklerin taşıdığı bütün sağlık risklerini otomatik olarak üstlenmiş oluyorsun, tansiyon, kalp rahatsızlığı, kellik gibi.

Salon: Hormon kullanımı ne kadar sürüyor. O biraz da kişinin isteğine bağlı istediğin görünüme kavuştuyusan bira-

kabilirsin. Testesteron baskın hormondur, mesela trans kadınlarla trans erkeklerin görünmezlik bakımından ayıran en önemli şey de bu testesteronun baskın olmasıdır. Vücut bir defa testesteron salgıladığında bunun getirdiği omuz genişlemesi kas yapısı gibi şeyler geri alınamıyor. Salon: Örneğin erkeklik deneyimleri aynı zamanda mücadele içerisinde de o açılım sürecinde karşınıza çıkan zorluklar önyargılar neler, örneğin feminen bir geye çok rahatlıkla insanlar trans kadın aslında açılammış gibi bir yargıda bulunabiliyor, ama özellikle feminen bir kadın için transseksüelliğini söylemesi üzerine insanların sanki ortada büyük bir problem varmış gibi biz çözeriz havası olmuştu. ben şeyi merak ediyorum sonuçta o geçiş sürecinde hem çevrenizle politik insanlar tarafından yaşadığınız deneyimler, ya da nasıl aştınız onları merak ediyorum. Sonuçta hormonlar önemlidir ama trans erkeklik dendiğinde ilk aklımıza gelen şey süreçleri uzun uzun anlattırmak oluyor, bu da belki sizi sıkıyor olabilir zamanla. Çünkü trans kadın arkadaşlara biz daha az böyle davranıyoruz, hormonlarla ilgili bu kadar çok zoru sormuyoruz. O beni birazcık tedirgin etti.

Berk: Bu söylediğin şeyin sebebinin bütün cihandaki penis tutkusu olduğunu düşünüyorum ben. Ben annemle ve babamla konuştuğum zaman babamla özellikle konuştuğumda onun için infialdi yani. Ve ilk tepkisi şuydu sen erkek olamazsın nasıl oluyor olabiliyor mu? Bir de şey erkeklik çok sorgulanamaz v e ulu bir konum ya oraya gerçekten varılıp varılmayacağı merak ediliyor. Babamın söylediği şeylerden biri şuydu senin sünnet fotoğrafın olmayacak askerlik anın olmayacak, ben askere zaten gitmeyecektim. Senin çocuğun olmayacak dedi. Şimdi bunlar erkekliğin aşamaları erkek sünnet olu askere gider milli olur, evlenir baba olur, erkeklik bu durumda kabataslak tamamlanır. Trans erkekler öncelikle erkekler tarafından sorgulanıyor, kadınlar tarafından da sorgulanıyor işin komik tarafı. Yani o erkekliğin o ulu tarafına onlar da sahip çıkıyor. Benim en sık aldığım tepki inanmamaydı. Yok, canım gerçekten mi hiç anlaşılıyor, çok başarılı gibi tepkiler.

Orada Kimse Var mı?

Umut: Etkinlik yaptık İstanbul'da bir günü de beraber geçirdik, bu çocuk gey mi diyorum?

Umut'un bahsettiği etkinlikte ben organize ediyordum, ya sen hiç gey gibi durmuyorsun ama acaba biseksüel misin diye düşünüyordum, meğer transeksüelmışsin gibi tepkiler vardı, o kadar ciddi bir görünmezlik var yani.

Seçin: Örgütlenme içerisinde, LGBTt hareket içerisinde zorlandığınız kısımlar var mı?

Var, ben çok yalnız hissediyorum özellikle partilerde. Çok sıkıcı oluyor herkes kendi havasında kolileşiyor falan ben eve gideyim falan oluyorum. Örgütlenme alanında da görünür trans erkeklerin sayısının çok az olması çok fazla iş yükü demek oluyor. Trans erkekleri açılmaya da ikna edemiyoruz bir şekilde. O işte ağza çalınan baldan kaynaklanıyor bir miktarda. Canım ben anlaşılıyorum zaten niye ortalığı bulandırayım gibi düşünülüyor. Onun dışında genelde Voltrans Trans Erkek İnişiyatifi var, İstanbul'da. kemik yapısı beş kişiden oluşuyor en geniş haliyle on kişi eder, bunun on katı kadar sempatizan grubu var. Bir şey olduğu zaman birlikte tartışalım diyen, ya da trans politikası konusunda yardımlaşmak isteyenler iş yükünü bir anlamda hafifletmek isteyen insanlar oluyor, çok büyük zorluklarla karşılaştığımızı söyleyemeyeceğim açıkçası, dayanışma daha ağır basıyor.

Toprak: Ben Ankaralı bir transeksüel olarak böyle düşünmüyorum. LGBT'lerin içerisinde mücadele ediyorsanız ve siz tek bir trans erkekse-niz sizin hiç bir sorunuz yok, çünkü siz erkeksiniz. O anlamda sizin mücadele edilecek hiç bir şeyiniz yok gibi düşünülüyor. Eğer etmek zorundaysanız siz bunu istiyorsanız sizin bir grup kurmanız gerekiyor. LGBT bireyler sizinle beraber o erkekliğin transeksüel erkekliğin müca-delesini veriyorlar. O anlamda ben pek katılmıyorum maalesef.

Senin söylediğin üzerine benim aklıma da şu örnek geldi, trans de-nildiği zaman genel olarak anlaşılan erkekten kadına transeksüel seks

işçileri olduğu için, bir trans toplantısı yapmaya çalıştığımız zaman biz de aynı şekilde, sizin ne probleminiz var ki deniliyor, bizim keyfimiz gıcır, zaten anlaşılıyor, fuhuşa da zorlanmıyoruz, öldürülüyorsak, dayak yiyorsak da bunlar münferit bir iki olay yani. Çok ciddi ölümcül problemler varken biz böyle bir hiyerarşi kurmayın arkadaşlar dememize rağmen bunun sıkıntısı bazen biz de yaşıyoruz. Ama bu LGBT hareketten çok trans kadınların bize uyguladığı şiddet şeklinde görünüyor bana. Bu farklı şekilde de söylenebilir belki başka insanlar başka şekilde düşünüyor olabilir ama.

Umut: Aslında iki boyutlu bir şey var, transların kendi arasındaki iletişim ile ilgili bir sorun, LGBT hareket içerisinde tam tariflediğiniz gibi bir şey Toprak'ın dediği gibi. Bir de hani bu benim kendimle de ilgili bir şey Aras'la ilişkim üzerinden mesela Kaos da çok deneyimlediğim bir şey daha sonradan düşündüğümde, transseksüel seks işçisi kadınların toplumsal cinsiyet kimliğini ne kadar kurdukları ne kadar beslediklerini çok dert etmiyorum. Özel hayatında ya da benimle beraberken çok gözlemlemiyorum ama trans erkek söz konusu olduğunda oraya bir erkek lafı girdiğinde, sürekli erkekliği yeniden üretiyor mu diye gözlemlerken buluyorum kendimi. Bunu trans kadınlarla yaşamıyorum, bunu üretiyor mu üretmiyor mu diye dert etmiyorum, ama trans erkekler söz konusu olduğunda yeniden üretiyorlar mı acaba sorusunu daha çok sorduğumu görüyorum.

Toprak: Kendinize trans erkek diyorsunuz hormondan önceniz ve hormondan sonranız var. Hormondan önce iki arada bir dere de işte bu lezbiyen gibi görünüyorsunuz bütün lezbiyenlerin gözünde bu lezbiyensiniz arkadaşlarınız var. Hormon kullanmaya başlıyorsunuz kadın arkadaşlarınızı kaybediyorsunuz, neden erkekleşiyorsunuz, görünümde. Hormon kullanmaya başladıktan sonra bir tarafıyla erkeğin erkekliği ve onun ürettiği o erkek egosu ile mücadele etmeye çalışıyorsunuz. Bir taraftan da o kadınların sizin üzerinize geldiği " sen ataerkilliği besliyorsun" dediği yerle mücadele ediyorsunuz. Sizin kendinize ait hiç

Orada Kimse Var mı?

bir kişiliğiniz yok transeksüelsiniz sanki bir fabrikadan çıkmış gibisiniz hepimiz birbirinize benziyorsunuz, siz de erkekliği örnek olarak hareket ediyorsunuz gibi düşünülüyor. Erkekliği taklit ettiğiniz düşünülüyor sizin kendinize ait bir kişiliğiniz yokmuş gibi düşünülüyor. Ve bu sizin kendiniz sıkışmış hissetmenize neden oluyor aynı zamanda sizi yalnızlaştırıyor.

Aras: Sürekli bu toplumsal erkek olacaksınız, erkeksin gibi önyargılar yüzünden ben gey oldum mesela. Yani sırf böyle diyecekler diye bundan korktuğum için. Şöyle bir şey var bu benim gördüğüm bir şey feminist bir camianın içinden feminist kadınlar tarafından yapıldı demiyorum bu. Özel olarak benim yaşadığım bir şey bu bir grup feminist kadın tarafından şöyle suçlandığımı çok iyi biliyorum mesela, kaldı ki benim yani o geçiş aşamasını ben çok fazla yaşamadım, mesela hiç lezbiyen olmadım, ona dair pek bir deneyimim yok hiç deneyimim yok daha doğrusu. bu lezbiyen zannedilme dönemini yaşamadım ben ama şeyi çok iyi biliyorum sanırım bu kadınlığı ve erkekliği idealize etmeyle ilgili sanırım, orada da bir kadınlığı idealize etme durumu yüzünden kadınlık gibi kutsal bir şeyi terk ettin ona ihanet ettin gibi bir şeyle suçlanıyorsun. Ama bir taraftan da o erkekler imparatorluğuna zaten hiç bir zaman giremeyeceksin. Yani çift taraflı bir sıkışma var çünkü bu LGBT hareket içinde de böyle mesela benim üniversitedeyken ev arkadaşlarım erkekti ve onlar için mesela benim açılmam ile ilgili hiç bir sorun yoktu zaten biliyorlardı, 6 yaşından itibaren herkes bildiği için böyle bir açılma süreci yaşamadım. Ama onlara göre çünkü futbol izlemeyi sevmiyordum, o toplumsal erkekliği çağrıştıran hiçbir şeyi sevmiyorum, ama bunu LGBT harekete girdikten sonra tepkisel olarak yaptığım bazı şeyler var. Mesela cinsel yönelimimi söylememem tamamen buna bir tepki. Ama daha öncesinde futbol maçı izlememem tepki değildi gerçekten sevmiyordum. Ama işte heteroseksüel erkekler ev arkadaşlarıma göre bu yüzden çok da erkek değildim. Bahsettiğim kadın arkadaşlarım içinde kadınlığa ihanet eden bir hain durumundaydım, LGBT camia içinde de sürekli o erkekliği taklit edecek potansiyel

erkek oldun, erkekliğin bütün nimetlerinden yararlanıyorsun, erkek oldun değil daha doğrusu ben buraya geldiğimde zaten o trans geçiş dönemimi yaşamıştım. Potansiyel olarak sen kadın da döversin, küfürlü de konuşursun sen zaten şöylesindir diye çok ciddi bir önyargı yüzünden mesela işte buyurun beni gey yaptınız mesela. Kendim olmakta çok zorlandığım alanlar oluyor. Benim cinsel yönelimimi söylememem ya da insanların bunu sormasından rahatsız olmam ciddi şekilde rahatsız olmam tamamen politik bir şeydir. Benim yalnızca kadın sever biri olduğum üzerinden de bir önyargı var. Çünkü insanlar cinsel yönelimin cinsiyet kimliğinden çok farklı olduğunu ve ben cinsel yönelimimi söylemiyorum dediğin anda da heteroseksüel olmak zorunda değilim, buna dair bana bir şey geliştiremezsin bunun üzerinden bana baskı yapamazsın dediğim anda da kafalarda direk şeyi görüyorum, madem erkek sevecektin niye döndün ifadesini görüyorum. Hâlbuki benim anlatmaya çalıştığım şey kadın sevmek için erkek olmak gerekmeyeceği gibi erkek sevmek içinde kadın olmanın gerekmediği, o heteroseksist sistemi biz aslında LGBT hareket içersinde de çok fazla tekrarlıyoruz. Benim kiminle seviştiğim benim cinsiyet kimliğimle çok da alakalı bir şey değil. Ve bu benim üzerimdeki önyargıya karşı geliştirdiğim bir tepkidir.

Salon: mümkün olduğu kadar o alana girmemek sormamak yani pot kırmaktan korkuyorsun, yaklaşırken de endişe duyuyorum açıklçası, sormaktan korkuyorsun nasıl davranacağını da bilemiyorsun. Yani her sorduğunuz şey sorgulamak mıdır? O özel alana girmek midir?

Aras: beni heteroseksüel farz etmek ve bunun üzerinden bir şey devşirmek kesinlikle özel alana girmektir. Benimle bir insanın sosyalleşme şekli benim kiminle yattığım üzerinden kurgulanabilecek bir şey değildir çünkü ben insanlara böyle davranmıyorum. Seviştiği kişi üzerinden bir sosyalleşme geliştirmiyorum. Bunun biraz da kim tarafından ne şekilde söylendiği de önemli nasıl sorulduğu da belki önemlidir oradaki üslup da çok önemlidir. Trans kadınlar tarafından şu çok yapılan bir şey mesela sana göre ne var zaten erkeksin. Senin zaten sorun.

Şöyle bir hiyerarşiye gidiyor bu ben öldürülüyorum, ben seks işçiliği yapıyorum, benim ciddi sorunlarım var o yüzden senin hiç bir sorunun olamaz.

Barış: Trans erkek kelimesini bile birçok arkadaş ilk defa duyuyor. Daha yeni dolaşıma sokulmuş bir kelime çünkü. Bugüne kadar transeksüel üzerinden gidiyorduk ve transeksüel neydi biim için, seks işçisi kadın arkadaşlardı. Trans erkekler daha yeni birbirleriyle görüşüyorlar. Ben bile -o kadar içinde olmama rağmen- benim bile bir sürü tanımadığım trans erkek var. Benim bile derken Pembe Hayat'ta olmam üzerinden söylüyorum, Aras'ın söylediği hiç kimseye görünmeden derneğe girip çıkan, birileri geldiği zaman balkona saklanan, birçok insan var ve henüz daha yeni kendileri birbirleriyle konuşuyorlar.

Berk: Hem topluma karşı gizli olma durumu var hem de erkeklikte vardır ya kim daha uzağa işeyecek muhabbeti birazda o yüzden trans erkekler çok da bir araya gelemiyor gibi düşünüyorum ben. Onun ameliyatı başarılı olmuş bunun bilmem nesi güzel olmuş, gibi muhabbetler de alttan alta dönüyor.

Barış: Bir de işte hormon kullanma ve ameliyat üzerinden zaten bir sosyal alan var trans erkeklerde. Ama trans kadınlarda öyle değil. Sosyal hayat biraz daha ameliyat olma süreçleri üzerinden gidiyor trans erkeklerin.

Umut: Trans erkeklerin o geçiş aşamasına dair konuşuyor olmaları aslında Hollanda'daki trans kimliğinin kuruluşuyla da paralelmiş gibi geliyor. İş bitecek ve ben yoluma devam edeceğim sen yoluna devam edeceksin gibi bir yerden trans kimliğinin kurulması ile ilgili diye düşünüyorum. Bir de ek olarak LGBT harekette heteroseksüel olanlar ve olmayanların bir arada durma zorunluluğu var ya o bir arada durma zorunluluğu her zaman için bir ön koşul mudur? Trans erkekler için hem gey ve lezbiyenlerle kurdukları ilişkiler bu kadar yıpratıcı oluyorken hem de trans kadınlarla kurdukları ilişkiler bu kadar yıpratıcı oluyorken acaba trans erkeklerin kendi başına olma ve kendi örgütlenme pratikle-

ri bir öncelik olamaz mı sorusu da geliyor. Bir yandan biz size bilirkşi muamelesi yapıyoruz.

Barış: O zaman geylerde tek başına örgütlensin çünkü lezbiyenlerden çok farklı sorunları var.

Umut: Onu diyorum zaten ayrı örgütlenme pratiği sergilenebilir mi diyorum. Lezbiyenler zaten ayrıca toplanıyorlar zaten. Kaos'un ilk kuruluşunda geylerin gündemini takip ediyorduk çünkü geyler parkta gasp ediliyordu, polis gey barı basıyordu falan. Yasemin ve yeşimin de sürekli deneyimlerinde yazdığı şeydi üç sene sonra ben kendimi gey gibi hissediyordum güven parkta biri saldırıya uğradı mı diye düşünüyordum. Kendim gibi bir lezbiyeni nasıl bulurum ve o lezbiyenle nasıl deneyim paylaşımının ötesinde tırnak içersinde egemen olan azınlığın altında sorununu tartışıyorsun ve sorununu tartışırken de onu baz alarak tartışıyorsun. Sabahtan beri kurulan cümleler de trans kadınlar gibi öldürülmüyoruz, onu baz almaya gerek var mı diyorum. Ben mesela şeyi merak ediyorum ailenle ilişkin mesela bana çok ters hani erkek Fatma yüceltilir ama kız Ali hep aşağılanır, erkek Fatma'nın ev içinde de annesi ve babası tarafından yüceltildiğini düşünürken sen şey diyorsun benim babam hiç de öyle davranmadı diyorsun bu benim adıma yeni bir bilgi. Bu bilginin dolaşıma girmesi için de sizin bir arada duruyor olmanız belki o zorunlu birliktelikten daha önemli bir şeye işaret ediyor.

Berk: Aras'ın da kast ettiği ve benim de ondan anladığım şey açıkçası geçişle ilgili malumatı paylaşmak için birlikte bulunmaktan öte insani bir ilişki kurulmuyor. mesela bana Facebook'dan mail geliyor biliyorum İzmir'de yaşayan bir trans erkek naber nasılsın yok, hormona ne zaman başlayabilirim. Dur önce bir selam ver yani. Senin orada insani hiç bir değer yok sen orada bir kitapsın o bilgiyi sağlayacaksın, mademki aktivistsin söyleyeceksin arkadaş. Ben çağıracağım sen geleceksin gibi bir ilişki var. Trans kadınların arasında görmediğim bir şey bu mesela.

Toprak: Trans erkeklik daha yeni insanların ağzına dolanan bir kelime dedik ya bu gençlerin hiç biri kendini tanımıyor, kendine ne isim koyacaklarını bilmiyorlar. Ben ilk gazeteye çıktığımda Ankara dışından onlarca transeksüel erke geldi bana. Ailelerine ne olduklarını anlata-mamışlar, imam nikâhlı karısıyla falan gelen oldu. Bu insanlar bunu bilmiyorlar ve sen bunu anlatmak zorundasın. Birçok erkek transeksü-elin sorunu da şeydir aslında mavi kimliğimizi alalım, sakalımız çıksın sonra evlenelim kaçalım görünmez olalım. Erkek transeksüel olabilmen için ameliyat olman gerekiyormuş gibi görülüyor. Senin bedenine göre sen erkeksin. O bazı arkadaşlara göre ben ameliyat olmadığım için bazı süreçleri tamamlamadığım için adam gözünde ben bir türlü lez-biyenlikten kurtulamadım. Erkek transeksüellerle bir araya gelmek için çok da sabırlı olmak gerekiyor. Çünkü kendini tanımayan birine hem kendini hem onu anlatmaya çalışıyorsun. Biz geçen sene şahika yüksel-le tartışmıştık, benim çok marjinal düşündüğümü falan söylemişti. Bir insanın bedeninden nefret etmesi dolayısıyla kendinden nefret etmesi gerekiyor sanki.

Barış: ve de orada şöyle bir bilgi vermişti Şahika Yüksel, Türkiye'deki trans ameliyatlarının yüzde 60'ı trans erkek, ben ona çok şaşırmış-tım.

Salon: Evet, benim gözümde gey ve lezbiyenlerde travesti seks iş-çisi olan kişilerin maruz kaldığı olaylar farklı. Muhtemelen buldukları ekonomik sınıflar farklı pek çok farklı şeyleri var. Bence farklı ama bunları ayırtırmak da bizim elimizi güçlendiren bir mücadele şekli de-ğil bence. O yüzden bunların farklı gündemlerini almak vs. yani bence böyle bir yöntem bizi sadece mağduriyetimiz üzerinden örgütleyecek bir şey olur. Mağduriyet üzerinden de yapılacak örgütlenme de pek bir şey getirmez diye düşünüyorum. Eğer bir cinsiyet politikası güdüyorsak bu dönüşümü talep ediyorsak bence birlikte olmalıyız. Ben vicdani ret ile ilgili dünyada neler oluyor bununla ilgili bir şeyler hazırlıyordum o sırada şöyle bir şeye denk geldim mesela bazı transeksüel erkekler

askerlik yapmaları konusunda örgütleniyormuş, yani askerlik yapmak istiyorlar. Sizin nedir bu konuda bakış açınız?

Berk: Feminist arkadaşlar yanılıyorsam düzeltsinler kadın problemi ile ilgili de kadın olmayan insanlar da bir şekilde çalışabilir ama kadınların kapalı toplantıları vardır. Umut'un bahsettiği sanırım buydu. Kendi hikâyeni ortaya döküp o ortaklık duygusunu paylaştığın zaman birlikte hareket etmek çok daha kolay. Biz voltransı Eylül 2008'de ilk olarak bir araya getirdik, ama herhalde 2009 un mayısı falandı biz daha hiç bir şey yapmamıştık. Tek yaptığımız haftada bir toplanıyorduk benim başıma şu geldi geçen gün şöyle oldu bundan ibaretti. Acılarımızı trajikomik olayları okulu anneyi babayı okulu şunu bunu konuşarak geçti. Ve ondan sonra o güvenli bölge oluştuktan sonra iş çıkartma dönemi başlıyor, bu önemli bir şey. LGBT hareketin hep birlikte olması tabi ki önemli bir şey çünkü hepimiz sonuçta cinsel kimlik için bir şekilde hareket ediyoruz. Cinsiyet kimliği cinsel yönelim konularında mücadele ediyoruz. Ortak bir kulvardayız ama birer birer yerel olarak örgütlenmek ve onun kapsayıcı şekilde birlikte bulunması farklı bir şey.

Salon: Bu tartışmaya benzer bir tartışmayı geçen gün biseksüellik üzerinden yapmıştık, aslında fiziki koşullarda hareket en acil şey ne ise onu yapabiliyor. Bugün bir trans kadın öldürülüyorsa herkes dikkatini oraya yönlendiriyor ya da biri şiddete uğruyorsa o tarafa bakmaya başlıyor. Bu biraz aşamalandırma değil ama daha sonrasında lezbiyen ve biseksüel kadınlar biz görünmüyoruz ve tırnak içinde siz bize karşı hiyerarşi oluşturuyorsunuz bizim de önceliklerimiz var diye bir kıpırdanma olmuştu. En son biseksüeller arasında böyle bir tartışma olmuştu. Ya hetero olarak kabul ediliyoruz ya da yarı eşcinsel, biz nerede mücadele edeceğiz bizi kendi gördüğünüz yerden değerlendiriyorsunuz diyorduk. Trans erkeklerin ayrı örgütlenmesi ya da birlikte hareket etmesinden de öte insan kendisi gibi olanı görmek ister yani.

Berk: Ortak bir dil oluyor farklı bir dil oluyor sen daha bir şeyi anlatırken biliyor o adam yani o seni anlıyor onun getirdiği psikolojik

bir destek var bu nedenle yerel olarak örgütlenmek önemli. Askerlikle ilgili benim söyleyeceğim çok fazla bir şey yok. Çünkü benim bir kan rahatsızlığım var o yüzden muafım transeksüellerin askerlik yapması yasak olduğu için iki kere muafım. Bana hep soruyorlar gittiğim zaman soruyorlar askerlik yapıyor mu transeksüeller diye. Ben biyolojik bir erkek olsam da yapmayacaktım zaten hani sağlıklı bir erkek olsam da yapmazdım diyorum. Çünkü bunun ciddi bir vakit kaybı olduğunu düşünüyorum insanın en üretken çağında bir buçuk yılının çalındığını düşünüyorum ve yani mıntıka temizliği nedir. Ben üniversite mezunu mastırlı bir insanım. Bir torna tezgâhıdır askerlik o torna tezgâhına girmeden de vatan için bir şey yapmak icap ediyorsa illaki ben bunu dediğim gibi askeriyede mıntıka temizliği yapmadan ya da işte bir su-baya selam vermeden, bir komutana çay götürmeden de yapabilirim. Bu anlamda kamusal hizmet kavramına daha yakın duruyorum.

Aras: Benim askerliğe bakışım kesinlikle bu noktadan değil, senin üniversite okuyabilmenin sana yarattığı sınıfsal konumdan dolayı bunu reddetmek bana çok şey geliyor.

Umut: Ben öğretmenim ve pekâlâ nöbet tutmak yerine öğretmenlik yapabilirim anlamında okudum Berk'in dediğini.

Aras: Erkek olmanın erkekliğin tamamlanması gereken aşamalarından biri olarak görüyor trans erkekler tarafından, benim gözlemlediğim bu en azından bilmiyorum katılır mısınız? Sayı olarak zaten hani benim tanıdığım trans erkek sayısı 15-20 falan o yüzden çok fazla ciddi bir genelleme yapabilecek durumda değilim ama tanıdığım insanlar arasında en azından örgütlü olanları bunun dışında tutuyorum. Ama çok net görebiliyorum erkekliğin toplum tarafından onaylanmasının ciddi bir koşulu askerlik yapmak. Bu yüzden askerlik yapmak için can atan hatta bu uğurda işte yapacağı şeyleri hem kendisi için hem vatani için büyük bir fedakârlık olarak gören bir sürü trans erkek tanıyorum. Ve bir de ben trans erkeklerin örgütlenmesi ile ilgili bir şey söyleyeceğim az önce barış bahsetmişti. Derneğe gelmiyorlar, derneğe geldiklerinde

bir üst kata çıkıyorlar nereye geldikleri görülmesin diye, ondan sonra derneğe geliyorlar. Gelirken kapıyı çalmıyorlar kesinlikle aşağıdan telefon ediyorlar vs vs. ya da biri geldiği zaman balkona saklanıyorlar kaçıp gidiyorlar. Ben çok deneyimsiz biriyim, 1,5 yıldır bu hareketin içindeyim aktivist bile diyemiyorum kendime çaylağım. Ben bu yüzden ciddi bir depresyona girip ben beceriksiz bir adamım ve hiçbir şey yapamıyorum demiştim. Çünkü bu insanların derneğe gelmelerini en azından kapıyı çalarak derneğe gelmelerini bile sağlayamadım. Bu 12 kişiden bahsediyorum, aramızda şöyle bir şey vardı geldikleri zaman, dünyanın bütün erkekliği kendisinde toplanmış, beş tane adam falan gördüm karşımda oturmalar kalkmalar, lan herhalde dövecekler beni diye düşündüm. Hani bir aksesuar olarak şeyi bile söyleyebilirim buradan bile bir analiz çıkartılabilir neden üçünün elinde tespih vardı. Buradan da erkekliğe dair bir şey anlatılabilir. Ama şöyle bir şey var ben bu insanlara bırakın erkeklik üzerine bir şey söylemeyi, ofiste yanımda çalışan arkadaşşıma dair bile eşcinsel bir erkeğe dair bile bir şey söyleyemiyorum çünkü yan yana durduğu zaman erkekliği o kadar sarsılıyor ki o gelmesin diyor. Kapıyı kapat o gelmesin ibne olduğu için gelmesin yan yana durmayım onunla diye düşünüyor. Ben bir yandan bu insanlara tepki verdiğim zaman ne olacak bir daha derneğe gelmeyecek hiç bir şekilde kazanamayacağım. Tepki vermesem kendi inandığım şeylere ihanet ediyor olacağım yani bu dili geliştirmek benim için gerçekten çok zor. Dediğim gibi ben kesinlikle hiç erkek değilim onlara göre ve ben ciddi ayrımcılığa maruz kalıyorum ses de çıkaramıyorum döverler çünkü.

Salon: sen bunları anlatırken aklıma şey geldi aklıma sürüne sürün erkek olmak var ya. Toplumsal cinsiyet rolleri dediğimiz şeyler burada çok belirgin ortaya çıkıyor. Erkek olmak toplumun onayladığı erkeklik rolüne adam adapte olmaya çalışıyor, kendini o şekilde var etmeye çalışıyor, o erkeklik rolünü zaten sorgulamamış tam da toplumun istediği erkek olmaya çalışıyor. Ve askerlik yapmayı bu kadar istemelerinin nedeni de hani demin söyledi ya arkadaşımız bir sünnet olursun iki as-

kere gidersen üç baba olursun. Yani böyle baktığın zaman o bahsettiğin insanların bu tepkileri bana çok da garip gelmiyor. Siz bunun farkındasınız sorguluyorsunuz toplumsal cinsiyet rollerini sorguluyorsunuz.

Aras: Ben çok uzattım ama bir şey daha ekleyeceğim bunu diyen insanlara mesela benim üslubuma bakıp bana niye kısıtarak konuşuyorsun diyen insanlara benim şunu söylemem politik bir yerden ben kadınlığı ve erkekliği reddediyorum ben hatta erkeğim demek bile benim için kötü bir şey. İkili bir cinsiyet anlayışından dolayı ya da benim heteroseksüel olduğumu söylemem bile mesela benim hayal ettiğim arzuladığım dünyaya ait bir şey değil. Bana kısıtıyorsun diyen insana ben şunu söylediğimde ne olur çok merak ediyorum, benim erkeklikle ilgili bir derdim yok bunu kanıtlamakla ilgili bir derdim yok bütün o rolleri reddediyorum mesela işte hamile de kalabilirim dediğim zaman hani kafamda kaç tane sandalye kırılacak çok merak ediyorum.

Berk: Ben şeyi biliyorum abisinin askerlik anılarını kendi askerlik anıları gibi anlatan insanları da gördüm.

Salon: Bir şey daha eklemek istiyorum ben hani toplumda en çok şiddete maruz kalanlar öldürülenler bir geylek bir de trans seks işçileri,

Umut: Kaç tane lezbiyen zorla evlendiriliyor ve intihar ediyor onu bilmiyoruz mesela.

Seçin: Benim bildiğim mesela bir sürü kadın var evden çıkamadığı için polise gidemiyor şikâyet etmeye. Şiddete uğrayıp tecavüze uğrayıp kimseye söyleyemeyen bir sürü kadın var. Polis de tehdit ediyor.

Salon: İşte bu ailenin sürekliliği ve aile kurumu ile ilgili, devletin devamlılığını sağlayan bir şey çünkü.

Umut: Erkekliğe öykünme ya da trans kadınların abartılı kadınlığı kurma hallerini bir yere kadar kendi açılma deneyimimden oraya tıkmadığı sürece sorun değil. Çünkü hepimiz eşcinselliğimizi keşfettiğimiz ve sosyalleşmeye başladığımız bir anda dağıttık a oda varmış bu da varmış dedik. Aslında olmak istemediğin bir eşcinsel rolüne kendili-

ğinden girebiliyorsun. Bu çok şey geliyor bana, orada bizim örgütler olarak kendimizi sorgulamamız gereken hani senin neden tespihle geliyorlar neden örgütlenmiyorları dert etmemiz değil başka bir şeyi dert edinmemiz gerekiyor. Bu aşamayı atlatabiliyor muyuz bu noktada o insanları güçlendirme mekanizmasını yaratabiliyor muyuz sorgusuna girmemiz gerekiyor. Kaos a 2006 da yeni kurulduğunda bir trans erkek geldi uğur ilgileniyordu bizim odada ilgileniyor çocuk diyor ki tedavi olacağım süreç tamamlanacak ve hayatıma devam edeceğim, uğur gey zannettiği için diyor ki bu işim tedavisi yok diyor. Aileler bir de şunu çok yapabiliyor ben anneme ilk açıldığımda dünya yıkılmış gibi oldu, ama ben sarma sarıyordum evde misafir geleceği zaman, teyzemin oğulları sarmıyordu mesela. Bende bir bokluk olduğunu bunların anlamış olması gerekiyor ki tencere benim önüme geliyor. Hani o anlamda şey aile şey yapıyor ikiye bölünmüş davranıyor mesela sizde şey var aile içi iş bölümü falan var ya bütün onlardan da tırnak içinde bir kaçış olduğu için onunla yüzleşmek çok daha ağır geliyor. Sofrayı topla hadi çay demle demek yerine oğlum sen otur ben çayını getireyim deme aşamasına gelmesi zor. Umut sarma sar demek kolay bir şey işe yarayan ve işlevsel bir şey bütün bu süreci düşünürsen trans erkeklerin bu süreci çok farklı. O insanların geçiş aşamasında ben bu kadar erkeğim bunu da yaparım bu masayı da deviririm bu sandalyeyi de kırarım tavrı bana belli bir süre makul geliyor. Biz birlikte durdukça değişiyor dönüşüyor ve bir şeyleri sorguluyoruz

Erkeklerin Şefkati

Fatih Özgüven

Son zamanlarda erkekler ve erkekler hakkında bir şey yazmak istiyordum. Çünkü Marguerite Yourcenar'ın Alexis'i ile Alan Hollinghurst'ün son romanı The Spell'i (Büyü) bir arada okuyorum. Yourcenar'ı tarife gerek yok; Hollinghurst ise Türkçe'de henüz yayınlanmadı ama özellikle ikinci romanı The Folding Star ile İngiliz edebiyatının gerçekten 'Avrupalı' birkaç yazarından biri... Fakat iki kitap da işime yaramadı. Yourcenar'ın ilk romanına, genç bir erkeğin ayrıldığı karısına yazdığı itiraf mektubu olan Alexis'e Türkçe'de elbette bir kere daha hayran oldum. Hollinghurst'ün İngiliz dilinin bakımlı bahçesinde gezinen, birbirleriyle girift romantik bağlar içindeki Justin, Robin, Alex ve Danny'sini de takdir ettim. Ama sonuçta iki kitaptaki 'hayat bilgisinden de bunaldığımı fark ettim. İnsan bu kadar hayat bilgisi biriktirmişse, bütün cevapları biliyorsa, hiçbir şey onu şaşırtamıyorsa roman yazmaya, hatta yaşamaya ne gerek var 'gibi oldum'. (Son zamanlarda Türkçemize giren güzel bir tabir.) Yourcenar ile Hollinghurst'ü kristal kusursuzluklarıyla baş başa bırakıp yazıdan vazgeçmeye karar vermiştim... ki, pek de sahip olmadığım bilgisinden çok tesadüfleriyle beni sevindiren hayat, karşıma çok daha alçakgönüllü bir kitap çıkardı; Affectionate Men adında bir fotoğraf albümü. (Sevecen Erkekler ya da Müşfik Erkekler deyince Türkçe'de kitabın iması çıkmıyor, bu sıfat bu dilde her şeye rağmen/hâlâ/ henüz erkeklerden o kadar da uzaklaşmış değil anlaşılır.) Bu başlığı, kitabın imasına da uygun düşecek biçimde, 'Birbirini Seven Erkekler' diye çevirmek isterdim. Çünkü kitapta fotoğrafın icadından bu yana çekilmiş sayısız fotoğraf içinden seçilmiş yüz yirmi kadar kol kola, elele, omuz omuza, kucak kucağa, baş başa -bunların hepsi aynı şeyler değil- erkek arkadaş fotoğrafı var. Albümdeki erkeklerin birbirleriyle ilişkilerinin niteliği bazen cinsel, bazen değil, bu fotoğraflar bazen 'askerlik hatırası' gibi bazen gizlenmemiş bir tutkuyla dolu, bazen tatlı biçimde mahçup bazen komik biçimde yırtık, bazen aslında masum bir kucaklaşma bazen çok erotik bir resmiyet kılığında... Bu fotoğraflarda belli ve önemli olan tek şey, bu her sınıftan ve yaştan bir sürü erkeğin

birbirlerine değişen ölçülerde 'muhabbet besledikleri'ni görmek. Ne var ki ciddiyeti önemserim. Yeniden Yourcenar'ın şiddetle analitik kahramanı Alexis'e döndüm. Alexis, öncelikle kendine ait bir 'durum' saydığı erkekleri sevmeye karar verişini bir 'vahiy' gibi anlatıyordu: "... O sabah güzellikle karşılaştıysam bu benim kabahatim değildi". Ya da, daha ileride: "Daha o zamandan seziyordum ki, haz ciddi bir konudur: insana ıstırap verebilecek olan şeyi ciddi bir biçimde ele almak gerekir." Yourcenar'la tartışmak ne haddime. Ama alçak sesle söyleyebilirim ki hayat bilgisi bir fetiş, bir dikiz aynası nazarlığı haline gelebilir, ya da bir ruh prezervatifi haline. Nitekim Hollinghurst'ün Robin, Justin, Alex ve Danny'si de Alexis'in durduğu noktanın çok ilerisinde bir zaman noktasında durmakla birlikte, adı inceden inceye telaffuz edilmiş fakat kadın-erkek ilişkisine uydurularak sınırları katı biçimde belirlenmiş ilişkilerinde bir strateji tedirginliği taşıyorlar: "Acaba bana ne zaman dokunacak? Ben ona ne zaman dokunmalıyım, ne zaman okşamama izin verecek?" Tekrar birbirini seven erkeklerin fotoğraflarına döndüm. Bu fotoğraflardaki erkekler, yaşadıkları yüzyıl ya da yıllar, birbirlerine besledikleri sevginin niteliği ne olursa olsun kaybetmekten ya da acı çekmekten -en azından içinde buldukları anda- korkuyor gibi görünmüyorlar.

Onları Alexis'e, Justin, Robin, Alex ve Danny'ye tercih etmemek mümkün değil. Önemli olanın erkekler ve haz, erkekler ve erkekler, erkekler ve kadınlar değil, erkekler ve şefkat olduğunu düşündüm.

Genellemeyse genelleme; erkeklerin belki biraz parlak bir alev gibi yanıp sönmeyen, bütün duyguları, heyecanları gibi sömürülmeye, kullanılmaya -bkz. futbol maçları- daha yatkın şefkatleri gene de iyi bir şeydir. Bazen insanlığın daha 'akılcı yarısı' olduğuna inanasım gelen kadınların şefkatlerinden farklı, çocuksu, besleyici bir şey. Ayrıca büyütmeyin, haz da o kadar ciddi bir sorun değil. Ne de ıstırap. Ruhtur kirlenir, Omo ile temizlenir. Birbirlerini hangi biçimde olursa olsun çok seven bütün erkekler; birbirinize, -geyik dışında,- en son ne zaman kuvvetle, şefkatle sarıldınız? (Bu yazı Ömer, Yıldırım, Selim için)

Eğitimde Erkeklik Görüntüleri

Elif Dumanlı

Söyleşimize eğitimin tanımını yapmakla başlamak istiyorum. Eğitim en genel anlamıyla, insanların belirli amaçlara göre yetiştirilmesi sürecidir. Bu belirli süreçler toplumun ve devletin siyasi, ekonomik ve sosyal beklentilerine uygun olarak düzenlenir. Bu düzeneğe biz eğitim programları diyoruz. Her hangi bir okulda uygulanan bir eğitim programı elinize aldığınızda, çok itiraz etmeyeceğiniz hedeflerle karşılaşacaksınız. Genellikle eğitim programlarında bilimsel, araştıran, eleştiren, evrensel değerleri benimsemiş vb. bireyler yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Mezun olanlara baktığımızda ise; erkek öğrenciler maço düzeyinde erkeksi davranışları olan, milliyetçi, militarist, şiddete meyilli tipler; kız öğrenciler ise ilerde iyi eş, iyi anne olma düşüncesinin dışında başka bir düşünceye veya hayale sahip olmayan bireylerdir. Okullarda uygulanmak üzere geliştirilen; genel çerçevesinde evrensel değerlere sahip, bilimsel düşünen bireyler yetiştirmeyi hedefleyen eğitim programları okullarda uygulandığında neden hedeflerinin tam zıttı bireyler yetiştirmektedir? Örneğin en son eğitim programlarında bilimsel düşünme ve dil becerileriyle ilgili bir çok hedef bulunmasına rağmen ülkemiz uluslar arası yapılan bilimsel ve dilsel becerileri ölçen testlerde en sonda yer almaktadır. Eğitimsel girdi ve çıktılar birbiriyle uyumadığı gibi tam tersi olmaktadır. Bunu olguyu nasıl açıklayabiliriz? Bu olguyu, yazılı ve resmi olmayan ancak öğrencileri resmi programdan daha çok etkileyen, ikinci bir programla açıklayabiliriz. Literatürde bu programa “örtük program”, “gizli program”, “saklı program”, “gizli müfredat” veya “yazılı olmayan program” gibi isimler verilmektedir. Ben, “gizli müfredat” demeyi tercih ediyorum. Gizli müfredatın görebildiğim kadarıyla önemli iki boyutu var. Birincisi, toplumsal ilişkiler, ikincisi ise ekonomik. Birincisini ataerkillik, ikincisini de kapitalizm ile tanımlayabiliriz. Sizlerle yaptığımız bugünkü söyleşi “Eğitimde Erkeklik” olduğu için gizli müfredatın ataerkillik yapısı ile ilgili açıklamalarda bulunmaya çalışacağım.

Erkeklik bir egemenlik şeklidir bildiğiniz gibi. Erkek, elindeki erklığı kadına kaptırmak istemez. Kaptırmak istemediği gibi erk sahibi olmaya çalışan kadınları bastırır, şiddet uygular. Erkek egemen sistem, kapitalist sistemle uyumludur. Birlikte var olurlar. Bu iki sistemin de varlığını devam ettirebilmesi için erkeklerin sistem tarafından istenen erkek, kadınların da yine o sistemin değerlerini benimsemiş kadınlar olmaları beklenir. Bunun için en iyi yer okul, yöntem ise eğitimidir. Okul, erkeklığın ve kadınlığın, başka bir tanımla toplumsal cinsiyet rollerinin öğretildiği ve yeniden üretildiği bir kurumdur. Tartışmamızı daha sağlıklı yapabilmek için cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarını açıklama gereksinimi duyuyorum.

Bildiğiniz üzere cinsiyet, kişinin erkek ya da kadın olarak gösterdiği biyolojik ve fizyolojik özellikler olarak tanımlanırken; toplumsal cinsiyet, toplumun bireyden beklentileri çerçevesinde ona biçtiği roller ile ona yüklediği görev ve sorumluluklar bağlamında şekillenmiştir. Biyolojik cinsiyet anne karnında oluşurken; toplumsal cinsiyet bireyin doğumundan başlayarak toplumsal süreçler içerisinde inşa edilmiştir ve kadının ikincilleştirilmesi/bağımlı kılınması esasına dayanır.

Cinsiyetçilik, kısaca bir cinsiyetin- verili durumda erkek cinsinin- diğlerinden üstün olduğunu varsayan ve savunan bir iktidar ve tahakküm ideolojisidir biçiminde tanımlanabilir. Bu anlamda toplumsal yaşamın sınıflara dayalı olarak hiyerarşik biçimde (ast-üst, ezen-ezilen, sömüren-sömürülen, hâkim-tabî, muktedir-madun) biçimde örgütlenmesiyle yakından bağlantılıdır. Aile ve toplum içerisinde öğrenilen, din ve ahlak gibi olgular dolayısıyla meşrulaştırılan kültürel normlar, değer yargıları, tabular, kurallar, gelenekler, örf ve adetler cinsiyetçiliği besler ve normalize eder.

Resmi olarak okullarda uygulandığı varsayılan yazılı programda cinsiyetçilik yoktur. Lakin okullarda yer alan gizli müfredat, başta da belirttiğim gibi, resmi olarak açıkça belirtilmeyen programdır. Öğrenciler bu programın içerisinde yer alan duygu, tutum, değer, alışkanlık ve

Orada Kimse Var mı?

becerileri öğrenmektedirler. Okul düzeni, kurallar, fiziksel ve psikolojik çevre, okul yönetimi ve öğretmenlerin resmi olmayan veya üstü kapalı bir şekilde öğrencilere verdikleri mesajlar gizli müfredatı oluşturmakta ve öğrencilerin toplumsal hayata ve devletin ideolojisine bağlılıklarını sağlayacak duygu, tutum, değer, alışkanlık ve beceriler kazandırır.

Gizli müfredat bana göre cinsiyeti vardır ve erkektir. Şimdi görebildiğim kadarıyla örnekler vermek istiyorum. Öncelikle okulun fiziki yapısından başlayayım. Okullar genellikle yüksek duvarlarla çevrilidir. Kapılar demirden yapılmıştır ve onlar da yüksektir. Son yıllarda da fark ettiğiniz ve gördüğümüz üzere her okulda güvenlik bahane edilerek güvenlik vardır. Ayrıca çıkan genellerle okullar mahalle karakollarının denetimine girmiştir. Günün belirli saatlerinde okulun bahçesinde, kapısında veya çevresinde sürekli polis arabası görürüz. Bu haliyle okullarımız yüksek güvenlikli cezaevlerine benzemekte. Güvenlik militarizmden kaynaklanmaktadır ve erildir.

Okulun dış kapısından içeriye doğru ilerleyelim. Okulun bahçesinde Atatürk ve Türk bayrağı ile karşılarız. Atatürk'ün eğitime yansımaları biraz sonra anlatacağım. Sabahları ve Cuma günü öğleden sonra yaptığımız törenleri atlamak istemiyorum. Törenlerde hazır ol vaziyetinde durmak, kurallara uygun İstiklâl Marşı'nı ve andımızı okumak atlanamaz bir ritüeldir. Kurallara uyulmadığı zaman, kurallara uymayan kim olursa olsun, formal ve informal yaptırımları vardır. İstiklâl Marşı ile andımızın içeriğini tartışmak için ayrı bir zamana ihtiyaç var. Bu sebeple bu konunun sadece militer boyutuna dikkat çekmek istiyorum.

Törenleri atlayıp okulun içerisine girdiğimiz de ise genellikle koridorlara asılı tarihe iz bırakmış padişahların tablolarıyla karşılarız. Sıradan resimler değildir. Padişahların hepsi genellikle at üzerindedir; atlar şaha kalmış vaziyettedir. Padişahların elinde birer kılıç; düşmanların başlarını uçuran padişahların kılıçlarından kan damlamaktadır. Koridorlarında bu tür padişah portesi asılı olmayan okul yok gibidir. Resmi programda şahlanmış at üzerindeki padişahların portelerini okulun du-

varlarına asını diye hedef yoktur. Ama genellikle bu yazılı bir kuralmış gibi bütün okullar aynı porteleri asmaktadır. Siz bu portelerden ne anlam çıkartırsınız. Benim çıkarttığım anlam, bizi bugünlere getirenler erkektir. İtaat etmeyenlerin sonu da kılıçtan geçmektir. Bu porteler, erkek öğrencilere güç verebilir. Güç ise şiddete dayalı bir güç. Kız öğrencilerine ise itaat'ı öğretmez mi?

Koridorlardan geçip sınıfa girdiğimiz de ise hiyerarşik bir düzenle karşılaşırız. Arka arkaya dizilmiş sıralar, genellikle öğrenci sıralarının önünde yer alan, bir çok yerde öğretmen masasının altına konulan bir yükseklikle yükseltilmiş bir öğretmen masası. Yine bildiğiniz gibi hiyerarşi de erillikle ilgilidir.

Gizli müfredatın en önemli aracı ders kitaplarıdır. Öğretimdeki vazgeçilmez araçtır ders kitapları. Sınıf öğretmeni olduğumdan dolayı sizlere Hayat Bilgi ders kitaplarından bahsetmek istiyorum. Hayat Bilgisi, çocuklara toplumsal rolleri öğrettiğimiz bir derstir. Öğretme aracımız ise ders kitabıdır. Ayrıca, çocukları bilişsel, psiko-sosyal gelişimlerine göre somut işlemler ve soyut işlemler dönemi olarak iki döneme ayırıyoruz. Birçok dönem var ama bu iki dönem ilköğretim dönemine denk gelmektedir. Somut işlemler dönemi okulöncesinden başlayıp ilköğretim dördüncü sınıfa kadar devam ediyor. Sonrasında ise soyut işlemler dönemi başlıyor. Bu iki dönemin özelliğini basit bir örnekle açıklarsak; örneğin gizlice annesinin veya babasının mürekkebinin alan, alırken de döken bir çocuk somut işlemler dönemindeyse yaptığı yanlışlığı döktüğü mürekkebin hacmi ile ölçerken; soyut işlemler dönemindeki çocuk yaptığı işin yanlışlığını etik değerlerle ölçmektedir. Soyut işlemler dönemindeki çocuklar kritik yapabilmektedir. Fakat somut işlemler dönemindeki çocuklar modelleme yoluyla verilen değerleri sorgulamadan öğrenmekte ve benimsemektedir. Toplumsal rolleri öğrettiğimiz Hayat Bilgisi dersi somut işlemler dönemine denk gelmekte ve öğretim aracı olarak da Hayat Bilgisi ders kitaplarını kullanmaktayız. Hayat Bilgisi ders kitaplarıyla ilgili yapılan araştırmalara denk gelmişinizdir belki.

Araştırmaları okumadan elinize herhangi bir Hayat Bilgisi ders kitabı aldığınızda göreceğiniz üzere erkekler karar verici mesleklerde, aile reisi olarak, kadınlar ise erkeklere yardımcı mesleklerde, aile içinde eşine ve çocuklarına hizmet eden roldedir. Hayat Bilgisi ders kitaplarında aile ve aileye bağlı olarak toplumsal roller kutsallaştırılmış ve değiştirilemez, doğal roller gibi gösterilmektedir. Bu dersi alan ve rolleri içselleştiren çocukların toplumsal cinsiyet rollerine eleştirel gözle bakmalarını beklemek zor oluyor.

Somut işlemler döneminde olup da toplumsal cinsiyet rollerini benimseyen çocuklar, bu rollere uymayan yaşlılarına şiddet uygulamaya başlıyorlar. Bununla ilgili yaşadığım bir olayı aktarmak istiyorum. Öğretmenliğimin ilk yıllarında, okuttuğum sınıfta bir erkek öğrencim vardı. Kendisini kişilik özelliklerinden ve çalışkanlığından dolayı severdim. Bir gün gözlerine kalem çekmiş olarak sınıfa geldi. Sınıftaki diğer çocuklar O'nunla dalga geçmeye başladılar. Ben ise kızmak yerine, gözlerine çektiği kalemin ne kadar hoş durduğunu söyledim. Bana göre de gerçekten hoş duruyordu. Çok güzel yeşil gözleri vardı. Kalem çekince o büyük yeşil gözler daha da belirgin olmuştu. İnsanların özgür tercihleri ile toplumsal tercihler üzerine tartıştık uzun uzun. Gözleri boyalı çocukla dalga geçilmesinin önüne geçtim ama başka sorunlar çıktı. Rehberlik servisi, bu olayı normalleştirmeme tepki koyup, çocuğu psikologa yönlendirmeye kalkıştı.

Diğer derslere ve o derslerin kitaplarına geçmeden önce, Atatürk ve Atatürkçülük konularına değinmekte fayda var. Atatürkçülük konuları her derste vardır. Ve dersin yarısına denk gelir. İşlenmesi ve programda belirtilmesi yasal zorunluluktur. Örneğin müzik dersi mi yapıyorsun, Atatürk'ün sevdiği şarkılar neler olduğunu işliyorsun, söylüyorsun, söylüyorsun. Beden dersi mi işliyorsun, Atatürk'ün spora verdiği önemi anlatıyorsun. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler dersinde ise Atatürk'ün doğduğu andan başlayıp öldüğü an'a kadar anlatıyor ve anlattırıyorsun. Bu derslerde Atatürkçülük Kurtuluş Savaşı ile özdeşleşiyor. Savaş hangi olgunun içine yerleştirebiliriz?

Diğer ise kız çocuklarını toplumsal roller bakımından en çok etkileyen ders ise Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi ve bu derse bağlı olarak okutulan kitabı. Bu derse genellikle branş öğretmenleri giriyor. Dersi alan erkek öğrenciler bilimsellik ile tinsellik arasındaki çelişkiye takılıyor ve sorguluyorlar ama kız öğrenciler böyle bir sorgulamaya yerine korkuyorlar. Toplumsal rollerinin gerektirdiği gibi davranmadıklarında öbür dünyada yaşayabilecekleri ceza türlerinden korkuyorlar. Bizlerin şuan tahmin edemeyeceği bir korku ve bu korkuya bağlı olarak oluşan caydırıcılık. Din dersleri genellikle Alevilik açısından sorgulandı. Bana göre çocukların ruhlarında açtığı yaralar açısından sorgulanmalıydı.

Eğitimde erkeklik bakımından sorgulanması gereken bir başka ders ise liselerde okutulan Milli Güvenlik dersleri. Dersin içeriği bir yana, dersi okutmaya subay gelmesi ne ilginçtir ki garipsenmiyor. Kamusal alanda tepkiye yol açmıyor. Hangi ülkede böyle bir uygulama var acaba?

Genel olarak sizlere aktarabileceğim bunlar. Eğitimde erkek halleriyle ilgili aklıma anlattıkça birçok örnek geliyor. Diğer örnekleri bir başka söyleşide incelemeye bırakıyorum.

Erkek Dansçı ve Modernlik

Yaşar Çabuklu

XIX. yüzyılda, Avrupa’da, sahnelerde erkek dansçılara çok fazla rastlanmaması, balenin kadına mahsus bir sanat biçimi olarak görülmesi, XX. yüzyılın ortalarına kadar dansın erkekler için “meşru” bir meslek olarak kabul edilmemesi... Tüm bunlar erkeklerin sosyal ortamlarda dans etmesini değilse bile, sahnede dans etmesini sorunlu hale getiren bir ortamın varlığına işaret ediyor. Oysa Avrupa’da XIX. yüzyıldan önce, erkekler dans sahnesinde kadınlar karşısında sayısal üstünlüğe sahipti. Bale XV. yüzyılda İtalya’da saraylarda ortaya çıktı ve XVI. yüzyılda Fransa’da saray erkanı içinde gelişmesini sürdürdü. Genellikle dans tarihçileri tarafından bale olarak kabul edilen ilk gösteri, 1581’de Fransa’da amatör aristokratlar tarafından gerçekleştirildi. 1650’li yıllarda saraydaki balelerde dans eden Fransa kralı XIV Louis, daha sonra bir dans akademisi kuracak ve burada profesyonel erkek dansçılar eğitilecekti.

Zaman içinde kral ve soylular yavaş yavaş danstan çekildi, gösteriler büyük ölçüde profesyonel dansçılar tarafından gerçekleştirilmeye başlandı. İlk dönemde tüm dansçılar erkekti ve kadın rolleri maske takmış erkek dansçılar tarafından oynanıyordu. Michelle McAvoy’un internette bulunabilecek- “The Taboo of the Male Dancer” adlı yazısında belirttiği gibi, XVII. yüzyıl sonlarına doğru karşısında sayısal üstünlüğe sahipti. Bale XV. yüzyılda İtalya’da saraylarda ortaya çıktı ve XVI. yüzyılda Fransa’da saray erkanı içinde gelişmesini sürdürdü. Genellikle dans tarihçileri tarafından bale olarak kabul edilen ilk gösteri, 1581’de Fransa’da amatör aristokratlar tarafından gerçekleştirildi. 1650’li yıllarda saraydaki balelerde dans eden Fransa kralı XIV Louis, daha sonra bir dans akademisi kuracak ve burada profesyonel erkek dansçılar eğitilecekti. Zaman içinde kral ve soylular yavaş yavaş danstan çekildi, gösteriler büyük ölçüde profesyonel dansçılar tarafından gerçekleştirilmeye başlandı. İlk dönemde tüm dansçılar erkekti ve kadın

rolleri maske takmış erkek dansçılar tarafından oynanıyordu. Michelle McAvoy'un internette bulunabilecek- "The Taboo of the Male Dancer" adlı bir nesne olarak inşa edilmekteydi. XIX. yüzyıl erkek bedeninin temsillerinin sorunlu bir hale geldiği bir dönemdi. Ramsay Burt'un da dikkat çektiği gibi, bu yüzyılda resimde ve heykelde çıplak erkek figürü ortadan kaybolacaktı. Orta sınıftan erkekler beden hatlarını göstermeyen, koyu renkli, sade takım elbiseler giymeye başlamışlardı. Gösteri sanatlarının görece alt bir statüye sahip olduğu XIX. yüzyılda, erkeğin sahne üzerinde bedenini öne çıkararak icra ettiği gösteriler, orta sınıfın "ciddiyet kültürü" açısından problemlili bir görünüm arz ediyordu. Bruce Fleming'in belirttiği gibi sahne üzerinde erkeğin en az kabul gördüğü alan danstı. Tiyatro sahnesindeki erkek, konuşmasıyla öne çıktığı için daha kabul edilebilir bir konuma sahipti. Opera ise kabul edilebilirlik ıskalasında aralarda bir yerde duruyordu, ne de olsa sahnede şarkı söylemek, erkeğe yakışan bir davranış değildi! Fransa ve İngiltere'de bale burjuvaların denetimindeydi ve bu kesim eski soylu sınıftan erkek dansçıların devamacısı olarak gördüğü baletleri, aristokratik de-jenerasyonla, dekadansla ilişkilendirmekteydi. Romantik balenin hakim olduğu 1830-1870 yılları arasında, erkek dansçıların yeterince erkeksi görülmedikleri bu iki ülkede, baletlerin sayısı hızla azalıp balerinlerin sayısı artacak, bale bir kadın mesleği olarak kabul edilecekti.

Romantik bale döneminde, dans eden baletin, dar giysisiyle ve hareketleriyle "efemine" bir görünüm sergilediği yolundaki görüşler yaygındı. 1840'lı yıllarda sahnelerin erkek dansçılara yasaklanmasını savunan görüşler mevcuttu. Dans seyircisinin heteroseksüel erkek olduğunun varsayıldığı bir dönemde, dans eden erkek bedenini seyretmekten zevk almak sorunlu bir hal alıyordu. Düette balet, salondaki erkek izleyicilerin bakışının kendi bedenine yönelmemesi için sahnede erkeksi bir gösterişe giriyor, güçlü bir görünüm sergileyerek bakışlarını aktif bir şekilde balerine doğru yöneliyor, onu erkek bakışının nesnesi olarak seyirciye sunuyordu. Heteroseksüel erkek seyirci, baletle özdeşleşerek onun kadın üzerindeki hâkimiyetini teyit etmekteydi.

Eski kadın dansçıların uzun ve ağır eteklerinden farklı olarak yeni balerin, kısa ve hafif etekler giyiyor, uçlu bale ayakkabısının üzerinde hareketleri hafif bir nitelik kazanıyor, tüy gibi hafif, dünyevi olmayan bir varlık görüntüsü sergiliyordu. Balet ise bu "hafif, akışkan, süzülüp duran, narin" varlığa doğru hamle ediyor, atletik hareketleriyle, sıçrayışlarıyla onun etrafında dolaşıyor, ona rehberlik ediyor, onu tutuyor, yönlendiriyor, havaya kaldırıyor. Balerinin kontrol altında tutulması sadece baletin çabalarıyla sınırlı değildi. Balerinlerin sahnelerdeki sayısal çoğunluğuna karşın koreografların, bale yöneticilerinin neredeyse tamamı erkekti. Susan Leigh Foster "The Ballerina's Phallic Pointe" adlı yazısında (Corporealities'in içinde) baledeki kadın karakterlerin seçiminin, kurgulanmasının, erkeğin cinsel üstünlüğünü teminat altına alacak bir biçimde gerçekleştirildiğini söyleyecekti. Tüm bunlara karşın baletin "efemineliliği" konusundaki kuşkular son bulmuyordu. Ne de olsa dans duygularla ilişkiliydi ve erkekten beklenen duygularını dışa vurmaması, "yumuşamaması" idi! Erkeğin, sahnede bir yandan tayt giymiş kırıtırken, öte yandan kadınlar gibi duygularını ifade etmesi kabul edilemez bir şeydi! Komedilerde baletin "hoppalığı", parlak, aşırı süslü giysisi onun toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş kimliği hakkında "rahatsızlık verici bir muğlaklığa" neden oluyordu. Dönemin erkek bale yöneticileri bu sorunun çözümünü kadın dansçıları erkek kıyafeti içine sokmakta bulmuşlardı. Erkek rollerinin kadın travesti dansçılar tarafından oynanmasının, baletin "efemineliliğine" ve eşcinsel erotizme ilişkin kuşkuları ortadan kaldıracağı düşünülüyordu. Bir diğer "çözüm"; kadın ve erkek dansçıların sahnedeki hareket biçimlerini kesin çizgilerle birbirinden ayırmaktı. XVIII. yüzyıl sonlarına kadar düette erkek ve kadın dansçıların adımları ortak bir dili paylaşırken, 1830'lardan sonra dans dili kadınlar ve erkekler için, toplumsal olarak cinsiyetlendirilmiş iki ayrı kısma ayrılacaktı. Öte yandan kadınlar hem izleyici hem de dansçı olarak inzibat altına alınmışlardı. İffete dayalı bir Viktoryen ahlakın egemen olduğu romantik bale döneminde kadınların sosyal bir ortamda erkek bedeniyle ilgilenmesi kabul edilemez bir durum olarak

görülmekteydi ve bu koşullarda bale izleyicisinin çok büyük bir çoğunluğu erkeklerden oluşuyordu. Kadının sadece izleyici olarak değil; balerin olarak da arzusunu ifade etmesi uygun görülüyordu. Kadın dansçıdan beklenen, sahnede erkek arzusunun pasif nesnesi olarak hareket etmesiydi. Ama balerinin bedeninin her bölgesinin eşit bir şekilde erkek bakışına mahzar olması söz konusu değildi! Kadının çocuk doğuran, emziren bir anne olarak kurulduğu XIX. yüzyıl toplumunda balerinin göğüsleri ve karnı dikkat çekmeyecek biçimler altında sunuluyor, esas olarak bacaklar öne çıkarılıyordu. Balelerin dışında, revüler, erkek izleyicilerin yoğun ilgi gösterdiği bacak gösterileri arasındaydı. 1880'den sonra bale, Paris'te düşüşe geçti, Rusya'da ve Danimarka'da ise gelişmesini sürdürdü. Avrupa'da XIX. yüzyıl sonlarında aydınlar, bir eğlenceye indirgendliğini düşündükleri baleyi gerçek sanat olarak kabul etmiyorlardı. Balenin yeniden popülerlik kazanması, özellikle de erkek dansçının sahneye geri dönüşü, XX. yüzyıl başlarında Diaghilev'in kurduğu Ballet Russes'un Paris'te gerçekleştirdiği gösterilerle başladı. 1909'dan itibaren Nijinski'nin oynadığı baleler Paris'te büyük beğeni kazandı. Ramsay Burt'un da dikkat çektiği gibi Diaghilev gibi eşcinsel olan Nijinski, sahnede heterodoks erkek rolleri sergiliyor, erkek davranışına ilişkin katı kategorileri ihlal ediyordu. Rus balelerinin gösterilerinin Paris'te gerçekleşmesi tesadüfi değildi. İngiltere'de eşcinsellere karşı daha katı bir tavır mevcuttu. Ama Fransız seyircisinin Rus balelerine yönelik ilgisinin en önemli nedenlerinden biri, bunların "ötekinin", 'batılı olmayan'ın baleleri olmasıydı. İzleyiciler bu balelerde "egzotik, oryantal, ilkel" olanla yüz yüze geliyorlar, Nijinski'nin "çift cinsiyetli" özellikler gösteren, "erkeğin gücü ve dinamizmiyle kadının duyarlılığını birleştiren" dansını ilgiyle izliyorlardı. Nijinski bazı balelerde erkekliği "hoşa gitmeyen, düşkün" biçimler altında sunmakla, eşcinsel bir erotizmi yansıtmakla, toplumsal cinsiyetin muhafazakâr temsilini destabilize etmekle birlikte; diğer bazı danslarında genel kabul görmüş erkeklik rollerini oynuyordu. Diaghilev'in baleleriyle birlikte eşcinsellerin sayısı hem dansçı olarak hem de izleyici olarak arttı. XIX. yüzyıldakinden

farklı olarak kadınlar XX. yüzyıl başlarından itibaren bale izleyicisi kitle içinde yerlerini aldı. Bu gelişmede, kadının erkek bedenini seyretmekten zevk almasını uygunsuz bulan eski Viktoryen kültürün gücünü kaybetmesinin önemli bir payı vardı. 1910'lu yıllarda kadın ve eşcinsel izleyiciler, sahnedeki baletleri seyretmekten hoşlanıyorlar, onların bedenlerinin hareketlerini zevkle izliyorlardı.

XX. yüzyılın ilk on yılında dansın "kadın işi" olarak görüldüğü bir diğer ülke ABD idi. Bu ülkede erkeklik sertlikle birlikte anılmaktaydı. Eşcinselliğin temsilinin yasak olmasının yanı sıra, siyahlarla beyazlar birlikte sahneye çıkamıyordu. Geylerin gittiği barlara karşı sıkı önlemler alınmaktaydı. 1930'lu yıllarda erkek dansçılar eşcinsellik şüphesi altındaydı ve dansı meslek edinip bu yolla geçimlerini sağlamaları çok zordu. Bu dönemde Ted Shavvn'un erkek dansçılardan oluşan topluluğu, erkeksi tonların egemen olduğu bir dans sergilemekteydi. Baleyi reddeden Shavvn, dansta adaleli, sert, atılgan, kahraman, cesur bir erkek imgesini öne çıkarıyordu. Eşcinsel olan Shavvn, erkek dansçıların "efemine" bir görünüm sergilemesine karşıydı. Eski yunandaki güçlü erkek imgelerine yakınlık duyuyor, atletik, erkeksi bir görünüm sergileyen bedenlerin gerçekleştirdiği bir dansı savunuyordu. Julia L. Foulkes'a göre Shavvn, erkekler arasındaki idealize edilmiş bir aşkı savunmaktaydı. Shavvn, dansta erkeklerin ve kadınların hareketleri arasındaki farkları mutlaklaştırıyor, erkeklerin dansını "kadınsı etkilerden" arındırmak istiyordu. Ona göre dans, gücü, dayanıklılığı, kesinliği, bedenle duygunun mükemmel koordinasyonunu, düşüncede berraklığı gerektirmekteydi ve bunların hepsi erkeğe ait özelliklerdi. En iyisi, erkekleri kadınlardan izole etmek, kadınsı hareketleri taklit etmeleri ihtimalini tamamen ortadan kaldırmaktı. Shavvn, atletizmin dansçıların erkeksi hareketler kazanmasına yardım eden iyi bir spor olduğunu düşünmekteydi ve kurduğu erkek dans grubunun görünümü atletizm takımını andırıyordu. Kadının çıplaklığını eleştiren Shawn'un topluluğunda yer alan erkek dansçılar mümkün olduğunca az giysiyle sahneye çıkıyorlar, erkek bedeninin güzelliğini sergiliyorlardı. Öte yandan muhafazakâr, yer

yer ırkçılığa yaklaşan görüşlere sahip olan Shavvn, siyahların dansının Amerikan sosyal dansı üzerinde dejenere edici bir etki yaptığını düşünmekteydi. Shavvn'un sunduğu dans, büyük ekonomik depresyon sonrası işsiz kalmış, kendine olan güvenini yitirmiş, kadınların çalışma hayatına ve sosyal hayata katılmasıyla birlikte iktidarını kaybedeceği endişesini taşıyan Amerikan erkekliğinin beklentilerine hitap etmekteydi. 1930'lu yıllar ABD'nin olduğu kadar, Nazizm ve Stalinizmin de güçlü, kuvvetli, çalışan erkek imajının güçlendirmeye çalıştığı yıllardı. Shavvn ve dansçıları, yaratmaya çalıştıkları kahraman, cesur erkek imgesiyle Amerikalı beyaz erkeklerin yaralanmış ruhlarına hitap ediyorlardı. ABD'de modern dansın, erkekliğin baskın olduğu- baleden uzaklaşmasında kadın dansçıların önemli bir rolü vardı. Isadora Duncan (1927'de öldü) ve Martha Graham baleye sert eleştiriler yöneltiyorlardı. Graham'ın dansı, kadının arzusunun ifade imkanlarını çoğaltan, kadın bakış açısına sahip bir danstı. Ancak bu dans, kadınla erkek arasındaki heteroseksüel ilişkiyi veri kabul ediyordu. 1938'de erkek dansçıları topluluğuna dahil eden Graham'ın gerçekleştirdiği bir çok dansa olayların gelişmesini körükleyen asıl etken erkeklikti, erkek dansçılar güçlerini, sertliklerini, atılganlıklarını, coşkunluklarını ziyadesiyle vurguluyorlardı. Böylece geleneksel, heteroseksüel, güçlü erkek imgesi muhafaza edilmiş oluyordu. Ancak dönem, eşcinselliğin çok büyük bir baskı altında olduğu bir dönemdi ve bu baskılar 1950'lerdeki McCharty döneminde daha da artacak, erkekliğin temsillerini sorgulama yönünde çabaları olan koreograf ve dansçıların çalışmalarını kısıtlayacaktı. Dansta verili toplumsal cinsiyet rollerinin, erkek davranış modellerinin aşındırılması yolundaki deneyler 1960'h ve 1970'li yıllarda artarak devam etti. Steve Paxton, danslarında ana akımın reddettiği ya da üstünü örtmeye çalıştığı erkeklik hallerine, deneyimlerine işaret etti. Paxton'un geliştirdiği emprovize temas (contact improvisation) yöntemi 1970'lerde cinsiyetçilik karşıtı erkeklerin düzenlediği etkinliklerde kullanıldı. Tüm bunlara karşın bu dönemdeki bir çok erkek dansçı ve koreografin çalışmalarında toplumsal cinsiyet rollerindeki farklılıklar yeterince dikkate alınmıyor, üni-

seks, nötr bir estetik kullanılıyor, erkek dansçılar kadın davranışlarıyla özdeşleştirilegelmiş hareket biçimlerini kullanmak konusunda mesafeli davranıyorlardı. Emprovize temas yöntemi birçok uygulamada erkekliğin verili normlarının onaylanmasıyla sonuçlanıyordu. 1980'li yıllardan itibaren erkeklik, sahnede daha sarsıcı biçimler altında sorgulanmaya başlandı. Ramsart Burt'un da belirttiği gibi normal görünenin, aslında kurulmuş ve olumsal olduğu, seyirciye gösterilmeye çalışıldı. Düetin ve dans partnerliğinin yeni kullanımlarında erkek dansçının bedeni hem erkek hem de kadın izleyicinin arzusuna açık bir beden olarak temsil edilmeye başlandı. Erkek kimliğinin kuruluşundaki bastırılmış yanlar görünür kılındı. İngiliz koreograf Fergus Early balenin parodisini yaparak, erkekliğin balenin bildik biçimleri içinde ifade edilemeyecek yanlarını ortaya çıkardı. Bir erkek dans gurubu kuran İngiliz kadın koreograf Lea Anderson, erkeklerin birbirlerini nasıl etkilediklerini araştırdı, erkekler arasında, egemen heteroseksüel bakış açısının sorunlu olarak gördüğü fiziksel temas biçimleri geliştirdi. Erkek davranışında kabul edilebilir olanla olmayan arasındaki ı muğlaklaştırdı. Amerikalı, siyah koreograf Ralph Lemon, erkek dansçıların hareketlerinin tam açılımını sınırlayarak erkeksi şov beklentilerini boşa çıkardı. Erkek dansçının erkek dansçıyı ya da kadın dansçının erkek dansçıyı havaya kaldırmasını sağlayarak düetin heteroseksüel geleneklerinden koptu. Erkek dansçıları alelade, kolay incinir, kifayetsiz kişiler olarak sundu. İzleyicinin siyah dansçıdan beklediği klişelerle oynayarak siyah dansçının "gizemli öteki" olarak nesneleştirilmesine karşı çıktı. Gey koreograflar "kabul edilemez" erkek davranışlarının sunumunda yıkıcı, parodik stratejiler kullandılar, erkek bedenini "düşkün", grotesk biçimler altında sundular, eşcinsel seks, uyuşturucu, AIDS, sado-mazoşizm vb. temaları dansın içine soktular, yüksek sanatla dalga geçtiler, punk müziği eşliğinde, baleden türemiş hareketleri deforme ettiler.

Buraya kadar anlatılanlar büyük ölçüde yazının kısalığı nedeniyle- erkek dansçının modernlikten günümüzün post modern toplumuna kadar uzanan öyküsünün sadece sınırlı bir bölümünü kapsıyor. Petipa,

Fokine, Limon, Balanchine, Ailey, Cunningham, Nureyev, Barışnikov, Clark, Morris ve daha birçok koreograf ve dansçıya bu yazıda yer verilmedi. Öte yandan dans bağlamında erkekliğin parodileştirilmesinin, yapı sökülmesine uğratılmasının sarsıcı bir değişime yol açtığını söylemek zor. Günümüzde erkekliğin parodisini yapan performansların çok azı radikal, “yıkıcı”, “bozguncu” niteliklerini sürdürürken, çoğu evcilleşerek, ticarileşerek sermayenin kültürel iktidarının parçaları haline geldiler.

DEĞİNİLEN KİTAPLAR:

Ramsay Burt, *The Male Dancer: Bodies, Spectacle, Sexualities*, Routledge, 1995, 224 s. Der. Susan Leigh Foster, *Corporealities: Dancing Knowledge, Culture and Power*, Routledge, 1995, 288 s.

Julia L. Foulkes, *Modern Bodies: Dance and American Modernism From Martha Graham to Alvin Ailey*, The University of North Carolina Press, 2002, 256 s. Bruce Fleming, *Sex, Art, and Audience: Dance Essays*, Peter Lang Publishing, 2000, 316 s.

